

Nr 129.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till hospitalsbyggnader; given Stockholms slott den 19 februari 1932.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Sam Larsson.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 19 februari 1932.

Närvarande:

Statsministern EKMAN, statsråden GÄRDE, VON STOCKENSTRÖM, STADENEER, GYLLENSWÄRD, LARSSON, HOLMBÄCK, JEPSSON, HANSÉN, RUNDQVIST.

Departementschefen, statsrådet Larsson anför efter gemensam beredning med chefen för försvarsdepartementet:

I årets statsverksproposition, femte huvudtiteln, punkt 54, har Kungl. Maj:t på min hemställan föreslagit riksdagen att, i avvaktan på den proposition i ämnet, som kunde bliva riksdagen förelagd, *dels* till hospitalsbyggnader för budgetåret 1932/1933 beräkna ett extra reservationsanslag av 6,250,000 kronor, *dels ock* beräkna, att av nämnda belopp 850,000 kronor skulle utgå av statsverkets fond av rusdrycksmedel.

Jag anhåller att nu få återkomma till denna fråga.

Bihang till riksdagens protokoll 1932. 1 saml. 105 häft. (Nr 129.)

187 32 1

Inledning.

1928 års
riksdag.

I propositionen nr 165 till 1928 års riksdag framlades en *plan för anskaffande av nya platser för den statliga sinnessjukvården*, enligt vilken plan den rådande bristen på vårdplatser å de statliga sinnessjukanstalterna skulle fyllas medelst genomförande av ett i planen ingående byggnadsprogram. En prövning av detta spörsmål i hela dess vidd ansågs då icke längre böra undanskjutas, bland annat emedan ett osedvanligt stort antal förslag angående nybyggnader eller om- och tillbyggnader av sinnessjuk- och sinnesslöanstalter vid denna tidpunkt var beroende på Kungl. Maj:ts prövning, samt att vissa frågor, som avsågo omändring av ledigblivna kasernetablissemang, av andra skäl omedelbart borde företagas till avgörande. Det ansågs nödvändigt, att man vid bedömande av nämnda förslag kunde se dem såsom led i en gemensam plan.

Föredragande departementschefen underströk emellertid, att han icke ville hava uttalat, att statsmakterna då skulle fatta avgörande ståndpunkt till någon detaljerad plan för åstadkommande av nya sinnessjukplatser, utan att avsikten endast vore, att statsmakterna skulle för sig klargöra det resultat, som de ansåge inom viss tid böra vinnas, och att alltså den då och i framtiden förestående prövningen av föreliggande byggnadsfrågor skulle ske under vederbörligt hänsynstagande därtill.

Den sålunda framlagda planen för fyllande av platsbristen å hospitalen, vilken i väsentliga delar överensstämde med ett av medicinalstyrelsen i skrivelse den 21 oktober 1927 framlagt förslag, grundade sig på ett antagande, att antalet sinnessjuka i behov av hospitalsvård i genomsnitt kunde beräknas motsvara tre på varje tusental av befolkningen och att alltså platsantalet borde, då planen genomförts, motsvara 3 pro mille av rikets folk-mängd. Med denna utgångspunkt och med beaktande jämväl av att de tre största städerna enligt särskilda avtal åtagit sig att själva sörja för sin sinnessjukvård hade medicinalstyrelsen beräknat, att antalet sinnessjukplatser vid utgången av den närmaste tioårsperioden, d. v. s. vid 1937 års slut, borde uppgå till 5,282 mera än det vid tiden för planens uppgörande hösten 1927 tillgängliga antalet. Sistnämnda antal hade uppskattats till 11,598, därvid emellertid hänsyn tagits dels till redan fattade beslut om platsökning å vissa befintliga hospital, dels å andra sidan till avgången på grund av föreslagen nedläggning av två äldre sinnessjukanstalter och dels slutligen därtill att det beräknades, att de platser å hospitalen, som disponerades för sinnesslöa, skulle bliva tillgängliga för sinnessjukvården. Av sistnämnda anledning ansågs det utgöra ett nödvändigt led i planens genomförande, att särskilda vårdplatser anskaffades för de sinnesslöa, som dittills vårdats på hospitalen.

Vid nyssnämnda uppskattning av platsbehovet hade medicinalstyrelsen tagit med i beräkningen den uppskattade folkökningen under den tidsperiod, inom vilken planen skulle genomföras. På anförda skäl ansåg sig emellertid föredragande departementschefen kunna beräkna platsbehovet efter då-

varande befolkningssiffrå. Med denna utgångspunkt och med beräkning av någon marginal uppskattade departementschefen det platsbehov för sinnessjuka, som borde fyllas, till omkring 4,800. Departementschefen beto- nade emellertid, att den närmare bestämningen av platsbehovet icke hade någon omedelbar praktisk betydelse. Ytterligare underströk departements- chefen att, ehuru beräkningen byggde på att särskilda vårdplatser anskaffa- des åt sinnesslöa, så att dessa ej vidare komme att upptaga hospitalsplatser, den föreliggande planen icke helt fyllde detta önskemål, i det att i planen väl ingick förslag rörande omhändertagande av de s. k. *asociala imbecilla* (vuxna, vanartade sinnesslöa) men ej beträffande de *svårskötta, obildbara sin- nesslöa*.

Det beräknade platsbehovet skulle enligt planen fyllas genom *dels* om- ändring av ett antal på grund av 1925 års försvarsorganisation ledigblivna kasernetablissemment till anstalter för sinnessjuka och sinnesslöa, *dels* upp- förande av vissa nya sinnessjukanstalter, *dels ock* utvidgning av en del be- fintliga hospital.

Planen jämte tillhörande approximativa kostnadsberäkningar tedde sig på följande sätt:

A n s t a l t	Platsantal		Kostnad kronor
	Sinnes- sjuka	Sinnes- slöa	
Utvidgning av Växjö hospital.....	460	—	2,760,000
Nytt hospital i Visby	200	—	2,200,000
Hospital vid Umeå	800	—	7,000,000
Upptagningspaviljong vid Umeåhospitalet	100	—	560,000
Omändring av Vänersborgs kaserner.....	572	286	2,525,000
Omändring av Jönköpings »	1,200	—	6,000,000
Nya paviljonger vid Hälsingborgs hospital	200	—	1,000,000
Nya platser vid äldre hospital	150	—	525,000
Övertagande av s. k. länsplatser vid äldre hospital	325	—	1,137,500
Psykiatrisk klinik i Lund	102	—	724,000
Kliniker i Stockholm och Uppsala.....	200	—	2,000,000
Omändring av Sala kaserner	—	380	1,264,000
Omändring av Örebro kaserner.....	—	360	1,354,000
Tillbyggnad av Piteå hospital.....	148	—	2,200,000
Hospital i Gävleborgs län	600	—	4,800,000
Större omändringsarbeten	—	—	3,500,000
	Summa 5,057	1,026	39,549,500

Från antalet platser för sinnessjuka	5,057
avginge till indragning avsedda platser å	
Malmö asyl	124
Visby hospital	63
Vadstena hospital	66
	253

Härefter återstode nyanskaffning av platser för sinnessjuka 4,804

Sammanlagda antalet hospitalsplatser för sinnessjuka skulle efter förslaget genomförande komma att uppgå till omkring 16,500.

Såsom framgår av den återgivna uppställningen, ingick i planen ett belopp på 3.5 miljoner kronor för »större omändringsarbeten». Därmed avsågs att täcka sådana kostnader för större ombyggnader av eller tillbyggnader till äldre hospital, som enligt erfarenheten regelmässigt förekomme och vilka ej kunde bestridas av det dåvarande ordinarie anslaget till hospital och asylor. Det erforderliga beloppet hade uppskattats till i genomsnitt 350,000 kronor om året.

Vad angår *den tid, inom vilken denna plan skulle genomföras*, förklarade departementschefen sig anse det vara i och för sig önskvärt, att platsanskaffningen med hänsyn till den trängande beskaffenheten av det aktuella platsbehovet ävensom på grund av vissa med övergångsbestämmelserna till fattigvårdslagen sammanhängande omständigheter skedde så hastigt som möjligt. För ett snabbt tempo talade också vissa preliminärt avslutade avtal med de städer, varest kaserner skulle omändras till vårdanstalter. I sista hand avgörande för tiden för planens genomförande borde emellertid vara det uppskattade kostnadsbeloppet, vilket som nyss nämnts skulle uppgå till nära 40 miljoner kronor. Med hänsyn till samtliga å frågan inverkan omständigheter ansåg departementschefen, att man tills vidare borde eftersträva platsbehovets fyllande inom en tid av 10 år. Då det emellertid icke vore meningen, att statsmakterna skulle definitivt binda sig för en plan i ena eller andra hänseendet, saknade jämväl denna fråga omedelbar betydelse, i det att senare jämkningar givetvis borde kunna ske, därest förhållandena det påfordrade. — I och för sig vore det visserligen önskvärt, att utgifterna under den kommande byggnadsperioden kunde förbliva ungefär lika stora år från år. Emellertid skulle det av praktiska orsaker och på grund av att en stor del av arbetena komme att koncentreras till början av perioden icke låta sig göra att hålla anslagen vid jämna belopp. Det anslag, som komme att begäras för budgetåret 1928/1929, motsvarade ungefär en tiondel av summan av de beräknade kostnaderna, men för de därefter närmast följande budgetperioderna syntes det icke kunna undvikas, att anslagen komme att stiga över medeltalet, medan de under slutet av perioden skulle bli lägre än detsamma.

I *riksdagens skrivelse* i frågan (nr 287 år 1928) uttalades, att det icke längre borde anstå med vidtagande av mera planmässiga åtgärder för fyllande av den starka bristen på platser för sinnessjuka å de statliga sinnessjukanstalterna liksom ej heller med ordnande av frågan rörande vården av vuxna, vanartade sinnesslöa. Arbetet med ökande av antalet platser för nämnda vårdbehövande borde sålunda energiskt fortsättas och därvid bedrivs efter en enhetlig plan. Med hänsyn till det trängande behovet av ökat antal hospitalsplatser borde anskaffningen av dessa ske inom så kort tidsperiod, som omständigheterna medgäve. Oaktat de stora kostnader, som åsamkades statsverket för planens genomförande, syntes därför tidsperioden för planens genomförande, så vitt då kunde bedömas, i enlighet med vad departementschefen förordnat böra bestämmas till 10 år. Mot grunddragen i det framlagda förslaget rörande sättet för platsanskaffningen fann riksdagen, såvitt då kunde bedömas, icke anledning till erinran. Riksdagen saknade emeller-

tid anledning att närmare ingå på vad departementschefen yttrat i förevarande hänseende.

Det anslag, som för planens genomförande i enlighet med propositionens förslag beviljades för budgetåret 1928/1929, uppgick till 3,500,000 kronor. Detta belopp var enligt propositionen avsett att användas *dels* till fortsättning av den av 1927 års riksdag beslutade utvidgningen av Piteå hospital och asyl m. m., *dels* för påbörjande av omändring av Västmanlands trängkärs kasernetablisement i Sala till en anstalt för manliga asociala imbecilla och Svea trängkärs kasernetablisement i Örebro till en anstalt för kvinnliga asociala imbecilla, *dels* för omändring av Västgöta regementes kasernetablisement i Vänersborg till en för sinnessjuka och sinnesslöa avsedd anstalt, *dels ock* slutligen till påbörjande av ett hospital i Västerbottens län.

Riksdagen biföll med obetydliga jämkningar förslagen rörande anstalter i Sala, Örebro och Vänersborg. Däremot avlog riksdagen förslaget angående hospital i Västerbotten och begärde ny utredning i vissa hänseenden av frågan därom. Det oaktat beviljade riksdagen hela det begärda anslaget.

Genom beslut den 22 juni 1928 fördelade Kungl. Maj:t det anvisade anslagsbeloppet å 3.5 miljoner kronor på följande sätt:

	Kronor
till fortsättande av utvidgning av Piteå hospital	1,200,000
» omändring av Västmanlands trängkärs kasernetablisement i Sala	600,000
» omändring av Svea trängkärs kasernetablisement i Örebro ...	400,000
» omändring av Västgöta regementes kasernetablisement i Vänersborg	1,275,000
Summa kronor	3,475,000

Av anslagsbeloppets återstod, 25,000 kronor, anvisades 10,000 kronor för underhåll av byggnader vid kasernetablisementen i Sala, Örebro och Vänersborg; det därefter resterande beloppet reserverades till Kungl. Maj:ts disposition.

Genom proposition nr 220 till 1929 års riksdag begärdes till fortsatta åtgärder för den godkända hospitalsbyggnadsplanens genomförande för budgetåret 1929/1930 ett anslag av 4.1 miljoner kronor. Med detta anslag avsågs framför allt *dels* att fortsätta och slutföra utvidgningen av Piteå hospital och asyl och omändringen av kasernetablisementet i Vänersborg, *dels* att fortsätta de påbörjade byggnadsföretagen i Sala och Örebro, *dels ock* att påbörja två nya sinnessjukanstalter, den ena belägen invid Umeå och den andra förlagd till det av Jönköpings regemente tidigare disponerade kasernetablisementet i Jönköping. Slutligen avsågs att med anslaget utföra vissa omändringsarbeten inom Uppsala hospital och asyl och Vänersborgs hospital och asyl vid Restad.

Riksdagen biföll förevarande proposition i alla delar (riksdagens skrivelse nr 288).

Genom beslut den 20 juni 1929 fördelade Kungl. Maj:t sedermera det anvisade anslagsbeloppet å 4.1 miljoner kronor på följande sätt:

1929 års
riksdag.

	Kronor
till fortsättande av utvidgning av Piteå hospital	1,000,000
» fortsättande av omändringen av Västmanlands trängkärs kasern- etablissemment i Sala	550,000
» fortsättande av omändringen av Svea trängkärs kasernetablissem- ment i Örebro	650,000
» fortsättande av omändringen av Västgöta regementes kasern- etablissemment i Vänersborg	1,387,000
» uppförande av sinnessjukanstalt vid Umeå	200,000
» omändring av Jönköpings regementes kasernetablissemment i Jönköping	160,000
» utvidgning av bagerilokalerna vid Vänersborgs hospital vid Restad	50,000
» anordnande av w. c.-anläggning inom vissa byggnader vid Upp- sala hospital och asyl	60,000
<u>Summa kronor</u>	<u>4,057,000</u>

Av anslagsbeloppets återstod, 43,000 kronor, anvisades 16,000 kronor för underhåll av byggnader i Sala, Örebro, Vänersborg och Jönköping. Resten reserverades till Kungl. Maj:ts disposition.

1930 års
riksdag.

I proposition nr 150 till 1930 års riksdag föreslogos *vissa ändringar i 1928 års plan för anskaffande av nya platser för den statliga sinnessjukvården*. Såsom framgår av jämförelse med en vid propositionen fogad översikt över beräknade kostnader för nyanskaffning av hospitalsplatser m. m. under budgetåren 1928/1929—1937/1938 skulle 1928 års plan efter de föreslagna ändringarna te sig på följande sätt:

A n s t a l t	P l a t s a n t a l		Kostnad kronor
	Sinnes- sjuka	Sinnes- slöa	
Utvidgning av Växjö hospital	480	—	3,807,600
Nytt hospital i Visby	200	—	2,515,300
Hospital vid Umeå	918	—	7,650,000
Upptagningspaviljong vid Umeåhospitalet			
Omändring av Vänersborgs kaserner	587	283	2,662,000
Omändring av Jönköpings kaserner	1,220	—	6,750,000
Nya paviljonger vid Hälsingborgs hospital	200	—	1,000,000
Nya platser vid äldre hospital	150	—	525,000
Övertagande av s. k. länsplatser vid äldre hospital	303	—	1,060,500
Psykiatrisk klinik i Lund	102	—	724,100
Kliniker i Stockholm och Uppsala	200	—	2,000,000
Omändring av Sala kaserner	—	370	1,367,000
Omändring av Örebro kaserner	—	350	1,409,000
Tillbyggnad av Piteå hospital	170	—	2,200,000
Hospital i Gävleborgs län	518	—	4,144,000
Omändring av Vaxholms kasern (eller motsvarighet)	—	305	2,025,650
Omändring av Lunds kaserner	—	612	4,200,000
Större omändringsarbeten:			
Vänersborgs hospital	—	—	50,000
Uppsala hospitals w. c.-anläggning	—	—	234,500
» » köks reparation	—	—	116,300
Vadstena hospitals vattenledning m. m.	—	—	1,458,350
Första klass paviljonger vid Lunds hospital ..	—	—	209,000
Övriga	—	—	2,100,000
<u>Summa</u>	<u>5,048</u>	<u>1,920</u>	<u>48,208,300</u>

Platsantalet för sinnessjuka blev alltså i förhållande till motsvarande platsantal enligt 1928 års ursprungliga plan minskat med 9 platser. Å andra sidan skulle enligt förslag, som i sistnämnda proposition framlades för 1930 års riksdag, minskningen av platser å Vadstenaanstalten — tidigare beräknad till 66 — begränsas till 36.

Den betydelsefullaste ändringen av 1928 års plan innebar emellertid, att planen utökades med två byggnadsföretag, avseende det ena omändring av Vaxholms kasern (eller motsvarighet) och det andra omändring av det i Lund belägna, påbörjade kasernetablisementet. Dessa byggnadsföretag avsågo anordnande av anstalter för *svårskötta, obildbara sinnesslöa*. Uppförandet av Lundaanstalten skulle emellertid enligt nämnda kostnadsöversikt icke taga sin början förrän under budgetåret 1933/1934 och anordnandet av anstalt å Vaxön eller motsvarighet härtill först under budgetåret 1935/1936.

De ändamål, för vilka anslag begärdes i 1930 års proposition, voro huvudsakligen *dels* fullbordande av byggnadsarbetena i Sala och Örebro samt vid Uppsala hospital och asyl, *dels* fortsatta arbeten med omändringen av kasernetablisementet i Jönköping och med uppförandet av ett sinnessjukhus vid Umeå, *dels ock* påbörjande av ombyggnad av första klasspaviljongerna vid Lunds hospital och asyl, av vissa ombyggnads- och ändringsarbeten vid Vadstena hospital och asyl och av ny- och ombyggnadsarbeten vid Växjö hospital. Därutöver beräknades ett mindre belopp för bestridande av kostnader för underhåll av byggnader vid anstalterna i Sala, Örebro och Jönköping samt för vissa utredningar m. m. Sammanlagda anslagsbeloppet beräknades till 4,700,000 kronor.

Riksdagen godkände de framlagda förslagen och anvisade det äskade beloppet. Därjämte fann emellertid riksdagen, att den ifrågasatta anstalten i Lund för manliga svårskötta obildbara sinnesslöa borde färdigställas snarast möjligt och att förberedelser därför borde vidtagas utan dröjsmål. Medlen för dessa förberedande arbetens igångsättande ansåg riksdagen kunna för budgetåret 1930/1931 begränsas till 100,000 kronor, vilket belopp syntes kunna utgå av reservationer å hospitalsbyggnadsanslaget.

Slutligen uttalade riksdagen i samband med godkännande av förslaget om medels anvisande för ombyggnad av första klasspaviljongerna vid Lunds hospital och asyl önskvärdheten därav, att vid eventuellt uppkommande ytterligare krav å renoveringsarbeten vid sinnessjukhusen en plan framlades för riksdagen för belysande dels av omfattningen av sådana arbeten och dels av den ordning, i vilka arbetena borde ifrågakomma.

Mot de föreslagna ändringarna i 1928 års hospitalsbyggnadsplan gjordes icke någon erinran i riksdagsskrivelsen. Ej heller föranledde den vid propositionen fogade översikten, som innefattade ett förslag till hur planen i sitt utvidgade skick borde i sina huvuddrag fullföljas, någon annan anmärkning från riksdagens sida än den, som följer av beslutet rörande sinnesslöanstalten i Lund.

Genom beslut den 27 juni 1930 fördelade Kungl. Maj:t det anvisade anslagsbeloppet å 4.7 miljoner kronor på följande sätt:

	Kronor.
till fortsättande av omändringen av Västmanlands trängkårs kasern-etablissemment i Sala	217,000
till fortsättande av omändringen av Svea trängkårs kasernetablissemment i Örebro	359,000
till fortsatta arbeten med anordnande av w. c.-anläggning inom vissa byggnader vid Uppsala hospital och asyl	174,500
till fortsatta arbeten med utvidgning av köksbyggnaden vid Uppsala hospital och asyl	116,300
till fortsättande av uppförandet av ett sinnessjukhus i Umeå socken	1,200,000
till fortsättande av omändringen av Jönköpings regementets kasern-etablissemment i Jönköping	2,100,000
till ombyggnad av första klasspaviljongerna vid Lunds hospital och asyl	100,000
till ny- och ombyggnadsarbeten vid Växjö hospital	200,000
till ombyggnads- och ändringsarbeten vid Vadstena hospital och asyl	200,000
Summa kronor	4,666,800

Av anslagsbeloppets återstod, 33,200 kronor, anvisades 12,000 kronor för underhåll av byggnader i Sala, Örebro och Jönköping. Resten reserverades till Kungl. Maj:ts förfogande.

I samband med anslagsfördelningen vidtogs åtgärd för genomförande av riksdagens beslut angående sinnesslöanstalt i Lund. Kungl. Maj:t förordnade nämligen, att det belopp å högst 1,387,000 kronor, som för budgetåret 1929/1930 anvisats till fortsättande av omändringen av Västgöta regementets kasernetablissemment i Vänersborg, skulle minskas till högst 1,287,000 kronor, och att för verkställande av vissa förberedande arbeten för Lundaanstalten ett belopp av högst 100,000 kronor skulle utgå av befintliga reservationer å det för budgetåret 1929/1930 anvisade anslaget till hospitalsbyggnader.

Ytterligare anbefallde Kungl. Maj:t i samband med fördelningen av ifrågasvarande medel medicinalstyrelsen att uppgöra och till Kungl. Maj:t inkomma med fullständig plan rörande de renoveringsarbeten av större betydelse, som ansåges böra under tiden till och med utgången av budgetåret 1937/1938 vidtagas vid statens sinnessjukhus. I planen skulle angivas ej mindre omfattningen av och den beräknade kostnaden för ifrågasvarande arbeten än även den ordning, i vilken desamma ansåges böra komma till utförande.

1931 års
riksdag

I proposition nr 140 till 1931 års riksdag angående anslag till hospitalsbyggnader äskade Kungl. Maj:t anvisande av medel för huvudsakligen följande ändamål, nämligen *dels* till fortsättande och avslutande av ombyggnaden av första klasspaviljongerna vid Lunds hospital och asyl (S:t Lars sjukhus i Lund) samt av ombyggnads- och ändringsarbetena vid Vadstena hospital och asyl (Birgittas sjukhus i Vadstena), *dels* till fortsatta arbeten med uppförandet av sinnessjukhuset vid Umeå (Umedalens sjukhus vid Umeå), med omändring av kasernetablissemmentet i Jönköping (Ryhovs sjukhus i Jönköping) samt med ny- och ombyggnader vid Växjö hospital (S:t Sigfrids sjukhus vid Växjö), *dels* till utförande av vissa ändringsarbeten å vatten-

verket vid Sundby sjukhus vid Strängnäs, *dels ock* till påbörjande av ny ångpannebyggnad m. m. vid S:t Lars sjukhus samt till arbeten för omändring och utbyggnad av kasernetablissemnetet i Lund till anstalt för vuxna svårskötta obildbara sinnesslöa av mankön (Vipeholms sjukhus i Lund) för vilket sistnämnda byggnadsföretag dittills endast förberedande åtgärder vidtagits. För bestridande av kostnader för underhåll av byggnader vid Ryhovs sjukhus samt för vissa utredningar räknades därutöver med ett mindre belopp. Det sammanlagda medelsbehovet uppskattades i propositionen till omkring 6,837,000 kronor. Det för budgetåret 1931/1932 erforderliga anslagsbeloppet ansågs emellertid på grund av vissa reservationer kunna beräknas till lägre belopp än sistnämnda summa. Sälunda hade medicinalstyrelsen i skrivelse den 3 oktober 1930 anmält, att styrelsen av viss anledning icke igångsatt och ej heller tills vidare ämnade igångsätta arbetena med den redan beslutade w. c.-anläggningen vid sinnessjukhuset i Uppsala (Ulleråkers sjukhus vid Uppsala), till vilka arbeten anvisats tillhoppa 234,500 kronor. Vidare hade byggnadsstyrelsen meddelat, att reservationer — utöver sådana, vilka redan tidigare för visst ändamål disponerats — kunde beräknas uppstå å de anslag, som anvisats för omändring av omförmälda kasernetablissemnetet i Vänersborg, Sala och Örebro med sammanlagt 200,000 kronor. Med hänsyn till sålunda påräkneliga reservationer å tillhoppa 434,500 kronor ansågs anslagsbehov för budgetåret 1931/1932 kunna begränsas till i avrundat tal 6,400,000 kronor.

Propositionen blev till alla delar bifallen av riksdagen (riksdagens skrivelse nr 200).

Genom brev den 26 juni 1931 förklarade därefter Kungl. Maj:t, att tills vidare skulle anstå med anordnande av förut omförmälda w. c.-anläggning vid Ulleråkers sjukhus vid Uppsala, vilken ännu icke påbörjats, samt att de för anläggningen till förfogande ställda beloppen, tillhoppa 234,500 kronor, icke skulle utgå för berörda ändamål.

Genom samma brev förordnade Kungl. Maj:t vidare *dels* att det belopp av högst 1,287,000 kronor, som senast ställts till byggnadsstyrelsens förfogande för arbetena med omändring av kasernetablissemnetet i Vänersborg, skulle minskas med 140,000 kronor till högst 1,147,000 kronor, *dels ock* att det belopp av högst 359,000 kronor, som senast ställts till sagda styrelses förfogande för omändring av kasernetablissemnetet i Örebro, skulle minskas med 60,000 kronor till högst 299,000 kronor.

Vidare har Kungl. Maj:t genom omförmälda brev beslutat angående användningen av det för innevarande budgetår anvisade anslaget å 6.4 miljoner kronor jämte därtill överförda reservationer, varvid till följande ändamål anvisats här angivna belopp:

	Kronor.
till fortsättande av uppförandet av Umedalens sjukhus vid Umeå	2,300,000
till fortsättande av anordnandet av Ryhovs sjukhus i Jönköping ..	1,650,000
till fortsättande och avslutande av ombyggnad av första klasspaviljongerna vid S:t Lars sjukhus i Lund	109,000

	Kronor.
till påbörjande av arbeten med ny ångpannebyggnad och ångpanneanläggning m. m. vid S:t Lars sjukhus i Lund.....	228,000
till fortsatta ny- och ombyggnadsarbeten vid S:t Sigfrids sjukhus vid Växjö	850,000
till fortsättande och slutförande av vissa ombyggnads- och ändringsarbeten vid Birgittas sjukhus i Vadstena	281,000
till påbörjande av anordnande av Vipeholms sjukhus i Lund.....	1,300,000
till utförande av ändringsarbeten å vattenverket vid Sundby sjukhus vid Strängnäs	89,000
till underhåll i erforderlig omfattning av för Ryhovs sjukhus i Jönköping avsedda byggnader.....	12,000
	Summa kronor 6,819,000

Återstoden, 15,500 kronor, av summan av anslagsbeloppet och de till 434,500 kronor beräknade reservationerna reserverades till Kungl. Maj:ts disposition.

Nu föreliggande förslag.

I årets statsverksproposition framhöll jag, att medel för nästkommande budgetår erfordrades till fortsättande av de för närvarande pågående arbetena med uppförande av Umedalens sjukhus vid Umeå, med anordnandet av Ryhovs sjukhus i Jönköping, med ny- och ombyggnader vid S:t Sigfrids sjukhus vid Växjö, med anordnandet av Vipeholms sjukhus i Lund samt med uppförande av ny ångpannebyggnad m. m. vid S:t Lars sjukhus i Lund. Därjämte anförde jag, att i anslutning till hospitalsbyggnadsplanen under nästkommande budgetår syntes böra beredas medel till påbörjande av arbetet med nytt sinnessjukhus i Visby (S:t Olofs sjukhus).

Jag yttrade vidare följande:

För de nu angivna ändamålen hade medicinalstyrelsen och byggnadsstyrelsen för nästkommande budgetår begärt anslag med, inberäknat visst mindre belopp för underhåll av byggnader vid Jönköpingsanstalten, tillhoppa 7,659,000 kronor. Vidare syntes erfordras visst belopp för inlösen av några lands- ting tillhöriga upptagningsanstalter för sinnessjuka, för vilket ändamål medicinalstyrelsen begärt 228,000 kronor. Ytterligare hade myndigheterna för anordnande av personalbostäder vid Mariebergs och Restads sjukhus (förutvarande hospitalen i Kristinehamn och vid Vänersborg), för vissa kompletteringsarbeten vid psykiatriska kliniken i Lund samt för anordnande av nytt vattenledningsverk vid S:ta Gertruds sjukhus i Västervik äskat anslag med tillhoppa 469,800 kronor. Sammanlagt skulle alltså i enlighet med ämbetsverkens förslag för nästkommande budgetår äskas omkring 8,360,000 kronor. Till jämförelse kunde erinras, att enligt förberörda vid propositionen nr 150 år 1930 fogade kostnadsöversikt för budgetåret 1932/1933 beräknats erforderligt ett anslagsbelopp av 5,850,000 kronor. I denna kostnadsöversikt hade emellertid, såsom förut berörts, för ifrågavarande budgetår icke medräknats något belopp till arbeten vid förenämnda kasernetablissemant i Lund, för vilket ändamål nu begärts 1,250,000 kronor.

Efter omnämnande av de sålunda föreliggande anslagsäskandena förklarade jag, att det av statsfinansiella skäl icke vore möjligt att bereda så stort anslag, som skulle erfordras för tillgodoseende av samtliga de av ämbetsverken framförda önskemålen. Viss begränsning av medelsbehovet syntes kunna företagas redan på grund därav att, enligt vad jag inhämtat, reservationer kunde beräknas uppstå i viss omfattning på tidigare beviljade

anslagsbelopp. Även därutöver bleve emellertid en avsevärd beskäring av det begärda anslagsbeloppet ofrånkomlig. Efter överläggningar, som i ämnet ägt rum med representanter för ämbetsverken, hade jag ansett mig böra förordna, att anslagsbeloppet för nästkommande budgetår beräknades till 6,250,000 kronor. Därav syntes ett för sinnesslöanstalten i Lund avsett belopp av, såvitt då kunde bedömas, omkring 850,000 kronor böra utgå ur rusdrycksmedelsfonden.

Angående vissa av de i statsverkspropositionen omnämnda nya arbeten, för vilka medel av ämbetsverken beräknats, vill jag här framhålla följande.

Sedan medicinalstyrelsen erhållit del av min uppfattning, att av statsfinansiella skäl anslag för nästa budgetår icke syntes kunna påräknas för anordnande av de ifrågasatta personalbostäderna vid *Mariebergs* och *Restads sjukhus*, har styrelsen i skrivelse den 12 februari 1932 meddelat, att styrelsen funnit sig för närvarande icke böra framlägga närmare utredning och förslag rörande dessa byggnadsföretag.

Vad angår *psykiatriska kliniken i Lund* får jag erinra, att denna klinik — som jämlikt beslut av 1928 års riksdag skulle för en beräknad kostnad av högst 724,100 kronor uppföras i huvudsaklig överensstämmelse med ett för riksdagen framlagt förslag — numera genom byggnadsstyrelsens försorg uppförts i huvudsaklig enlighet med detta förslag. Utgifterna hava bestritts av särskilda för ändamålet anvisade anslag å tillhopa nyssnämnda belopp. I skrivelse den 27 augusti 1931 har emellertid byggnadsstyrelsen hemställt, att för vissa ändrings- och kompletteringsarbeten m. m. vid kliniken måtte för budgetåret 1932/1933 anvisas särskilda medel till belopp av 12,000 kronor. Framställningen har närmast föranletts av vissa av klinikens chef, professorn i psykiatri vid Lunds universitet H. Sjöbring uttalade önskemål, och det angivna beloppet skulle enligt styrelsen huvudsakligen användas till utförande av vissa smärre inrednings- och ledningsarbeten inom klinikbyggnaden samt för verkställande av undersökningar rörande möjligheterna till förbättrad ljudisolering mellan olika avdelningar i byggnaden, för vilka arbeten det beviljade anslagsbeloppet ej lämnade tillgång. Framställningen har tillstyrkts av medicinalstyrelsen. Av den förebragta utredningen har jag emellertid icke blivit övertygad om oundgängligheten av att de avsedda arbetena komma till stånd. Med hänsyn härtill har jag, i varje fall i nuvarande statsfinansiella läge, icke ansett mig böra för dessa arbeten vare sig hemställa om särskilt anslag eller ifrågasätta hospitalsbyggnadsanslagets användande.

Med anledning av förslaget om anordnande av nytt *vattenledningsverk vid S:ta Gertruds sjukhus i Västervik* må erinras, att framställning i detta ämne förelåg redan i fjol samt att jag i propositionen nr 140 till 1931 års riksdag beträffande nämnda framställning uttalade, att jag av statsfinansiella skäl ansåge, att med prövningen av densamma borde kunna tills vidare anstå. Samma skäl för uppskov med denna fråga — vars omedelbara lösning icke torde vara oundgängligen nödvändig — föreligga även i år. Det synes mig vara lämpligast, att frågan upptages till avgörande först sedan medicinalstyrelsen framlagt det förslag till plan rörande utförande av större renoverings-

arbeten vid sinnessjukhusen, som styrelsen, enligt vad jag nyss omförmält, erhållit uppdrag att uppgöra.

Av de utav myndigheterna framförda, i statsverkspropositionen omförmälda anslagsäskandena till ifrågasatta nya arbeten återstår härefter blott förslaget om medel för uppförandet av nytt sinnessjukhus i Visby. Härtill skulle komma anslag till de för närvarande pågående, ännu ej avslutade arbetena. I samband med spörsmålet om anslag till fortsatta arbeten vid Ryhovs sjukhus i Jönköping torde ställning få tagas dels till fråga om utförande vid sjukhuset av tvätt för Smålands arméartilleriregementes räkning m. m., dels ock till fråga rörande omläggning av en för närvarande genom området för sagda sjukhus framdragen väg.

Vidare måste, såsom i statsverkspropositionen antyddes, räknas med inlösen av vissa upptagningsanstalter för sinnessjuka.

Efter denna inledning anhåller jag att få övergå till behandling av var och en av de frågor, som i överensstämmelse med det nyss anförda nu torde böra underställas Kungl. Maj:ts prövning. Dessförinnan torde jag emellertid få lämna en redogörelse för de olika förslag om beredande av anstaltsvård för vuxna svårskötta obildbara sinnesslöa av kvinnligt kön, vilka för närvarande föreligga.

Beredande av anstaltsplatser för svårskötta obildbara kvinnliga sinnesslöa.

Historik.

I propositionen nr 165 till 1928 års riksdag angående anslag till hospitalsbyggnader m. m. lämnades bland annat en redogörelse rörande den svenska sinnesslövärdens utveckling och nuvarande organisation. Av denna redogörelse, till vilken jag här tillåter mig hänvisa, framgår bland annat, att de sinnesslöa pläga uppdelas i två huvudgrupper, *bildbara* och *obildbara*. Till förstnämnda grupp räknas därvid alla, som kunna förvärva sig några praktiska färdigheter, oberoende av om de för övrigt visa sig mottagliga för teoretisk undervisning eller icke, medan till den senare gruppen, de s. k. idioterna, hänföras de, vilka stå så lågt, att de äro alldeles oförmögna till någon som helst ordnad sysselsättning.

Av berörda redogörelse må i övrigt här endast erinras, att § 28 i 1901 års sinnessjukstadga innehöll bestämmelse om att vid statens asyler för sinnessjuka finge, därest utrymmet det medgäve, jämväl intagas och vårdas sådana från barndomen sinnesslöa (idioter), vilka såsom våldsamma eller opålitliga icke kunde annorstädes erhålla ändamålsenlig vård. I viss icke alldeles obetydlig utsträckning har det också förekommit, att dylika sinnesslöa intagits å sinnessjukhus.

Den plan för anskaffande av erforderliga platser för den statliga sinnessjukvården, som med nyssnämnda proposition förelades 1928 års riksdag, berörde även frågan om ordnandet av anstaltsvården för en grupp av de bild-

bara sinnesslöa, nämligen de *asociala imbecilla* (vuxna vanartade sinnesslöa). I huvudsaklig överensstämmelse med nämnda plan har, såsom inledningsvis erinrats, 1928 års riksdag beslutit, *dels* att i det ledigblivna kasernetablissemmentet i Örebro skulle anordnas en anstalt för kvinnliga *asociala imbecilla*, *dels* att i det ledigblivna kasernetablissemmentet i Sala skulle anordnas en anstalt för manliga *asociala imbecilla*, *dels ock* att en av bataljonskasernerna i det ledigblivna kasernetablissemmentet i Vänersborg skulle utnyttjas för sistnämnda ändamål. Frågan om ordnandet av vården för de *asociala imbecilla* blev därmed avgjord på det sätt, att denna vård i princip övertogs av staten.

Vad angår frågan angående omhändertagandet av de *svårskötta obildbara sinnesslöa* eller idioterna får jag erinra, att sådana sinnesslöa hittills vårdats flerstädes å de statsunderstödda anstalterna för obildbara sinnesslöa men att dessa anstalter i allmänhet sakna resurser för vård av i ett eller annat avseende *svårskötta sjuka*. På grund av platsbristen på sinnessjukhusen kan intagande därstädes av sinnesslöa som regel äga rum endast i trängande fall. Flertalet *svårskötta idioter* hava därför hittills måst omhändertagas av fattigvårdsanstalterna, där de givetvis endast mera sällan kunnat erhålla en tillfredsställande vård och där deras närvaro vållat stora svårigheter och medfört betydande obehag för andra intagna.

På grund av de olägenheter, som frånvaron av statliga anstalter för *svårskötta obildbara sinnesslöa* medförde, upptogs i den ursprungliga planen för sinnessjukhuset i Hälsingborg, omfattande 1,200 platser för sinnessjuka, även 200 vårdplatser för dylika sinnesslöa, förlagda till en särskild specialavdelning med två paviljonger om 100 platser vardera, en för vardera könet. Detta förslag vann Kungl. Maj:ts godkännande och framlades i den till 1917 års riksdag avlätna propositionen om Hälsingborgs hospital, vilken proposition också blev av riksdagen bifallen, utan att därvid någon erinran gjordes mot inrättandet av de särskilda paviljongerna för sinnesslöa. Denna specialavdelning för *svårskötta obildbara sinnesslöa* vid Hälsingborgs hospital blev dock aldrig anordnad, enär under tiden förslag framkommo att för ändamålet taga i anspråk ledigblivande kaserner. Planen för nämnda hospital blev i följd därav på denna punkt reviderad.

Med skrivelse den 12 januari 1928 överlämnade sedermera kasernkommittén till dåvarande chefen för socialdepartementet en av ledamoten i nämnda kommitté, professorn A. Petrén verkställd utredning rörande behovet av anstalter för vård av *svårskötta obildbara sinnesslöa*, däri Petrén bland annat framlagt visst förslag rörande de grupper av sjuka, vilka enligt hans uppfattning borde vårdas å dylika anstalter. Med anledning av nämnda utredning yttrade departementschefen i omförmälda proposition nr 165, att densamma visade, att antalet sinnesslöa av sistnämnda kategori vore så stort, att för ett tillfredsställande omhändertagande av desamma syntes erfordras omfattande särskilda åtgärder. Departementschefen förklarade sig icke beredd att då ingå på närmare prövning av denna vårdfråga men ansåg sig böra framhålla, att andra möjligheter för frågans lösning än ett ingripande från statens

sida knappast syntes kunna tänkas. Beträffande sättet för ett effektivt ordnande av denna vård syntes det departementschefen ligga närmast till hands att tänka sig användande för ändamålet av ett eller flera kasern-etablissemang. Vid de preliminära överbäganden, som departementschefen i samråd med chefen för försvarsdepartementet och kasernkommittén ägnat förevarande spörsmål, hade departementschefen funnit det av Svea ingenjör-kårs fästningsingenjörkompani disponerade etablissemangt å Vaxön böra i första hand ifrågakomma, därest detta etablissemang bleve ledigt. Det hade vidare preliminärt ifrågasatts att anordna ytterligare vårdplatser för ifråga-varande kategori inom det invid Lund belägna kasernetablissemangt, vilket icke blivit färdigställt för sitt ursprungliga ändamål.

Genom beslut den 14 juni 1928 bemyndigade Kungl. Maj:t kasernkom-mittén att med biträde av särskild sakkunnig närmare utreda frågan om inredande av en anstalt för vård av vuxna obildbara sinnesslöa i förenämnda kasernetablissemangt å Vaxön.

Vidare uppdrog Kungl. Maj:t, genom beslut den 22 juni 1928, bland annat i syfte att erhålla grundval för bedömning av storleken av eventuella statsanstalter för svårskötta obildbara sinnesslöa, åt medicinalstyrelsen att inkomma med yttrande och förslag beträffande omfattningen av de statliga åtgärder, som borde vidtagas för vård av ifrågasvarande kategorier av ab-norma.

Dylik yttrande avgavs av medicinalstyrelsen den 25 september 1928. Styrelsen framhöll däri bland annat följande:

Å de ifrågasatta statsanstalterna borde endast mottagas sådana obildbara sinnesslöa, som vore svårskötta. De lättskötta kunde utan större olägenheter vårdas med enklare anordningar antingen i sina hem eller å kommunala an-stalter. Såsom i professor Petréns utredning föreslagits, borde det förhållan-det, att sinnesslöheten vore förenad med epilepsi, icke hindra de sinnesslösas hänförande till ifrågasvarande kategori; erfarenheten visade nämligen, att sådana abnorma mestadels vore synnerligen svårskötta. Medicinalstyrelsen precise-rade närmare, vilka obildbara sinnesslöa som vore att beteckna som svår-skötta. Till denna grupp räknade styrelsen i främsta rummet sådana, som vore farliga för allmänna säkerheten genom benägenhet för eldsanläggning och annan förstörelselusta eller våldsamhet mot andra, vidare sådana, som vore grovt osnygga och måste tillses och skötas för att ej förorsaka stora obehag för andra, sådana, som på grund av utdunstningar och dylikt sprede dålig lukt omkring sig, samt sådana, som genom skrik och oljud vore plåg-samma och uttröttande för sin omgivning.

Vidare förordade medicinalstyrelsen att, såsom i Petréns utredning ifråga-satts, i anstalterna för svårskötta obildbara sinnesslöa till vård skulle kunna mottagas även med epilepsi behäftade sinnessjuka, vilka kommit i ett kroniskt stadium av sjukdomen. Denna anordning funne styrelsen lämplig, enär sådana sjuka i många fall vore mycket störande för sjukvården å anstalter, avsedda för sinnessjuka.

Enligt medicinalstyrelsen borde å statsanstalt för svårskötta obildbara sinnesslöa beredas plats för sammanlagt 887 patienter med den fördelning å olika kategorier, som närmare framgår av följande sammanställning:

	Män	Kvinnor	Summa
Å hospitalen intagna sinnesslöa.....	130	85	215
Till hospitalen anmälda sinnesslöa	263	140	403
Å sinnesslöasylerna intagna svårskötta.....	76	46	122
Till hospitalen anmälda sinnessjuka med epilepsi	89	58	147
Summa	558	329	887

Emellertid betonade medicinalstyrelsen, att dessa siffror måste anses vara minimisiffror.

Efter det kasernkommittén sedermera med särskilda skrivelser under år 1929 framlagt förslag till anordnande av anstalter för svårskötta obildbara sinnesslöa dels i Lund för män, dels ock — på sätt jag i det följande skall närmare omförmäla — i Vaxholm för kvinnor, blev frågan om statens ställning till ordnandet av vården om ifrågavarande kategori av abnorma upptagen till principiell prövning i propositionen nr 150 till 1930 års riksdag. Föredragande departementschefen anförde därvid såsom sin uppfattning, att det borde ankomma på staten att omhändertaga vården av de svårskötta obildbara sinnesslöa, vilka icke lämpligen kunde vårdas å kommunala anstalter av ena eller andra slaget och som icke heller hörde hemma på sinnessjukhusen, samt att anordna för detta ändamål erforderliga anstalter. En dylik ståndpunkt vore, yttrade departementschefen, endast en konsekvens av den utveckling, som under en längre tid pågått och för vilken i propositionen redogjorts. Rörande de kategorier av vårdbehövande, som borde intagas å dylika anstalter, anslöt sig departementschefen till medicinalstyrelsens förslag.

I överensstämmelse med den sålunda uttalade uppfattningen ansåg sig departementschefen i likhet med kasernkommittén och medicinalstyrelsen kunna utgå från att vårdplatser för här ifrågavarande kategorier vore behöfliga för minst 558 män och 329 kvinnor.

Till departementschefens uppfattning därom, att det borde ankomma på staten att omhändertaga vården av ifrågavarande sinnesslöa, uttalade riksdagen i skrivelse den 11 juni 1930, nr 361, sin anslutning.

På sätt framgår av det föregående, har frågan om anstaltsvård för svårskötta obildbara sinnesslöa av mankön vunnit sin lösning genom beslut av 1930 och 1931 års riksdagar om anordnande av en anstalt för dessa vårdbehövande genom utbyggnad och omändring av det ursprungligen för södra skånska infanteriregementet avsedda men icke fullbordade kasernetablisementet i Lund.

Frågan om anordnande av anstaltsplatser för kvinnliga sinnesslöa, tillhörande de svårskötta obildbaras kategori, ber jag nu att få upptaga till en preliminär prövning.

Med skrivelse den 27 februari 1929 framlade *kasernkommittén* förslag om inredande i det av Svea ingenjörkårs kustingenjörkompani tidigare disponerade kasernetablisementet å Vaxön av en anstalt för kvinnliga sinnesslöa tillhörande de svårskötta obildbaras kategori. Såsom ett motiv för denna

Fråga om anstaltsplatser för kvinnliga svårskötta obildbara sinnesslöa.

anstalts förläggande till Vaxholm anfördes önskvärdheten av att på detta sätt bereda Vaxholms stad viss kompensation för de förluster, som komme att drabba staden genom vissa i samband med 1925 års försvarsreform vidtagna indragningar beträffande till staden förlagda truppförband. Kommitténs förslag förutsatte att — såsom sedermera ägt rum — kasernetablissemnet skulle bliva ledigt genom ingenjörkompaniets överflyttning till ett etablissemnet å Rindön.

Kasernkommitténs förslag hade upprättats i anslutning till ett program, som utarbetats av ledamoten av kommittén professorn A. Petré samt f. d. överläkaren P. Gylle i egenskap av tillkallad sakkunnig. I anslutning till detta program hade ritningar och kostnadsberäkningar uppgjorts av ingenjören Hj. Cederström. Beträffande värmeanordningar, vatten och avlopp samt elektrisk energi hade särskilda utredningar verkställt av tillkallade experter.

För sinnesslöanstaltens behov skulle avses större delen av den mark, som varit upplåten till kasern- och övningsområde för kustingenjörkompaniet. Anstaltsområdets areal skulle bliva omkring 15 hektar.

För anstalten skulle efter erforderliga omändringar tagas i anspråk åtskilliga befintliga, kronan tillhöriga byggnader inom kasern- och övningsområdet, nämligen kasernbyggnaden, en gymnastikbyggnad, en verkstadsbyggnad, ett par förrådshus ävensom åtskilliga bostadshus, av vilka ett (Stora Johannesberg) skulle användas till administrationsbyggnad. Till personalbostäder skulle vidare användas några kronan tillhöriga byggnader, belägna norr om kasernområdet och inom Vaxholms stads planlagda område (Stora Rybolund), vilka byggnader tidigare disponerats av personal vid ingenjörkompaniet. Ytterligare skulle tagas i anspråk vissa inom det tilltänkta anstaltsområdet belägna, enskilda personer tillhöriga bostadshus, uppförda å jordlägenheter vilka upplåtits med besittningsrätt (Fredriksstrand). Dessa byggnader skulle av kronan inlösas från vederbörande ägare. En av byggnaderna skulle användas till överläkarbostad.

Vidare skulle för anstaltens behov uppföras fem nybyggnader, nämligen två sjukpaviljonger, ett ekonomihus, ett därmed sammanbyggt ångpannehus samt en portvaksstuga. Ekonomibyggnaden skulle enligt förslaget icke innehålla några lokaler för tvätt. Det förutsattes nämligen, att en för militärt ändamål uppförd centraltvätt å Rindön skulle ombesörja tvätt jämväl för den föreslagna sinnesslöanstalten. Någon bagerianläggning ansågs med hänsyn till anstaltens ringa omfattning icke vara erforderlig.

I kasernbyggnaden, som är uppförd av sten i tre våningar, skulle inredas tillhoppa 108 platser för de lugnaste bland anstaltens blivande patienter. Av de båda planerade nya sjukpaviljongerna skulle en användas för halvoroliga patienter. Denna paviljong skulle — såsom en till handlingarna hörande situationsplan närmare utvisar — förläggas parallellt med kasernbyggnaden med längdaxeln i nordost—sydväst. Paviljongen skulle innehålla 114 vårdplatser, därav 24 i enkelrum. Den andra paviljongen skulle avses för de oroligaste patienterna. Enligt förslaget skulle sistnämnda paviljong förläggas i en sluttning i områdets västra del; på grund av nivåförhållandena skulle

den erhålla sin längdaxel i norr—söder. Paviljongen skulle innehålla 92 platser, därav 32 i enkelrum.

I anslutning till kasernbyggnaden och de båda nya sjukvårdsbyggnaderna skulle anordnas särskilda promenadgårdar för patienterna i vederbörande paviljonger. De till paviljongerna för lugna och för halvroliga hörande promenadgårdarna skulle förläggas sydväst om byggnaderna i sluttning mot södra Vaxholmsfjärden.

I fråga om anstaltens förseende med vatten innebar kommitténs förslag bibehållande av det för kasernetablissemnet tillämpade systemet med leverans av vatten från staden Vaxholms vattenledningsverk med en inom kasernområdet befintlig vattenanläggning såsom reserv. Staden hade genom sin drätselkammare förbundit sig att leverera vatten av fullgod beskaffenhet till en mängd av cirka 100 kubikmeter per dygn och för ett pris, som motsvarade självkostnadspriset, ökat med 10 procent.

Med avseende å det närmare innehållet av kommitténs förslag tillåter jag mig hänvisa till kommitténs skrivelse med därvid fogade ritningar och övriga handlingar.

På sätt den lämnade redogörelsen utvisar, skulle anstalten enligt förslaget komma att inrymma vårdplatser för 314 patienter, därav 56 platser i enkelrum.

Kostnaderna för nybyggnads- och omändringsarbetena beräknades uppgå till 1,761,000 kronor. Härtill skulle komma ett belopp av 72,200 kronor för inlösen av vissa enskilda tillhöriga byggnader samt 17,500 kronor för reparation av dessa byggnader. Med inräknande av sistnämnda båda belopp skulle totalkostnaden för anstalten utgöra 1,850,700 kronor. Detta belopp motsvarar per plats en kostnad av 5,894 kronor. Därest, i anslutning till vad tidigare pläгат ske, omkring 3 procent av totala platsantalet beräknas utgöra reservplatser, skulle anstaltens normala platsantal reduceras till 305; kostnaden per plats skulle då utgöra 6,068 kronor.

Kommittén framlade vidare en approximativ beräkning rörande behovet av personal vid anstalten. Enligt denna beräkning skulle personalen bestå av tillhoppa 122 personer, därav 1 överläkare, 1 syssloman, 1 kassörska, 2 föreständerskor, 10 översköterskor, 80 sköterskor samt 27 till ekonomipersonal hänförliga befattningshavare, varav 9 manliga (maskinist, eldare, hantverkare m. fl.) och 18 kvinnliga. Enligt kommitténs förslag kunde bostäder utan nybyggnader beredas vid anstalten för överläkaren, kontorspersonalen och sjukvårdspersonalen samt den ekonomipersonal, som behövde bo vid anstalten.

Över kasernkommitténs förslag avgav medicinalstyrelsen den 29 november 1929 infordrat utlåtande.

Styrelsen överlämnade därvid yttrande i ämnet från *byggnadsstyrelsen*, som anförde huvudsakligen följande:

Det för anstalten avsedda kasernområdet har en areal av 7.5 hektar — var till enligt förslaget skall läggas del av kvarteret Rybolund inom Vaxholms

stads planlagda område ävensom några villaområden vid Fredriksstrand — samt omfattar en huvudsakligen mot staden öppen och mycket kuperad terräng, som på grund härav icke lämpligen kan utnyttjas för byggnader för ifrågasvarande ändamål. Anstaltens nybyggnader hava till följd härav i anslutning till den befintliga kasernbyggnaden måst förläggas till skogsbacken på områdets västra del, där skog giver skydd för insyn på promenadgårdarna och byggnaderna erhålla ett från staden och sjön mindre framträdande läge. Anläggningen bliver följaktligen ganska hopträngd; de nya byggnaderna måste för undvikande av omfattande schaktningar och påfyllningar förläggas med hänsyn tagen till den kuperade terrängen. Framtida tillbyggnader torde härigenom försvåras eller omöjliggöras.

Paviljongen för halvroliga är förlagd nästan i skogsbrynet. Promenadgården ligger mycket öppen mot sjön och saknar liksom promenadgården för lugna skydd mot blåst. Dessa båda promenadgårdar ligga dessutom väl nära varandra samt ganska tätt intill bostäderna vid Fredriksstrand.

I den mån samtliga nybyggnader kunde förskjutas mot nordväst, vilket synes vara möjligt, skulle nu påpekade olägenheter i någon mån kunna minska. Förutsättning för en sådan förflyttning är emellertid, att verkstadsbyggnaden rives. Det kan ifrågasättas, om icke tillfredsställande verkstadslokaler skulle kunna anordnas i pannhuset, där för detta ändamål utrymme redan är upptaget i ritningsförslaget.

Byggnadsstyrelsen har icke något att erinra mot användningen av kasernbyggnaden. Anordnande av promenadgård nedanför kasernen förutsätter en del planeringar för att åstadkomma vindskydd och skugga på den öppna, solbelysta slutningen ävensom toaletter, enligt förslaget inbyggda i en terrass. Toaletterna anser styrelsen dock kunna anordnas på ett billigare sätt än vad i förslaget angivits.

Mot de nya paviljongerna och ekonomibygnaden har byggnadsstyrelsen i huvudsak icke något att erinra. Enkelrummen äro visserligen små, 7—8 kvm., och sovalkov har i visst fall förlagts intill hisstrumma, vilket om möjligt vid förslagets vidare utarbetande bör ändras.

Befintliga bostadshus hava i förslaget i allmänhet bibehållits i huvudsakligen oförändrat skick till bostäder för anstaltens personal. Villorna vid Fredriksstrand, som föreslagits till inköp, äro i och för sig lämpliga till bostäder för befattningshavare; dock måste viss tveksamhet uppstå beträffande den till överläkarbostad föreslagna villan med hänsyn till dennas belägenhet i omedelbart grannskap till promenadgården för halvroliga, vilket förhållande synes mindre tillfredsställande.

Byggnadskostnaderna hava beräknats till 1,761,000 kronor, vartill komma 89,700 kronor för inköp och reparation av villorna vid Fredriksstrand, vilka kostnader synas skäliga. Den totala kostnadssumman, 1,850,700 kronor, motsvarar en kostnad per vårdplats av 5,894 kronor, vari emellertid ej ingår kasernbyggnadens nuvarande värde. De för nybyggnaden beräknade kostnaderna torde väl motsvara behovet, med undantag dock för kostnaderna för rörgravar och planeringsarbeten, som synas vara alltför lågt upptagna. Kostnaderna för ombyggnads- och reparationsarbeten äro däremot väl knappt beräknade. Styrelsen räknar emellertid med att vid förslagets genomförande, som styrelsen förutsätter skall komma att ske genom styrelsens försorg, besparingar skola kunna vinnas, varför styrelsen anser, att den beräknade totalkostnaden kan godtagas.

För egen del framförde *medicinalstyrelsen* mot kommitténs förslag vissa allmänna erinringar av följande innehåll:

Beträffande det föreslagna området må, i anslutning till vad byggnadsstyrelsen därom anfört, framhållas, att det i mycket stor utsträckning ligger oskyddat för insyn dels från sjösidan, där dock befintlig trädvegetation i någon mån verkar avskärmande, dels och i synnerhet från den högt belägna terrängen längs områdets norra gräns och från den där framgående landsvägen. Den mark, som i förslaget avsetts för patientarbetet utomhus, kan sålunda i sin helhet överblickas från vägen. Kasernbyggnaden har jämväl ett mot vägen öppet läge, och det är endast skogsmarken väster om kasernen, som bereder möjlighet för en relativt avskild placering av sjukvårdsbyggnader och promenadgårdar. Hit äro också de föreslagna nybyggnaderna förlagda. Men för dessa omfattande nybyggnader, två sjukpaviljonger om ett hundratal platser vardera och en ekonomibyggnad för kök och panncentral, är utrymmet väl knappt. Den enligt förslaget västligast förlagda sjukpaviljongen skulle komma att ligga längs bergshöjden i väster så nära inpå denna, att paviljongen bleve så gott som utan västersol. En promenadgård komme i störande närhet av bostäder för överläkare och sköterskor. Därför äro nivåförhållandena tämligen ogynnsamma och vålla, bland annat, att byggnaderna måste förläggas i olika markplan med avsevärd höjdskillnad mellan närliggande byggnader, varigenom mattransport och kommunikationer i övrigt givetvis försvaras.

Den förskjutning av samtliga nybyggnader mot nordväst, som av byggnadsstyrelsen ifrågasatts för att i någon mån minska olägenheterna av paviljongens för halvoraliga och dess promenadgårds mot sydost framskjutna läge, skulle medföra andra olägenheter, nämligen, förutom slopandet av verkstadshuset, sämre nivåförhållanden för paviljongen för halvoraliga samt minskning av det redan enligt förslaget väl korta avståndet mellan paviljongen för oroliga och Stockholmsvägen. Någon väsentligt bättre förläggning av nybyggnaderna än den föreslagna synes i allt fall icke stå tillbuds.

Området är, såsom av det anförda framgår, enligt medicinalstyrelsens mening med hänsyn till sitt i stor utsträckning för insyn öppna läge och saknaden av tillräcklig välbelägen byggnadsplats för erforderliga nybyggnader föga lämpligt för anstaltsanläggningen.

I fråga om byggnadernas läge må jämväl anmärkas, att administrationsbyggnaden (nuvarande Stora Johannesberg) ligger väl avlägset från sjukvårdskomplexet, samt att den starkt spridda förläggningen av bostadshuset torde komma att förorsaka mycket handräckningsarbete, särskilt i och för deras uppvärmning, som är avsedd att ske medelst fem skilda lokalpannanläggningar utom centralen i pannhuset och i stor utsträckning medelst vedeldning.

De anförda olägenheterna kräva desto större beaktande, som de icke synas uppvägas av de besparingar i anläggningskostnader, vilka genom inrättandet av den föreslagna anstalten i jämförelse med uppförandet av en helt ny anstalt stå att vinna. Anläggningskostnaderna äro enligt förslaget — efter 314 platser — beräknade till 5,894 kronor per vårdplats, ett belopp, som torde motsvara minst tre fjärdedelar av kostnaderna vid en nyanläggning. Därvid är att märka, att värdet av befintliga byggnader och anläggningar icke ingår i det anförda kostnadsbeloppet.

I den föreslagna anläggningen har dessutom tvättinrättning icke medtagits. Man har avsett, att anstaltens tvätt skulle ombesörjas av en militär tvättinrättning på Rindön. En sådan anordning är enligt styrelsens mening icke att förorda. I stor utsträckning äro kläderna på grund av patienternas tillstånd grovt förorenade, varför de måste uppsköljas, innan de lämpligen kunna forslas till tvättinrättningen. Transporten av dessa våta plagg är givetvis besvärlig, och inlämning måste dessutom ske dagligen, enär grovt

förenerade plagg utan dröjsmål böra tagas under behandling. Härigenom försvåras och fördyras anlitaudet av tvättinrättning utom anstalten.

Styrelsen framförde härefter vissa detaljerinringar i fråga om de särskilda byggnaderna. Beträffande dessa erinringar må hänvisas till handlingarna i ärendet.

På styrelsens anmodan hade ingenjören Cederström utarbetat ett vid styrelsens utlåtande fogat nytt förslag till ekonomibyggnadskomplex, i vilket medtagits lokaler för tvättinrättning samt i övrigt iakttagits vissa av styrelsen påyrkade ändringar.

Styrelsen gjorde härefter en del erinringar beträffande anstaltens förseende med vatten samt yttrade härutinnan, bland annat, att denna fråga såväl beträffande stadens möjligheter att leverera vatten i erforderlig mängd som beträffande priset för det levererade vattnet icke syntes vara tillräckligt utredd, varjämte vattenleveransen, enligt en av styrelsens expert verkställd utredning, syntes komma att betinga långt högre kostnader, än vad kommittén, i enlighet med den tidigare utredningen, syntes hava förutsatt. Beträffande denna fråga hänvisade styrelsen vidare till ett av styrelsen afgivet utlåtande över upprättat förslag till viss överenskommelse mellan kronan och Vaxholms stad (se proposition nr 180 till 1930 års riksdag, sid. 37—38).

I fråga om de beräknade anläggningskostnaderna hänvisade medicinalstyrelsen till vad byggnadsstyrelsen därom anförde, mot vilket medicinalstyrelsen för sin del icke hade något att erinra. De av medicinalstyrelsen förordade ändringarna i förslaget skulle enligt av ingenjören Cederström verkställda approximativa beräkningar betinga följande modifikationer i anläggningskostnaden:

	Kronor.
Ändringsförslag beträffande ångpannehus, köks- och tvättbyggnad skulle draga en kostnad av	561,000
Härifrån avgår den beräknade kostnaden för kasernkommitténs förslag till ekonomibyggnad (ångpannehus och köksbyggnad)	395,650
Ändringsförslaget skulle sålunda medföra en kostnadsökning av	165,350
Härtill skulle komma kostnad för hiss i paviljong II	15,200
Summa kostnadsökning	180,550
<i>Avgår:</i>	
Besparing genom minskning av promenadgårds-w. c. vid paviljong II	5,600
Återstående kostnadsökning	174,950

De av medicinalstyrelsen förordade ändringarna skulle sålunda medföra en kostnadsökning av 174,950 kronor, varigenom totalkostnaden för anläggningen skulle bli va 2,025,650 kronor, inberäknat kostnaden för inköp av vissa byggnader. Av den föreslagna anstaltens totala platsantal, 314, borde enligt styrelsen omkring 3 procent beräknas som reservplatser. Den effektiva platssiffran skulle då bli va 305 och kostnaden per plats 6,641 kronor.

Rörande den av kommittén uppgjorda personalförteckningen anmärkte medicinalstyrelsen, att antalet sköterskor syntes väl högt beräknat samt

att det finge anses i hög grad ovisst, vilken sammansättning ekonomipersonalen borde erhålla. I vilken utsträckning hantverkare borde anställas och exempelvis trädgårdsskötsel bedrivs vid en anstalt för här ifrågavarande patienter syntes kräva en ingående prövning. Det syntes sannolikt, att behovet av handräkningspersonal, då patienthjälp för vedhuggning, transporter m. m. icke vore att påräkna, beräknats för knappt. Frågan om personalbehovet finge emellertid framdeles klarläggas i samband med en detaljerad utredning angående anstaltens organisation i övrigt efter samråd med dess blivande lokala förvaltning.

I avslutningen av sitt utlåtande framhöll medicinalstyrelsen, att uppförandet för det föreliggande ändamålet av särskilda paviljonger, förslagsvis en paviljong om ett hundratal platser vid tre av statens sinnessjukhus, syntes erbjuda en i flera avseenden lämpligare lösning av vårdfrågan än den av kasernkommittén föreslagna. Härom yttrade styrelsen:

Från sjukvårdssynpunkt är sålunda att beakta, att läkarens arbete i den sjukvård, det här gäller, i och för sig är skäligen trööst, och att en kombination med annan läkarverksamhet därför är önskvärd. Vid en sinnesslöanstalt med endast 300 platser är en dylik kombination än mera påkallad, på den grund att arbetet näppeligen kan giva full sysselsättning för en läkare. Å andra sidan kräver läkarens sjukvårdsarbete, i förening med den honom påvilande administrativa ledningen av anstalten, förutom speciell kompetens, att han dagligen måste ägna tid åt detsamma och vara relativt lätt anträffbar vid förefallande behov av hans ingripande. Den nämnda kombinationen låter sig därför svårigen anordna, med mindre tjänsten kan förenas med läkartjänst vid annan anstalt i närheten eller med enskild praktik inom närliggande rayon. Sådana förutsättningar torde icke föreligga vid en förläggning av anstalten till Vaxön. Förlades smärre paviljonger för sinnesslöa vid sinnessjukhus, skulle den erforderliga läkarvården givetvis ingå som ett led i de vid sinnessjukhuset anställda läkarnas övriga göromål, och de nyss antydda svårigheterna skulle då helt undgås.

Ekonomiskt skulle den ifrågasatta förläggningen av vårdplatserna till nya paviljonger vid några av sinnessjukhusen erbjuda avsevärda fördelar. Att driftkostnaderna med en sådan anordning skulle förbilligas, är påtagligt. Huruvida även anläggningskostnaderna kunna nedbringas under det direkta utgiftsbeloppet för Vaxö-anstaltens inrättande, kan icke utan närmare utredning klagöras. Anslutningsmöjligheterna till befintliga administrations- och ekonomicalentraler giva dock sannolikhet för att så skulle bliva fallet.

Vidare skulle en uppdelning av vårdplatserna på anstalter i skilda delar av landet med hänsyn till patienttransporter och anhörigas besök innebära en icke ringa fördel i jämförelse med vårdplatsernas sammanförande till en enda anstalt.

Såsom sammanfattning yttrade medicinalstyrelsen, att styrelsen på grund av det tilltänkta anstaltsområdets beskaffenhet, vissa föreslagna och befintliga byggnaders läge ävensom svårigheten att på lämpligt sätt ordna läkarfrågan funnit förslaget ur sjukvårdssynpunkt mindre tillfredsställande samt att styrelsen ansåge, att uppförandet av särskilda paviljonger vid några av statens sinnessjukhus för vård av ifrågavarande kvinnliga sinnesslöa och epileptiskt sinnes-

sjuka skulle med hänsyn till såväl sjukvården som den ekonomiska driften ställa sig fördelaktigare.

Därest emellertid den föreslagna anstalten på grund av de av kasernkommittén framhållna hänsynen till Vaxholms stad samt angelägenheten av att för ett statens ändamål finna användning för det numera för militär förläggning icke erforderliga kasernetablissemnet dock ansåges böra komma till stånd, ville medicinalstyrelsen *dels* framhålla nödvändigheten av ytterligare utredning i fråga om anstaltens förseende med vatten, *dels* förorda, att de av styrelsen föreslagna ändringarna beträffande vissa av byggnaderna samt anordnandet vid anstalten av en tvättinrättning måtte vidtagas.

Kasernkommitténs förslag jämte de däröver avgivna yttrandena omnämndes i korthet i förenämnda *proposition nr 150 till 1930 års riksdag*. Min företrädare i ämbetet anförde därvid, att han med hänsyn till de från myndigheternas sida framförda erinringarna mot kasernkommitténs förslag ställde sig tveksam till frågan, huruvida någon anstalt av avsedd storlek och beskaffenhet borde komma till stånd å det av kommittén avsedda området, som vore beläget i staden Vaxholms omedelbara grannskap, detta så mycket mera som flera andra sätt att lösa denna vårdfråga kunde tänkas. I första hand pekade departementschefen därvid på den av medicinalstyrelsen antydda möjligheten att fylla vårdbehovet för ifrågavarande sinnesslöa genom inrättande av särskilda paviljonger vid några av statens sinnessjukhus. Vidare hade, yttrade departementschefen, under de i ämnet förda överläggningarna ifrågasatts, att i Vaxholm icke skulle inrättas någon självständig anstalt utan att, väsentligen utan nybyggnader, den nuvarande kasernbyggnaden skulle utnyttjas för vård av sinnesslöa kvinnor såsom en avdelning av Stockholms hospital med gemensam läkarpersonal och förvaltning. Dessa uppslag syntes departementschefen böra tagas under övervägande vid sidan av kasernkommitténs förslag. Därest emellertid detta i princip skulle godtagas, borde dock i anledning av framställda anmärkningar undersökas, huruvida icke en ur olika synpunkter lämpligare förläggning av de till uppförande planerade byggnaderna skulle kunna erhållas. Hela denna fråga syntes alltså erfordra ytterligare utredning. Under sådana förhållanden vore departementschefen icke beredd att taga närmare ställning till densamma. Ett uppskov med ställningstagandet syntes också utan olägenhet kunna ske vid det förhållandet att de erforderliga byggnadsarbetena med hänsyn till andra företag, som ansåges böra äga företräde, under alla omständigheter icke syntes kunna påbörjas under de närmaste åren. Vad som vid dåvarande tidpunkt vore av betydelse vore *dels* att statens åtagande av vården av ifrågavarande sinnesslöa i princip fastsloges, *dels* ock att kostnadsramen för deras omhändertagande kunde fastställas. I sistnämnda hänseende syntes man med hänsyn till vad i ärendet förekommit kunna utgå från att — vilken väg som än slutligen valdes — kostnaderna icke skulle behöva överstiga dem som angivits i kasernkommitténs kostnadsberäkning med däri av medicinalstyrelsen förordade modifikationer.

Mot vad sålunda anförts gjordes från riksdagens sida ingen erinran.

Frågan om sättet för anordnande av vårdplatser å statsanstalt för kvinnliga obildbara sinnesslöa blev vidare, med hänsyn till frågans inverkan på planläggningen av en blivande sinnessjukanstalt inom Gävleborgs län, av medicinalstyrelsen berörd i skrivelse den 28 november 1930 angående pågående utredning rörande förslag till plats m. m. för nämnda sinnessjukanstalt. Med anledning av denna framställning — vari styrelsen vidhöll sin i utlåtandet den 29 november 1929 uttalade mening — avlät jag den 6 december 1930 en *skrivelse till chefen för försvarsdepartementet*, vari jag anförde, att jag vid förberedande prövning av ärendet kommit till samma uppfattning som min företrädare i ämbetet och att jag alltså delade medicinalstyrelsens mening därom, att ifrågavarande vårdbehov ur sjukvårds- och ekonomisk synpunkt lämpligast torde lösas genom anordnande av särskilda paviljonger vid de statliga sinnessjukhusen. Vid detta förhållande hade preliminärt övervägts, huruvida förenämnda kasernetablissemant i Vaxholm lämpligen skulle kunna komma till användning för något annat behov, som ankomme på prövning inom socialdepartementet, men någon dylik användning hade icke kunnat anvisas. Vad sålunda förekommit hade jag redan för det dåvarande velat bringa till chefens för försvarsdepartementet kännedom, för den händelse det skulle anses påkallat att underkasta frågan om kasernetablissemantets användning ny prövning inom kasernkommittén eller annorledes.

I anledning av medicinalstyrelsens framställning den 28 november 1930 lämnades sedermera genom *Kungl. Maj:ts beslut den 30 januari 1931* uppdrag åt styrelsen att verkställa utredning rörande uppförande av särskilda paviljonger för vård av kvinnliga vuxna, obildbara sinnesslöa vid vissa av statens sinnessjukhus samt att till Kungl. Maj:t inkomma med det förslag och de kostnadsberäkningar, som kunde föranledas av utredningen.

Frågan om den tilltänkta sinnesslöanstalten i Vaxholm berördes även i korthet i *propositionen nr 140 till 1931 års riksdag*. Jag framhöll därvid, att slutlig ståndpunkt till detta spörsmål icke syntes böra tagas, förrän å ena sidan kännedom vunnits om de möjligheter, som kunde finnas att disponera kasernetablissemantet för andra ändamål, och å andra sidan frågan om beredande av vård för här avsedda sinnesslöa i särskilda paviljonger föreläge i sådant skick, att den kunde närmare skärskådas ur sjukvårds- och ekonomisk synpunkt.

Med anledning av min förenämnda skrivelse till chefen för försvarsdepartementet erhöi kasernkommittén den 14 januari 1931 uppdrag att taga under förnyad omprövning frågan om den framtida användningen av ingenjörkompaniets kasernetablissemant å Vaxön.

I skrivelse den 31 maj 1931 avgav *kasernkommittén* utlåtande i anledning av detta uppdrag. Kommittén anförde däri till en början följande:

Kasernkommittén har på grund av uppdraget ånyo övervägt frågan om kasernetablissemantets framtida disponerande. Kommittén har då undersökt, om etablissemantet kunde användas för annat än det av kommittén före-

slagna ändamålet. Därvid har kommit under omprövning, huruvida etablissementet skulle kunna tagas i anspråk för den av pensionsstyrelsen bedrivna sjukvårdande verksamheten, närmast då för nervsjuka. Detta har emellertid visat sig icke möjligt med hänsyn till den utvidgning av anstalterna för sagda verksamhet, som redan kommit till stånd. Vidare har kommittén undersökt möjligheten att disponera etablissementet för ändamål inom fängvårdsstyrelsens och interneringsnämndens verksamhetsområden, varvid emellertid undersökningarna givit negativt resultat. Kommittén har icke heller funnit sig kunna föreslå etablissementets framtida användande för något annat statligt ändamål. Någon möjlighet att överlåta etablissementet till exempelvis landsting eller annan kommun att disponera för något dess ändamål synes icke, åtminstone för närvarande, förefinnas.

Kommittén finner sig alltså efter den nu företagna omprövningen icke kunna föreslå annan disposition av etablissementet i fråga än den, som kommittén redan framlagt med skrivelsen den 27 februari 1929. Anses emellertid detta kommitténs tidigare förslag att använda kasernetablissementet till anstalt för vuxna obildbara sinnesslöa av kvinnligt kön icke böra godtagas, synes för närvarande icke föreligga någon möjlighet att utnyttja etablissementet för något civilt ändamål, utan torde detsamma tillsvidare få — sedan ur allmänna ekonomiska synpunkter den nuvarande militära förläggningen därstädes överflyttats till Rindön — disponeras för ett eller annat militärt ändamål, i den mån sådant lämpligen kan ske.

Kommittén upptog härefter till bemötande vad medicinalstyrelsen anført i vissa delar mot kommitténs förslag. Kommitténs yttrande innehöll härutinnan huvudsakligen följande:

Läkarfrågan torde knappast komma att bereda sådana svårigheter, som styrelsen förmenar. Det torde icke vara uteslutet, att befattningen som anstaltsläkare kan förenas med annan tjänst eller verksamhet, en anordning således liknande den, som förefinnes vid anstalter som Svartsjö, Venngarn, Salbohed, Landskrona m. fl. — En uppdelning av ifrågavarande vårdplatser å anstalter i skilda delar av landet lär knappast vara av den betydelse styrelsen förmenar, eftersom *dels* omplacering av patienter från denna till annan anstalt är tämligen utesluten, *dels ock* med hänsyn till klienteletts beskaffenhet besök från anhöriga torde bliva mycket sällsynta. — Vad slutligen angår den ekonomiska sidan av saken har styrelsen icke förebringat någon som helst bevisning för, att den *eventuella* minskningen av driftkostnaderna vid dessa vårdplatser till skilda anstalter vid sinnessjukhus uppväger den *faktiskt* lägre anläggningskostnaden vid en Vaxholmsanstalt, där nuvarande byggnader och områden kunna tillgodogöras för ändamålet. Vårdplatskostnaden vid Vaxholmsanstalten har av kommittén beräknats till cirka 5,900 kronor. Även om, mot förmodan, denna kostnad skulle komma att stiga något, lär likväl kostnaden per vårdplats vid Vaxholmsanstalten komma att understiga vårdplatskostnaden å de av styrelsen föreslagna paviljongerna vid olika sinnessjukhus.

Påpekas må därjämte, att utgifterna vid Vaxholmsanstalten för sysslomansbefattning och kontorspersonal torde kunna förbilligas genom att ifrågavarande befattningar anordnas som arvodesbefattningar, till vilka i så fall kunna tänkas ifrågakomma pensionerad officers- eller underofficerspersonal.

Om alltså skälen *emot* Vaxholmsanstalten icke synas så övertygande, kvarstå därjämte de särskilda skäl *för* en anstalt därstädes, som kommittén tidigare framfört.

Med utgående från, att den nu ifrågavarande kategorien sinnesslöa icke kan vårdas tillsammans med sinnessjuka utan att härav ur skilda synpunkter

förorsakas allvarliga olägenheter, har även medicinalstyrelsen ansett, att vården av de obildbara sinnesslöa borde lokalt skiljas från vården av sinnessjuka. Skillnaden mellan kommitténs och medicinalstyrelsens åsikt härvidlag är därför egentligen en gradskillnad; styrelsen vill anbringa särskilda paviljonger för dessa sinnesslöa vid sinnessjukhusen, medan kommittén har tagit steget fullt ut och påyrkat fullständigt skiljande mellan sinnessjukhusvården och vården av nu ifrågavarande sinnesslöa (idioter) — för vardera skola inrättas helt skilda anstalter. Så länge som sinnessjukhus kombineras med idiotanstalter, äventyras nämligen den för sinnessjukvården viktiga psykologiska faktor, som ligger i ett för allmänheten såväl som särskilt sinnessjukhusens patienter fullt klart åtskiljande mellan sinnessjukhus och idiotanstalt. Ur allmän humanitär synpunkt och särskilt med hänsyn till de sinnessjuka synes därför kommitténs förslag med särskilda anstalter för idioter vara att föredraga framför medicinalstyrelsens förslag om annexanstalter till sinnessjukhusen. Kommitténs förslag, men ej medicinalstyrelsens, innebär ett konsekvent tilläpande av de gemensamma utgångspunkterna.

Härtill komma de ekonomiska synpunkterna. Mot den med kommitténs förslag förenade ofrånkomliga besparingen i anläggningskostnaderna per vårdplats har medicinalstyrelsen ett för sitt förslag sätta upp allenast en rätt osäker besparing i årliga driftkostnader. Kommitténs förslag innebär vidare en ekonomisk lösning av frågan om tillgodogörandet av de värden, ifrågavarande kasernetablissemment representera, under det medicinalstyrelsens förslag helt frånser detta spörsmål; åtminstone kan, såsom förut anförts, kasernkommittén icke utfinna något annat ekonomiskt lämpligt utnyttjande av detta kasernetablissemment. Slutligen kan kommitténs förslag framför medicinalstyrelsens tillgodoräkna sig den fördel, att kommitténs förslag innebär en sådan ekonomisk kompensation till staden Vaxholm för verkningarna av 1925 års försvarsorganisation, som i enlighet med vad förut anförts synes önskvärd.

Kommittén förklarade sig sålunda icke anse vad som förekommit efter det kommittén avgav sitt förslag den 27 februari 1929 giva anledning till frånfallande av kommitténs berörda förslag. Emellertid ville kommittén framhålla, att därest sagda förslag icke ansåges omedelbart böra oavkortat komma till utförande, det likväl skulle kunna tänkas en sådan provisorisk lösning av de föreliggande frågorna, att Vaxholmsetablissemmentet i fråga tills vidare utnyttjades för en anstalt av omförmält slag allenast i så måtto, att den nuvarande kasernbyggnaden underginge erforderlig omändring, men att däremot icke för närvarande vidtoges några väsentliga nybyggnader. Detta skulle då innebära, att tills vidare inom Vaxholmsetablissemmentet inrättades en anstalt för angivna art sinnesslöa till ett antal vårdplatser av omkring 100 genom omändring i erforderlig omfattning av den nuvarande kasernbyggnaden, men att däremot skötes på framtiden, huru behovet av ytterligare erforderliga vårdplatser för nu ifrågavarande kategori sinnesslöa skulle tillgodoses. Kommittén hade emellertid i sakens nuvarande läge icke ansett sig böra taga initiativet till en utredning rörande en dylik modifiering av kommitténs ursprungliga förslag.

Sedan kasernkommitténs nu återgivna yttrande remitterats till *medicinalstyrelsen* för förnyat utlåtande i ämnet, har styrelsen den 19 januari 1932 avgivit dylikt utlåtande.

I detta utlåtande framhåller styrelsen till en början, att styrelsen icke kunnat finna kasernkommitténs bemötande av de av styrelsen framförda skälen mot förslaget, i vad det avser kasernetablissemmentets användning för sinnesslövärd, vara ägnat att förringa betydelsen av dessa skäl. Härutinnan anför styrelsen vidare:

Vad läkarfrågan beträffar, måste styrelsen hävda, att en anstalt för vård av dessa de mest svårskötta sinnesslöa och av ifrågavarande storlek kräver avsevärt större arbete och tillsyn av läkaren än de av kommittén angivna tvångsarbets- eller alkoholistanstalterna ävensom uppfostringsanstalten för vanartade sinnesslöa; en sinnesslöanstalt av förevarande art är i själva verket mera jämförlig med sinnessjukhusens avdelningar för oroliga och osnygga. Också har ju i kommitténs förslag förutsatts, att läkare skall vara boende å anstalten. Att läkarbefattningen vid en dylik anstalt kan och lämpligen bör vara förenad med annan läkarverksamhet har även styrelsen framhållit, och det är, såsom styrelsen också i sitt förra yttrande påpekat, de föga gynnsamma förutsättningarna härför vid en förläggning som den föreslagna, vilka föranlett styrelsens kritik av förslaget i avseende å läkarfrågan. Att sammanförandet av patienter från hela landet till en enda anstalt innebär en fördyring av patienttransporter och anhörigas besök är ovedersägligt.

Styrelsen vill emellertid betona, att de i nyssnämnda båda avseenden anmärkta olägenheterna icke av styrelsen tillmätts avgörande betydelse. Styrelsen har också ett par månader senare tillstyrkt anordnandet av anstalten för manliga obildbara sinnesslöa vid Lund, vilken likaledes är avsedd för hela riket. Olägenheterna hava berörts i samband med en jämförelse med den i ifrågavarande hänseenden obestriddligt vida gynnsammare lösning av vårdfrågan, som stode att vinna genom det av styrelsen ifrågasatta uppförandet av särskilda paviljonger för ändamålet vid tre av statens sinnessjukhus.

Vad styrelsen anför om områdets olämplighet och svårigheten att erhålla en tillfredsställande förläggning av nybyggnaderna m. m. har av kommittén alls icke bemötts.

Det må i detta sammanhang framhållas, att en väsentligt lämpligare förläggning av nybyggnaderna än den av kasernkommittén föreslagna näppeligen kan ernås, i vilket hänseende styrelsen hänvisar till vad såväl kommittén som byggnadsstyrelsen och medicinalstyrelsen förut därom anför.

Kommittén anför till stöd för sitt förslag, att detsamma genom förläggandet av ifrågavarande slag av sinnesslöa (idioter) till särskild anstalt på ett fullständigare sätt än medicinalstyrelsens tillgodoser dessas avskiljande från de sinnessjuka. Och kommittén vill tillika göra gällande, att genom styrelsens förslag äventyras den för sinnessjukvården viktiga psykologiska faktor, som ligger i ett för allmänheten såväl som särskilt sinnessjukhusens patienter fullt klart åtskiljande mellan sinnessjukhus och idiotanstalt. Här till må anmärkas, att avskiljandet av här ifrågavarande sinnesslöa — som i främsta rummet är påkallat därav att en del av dem genom osnygghet, skrik, utdunstningar av dålig lukt m. m. kunna förorsaka sin omgivning stora obehag — bleve på fullt effektivt sätt genomfört även genom den av styrelsen föreslagna anordningen. Genom denna ernås jämväl i fullt mått ett annat huvudsyfte med avskild vård för de sinnesslöa, nämligen möjligheten att genom speciella anordningar göra denna vård ändamålsenligare. För den av kommittén hävdade uppfattningen, att allmänheten och de å ett sinnessjukhus intagna sinnessjuka skulle känna sig illa berörda av att vid sjukhuset finnes en avdelning även för sinnesslöa, står medicinalstyrelsen

främmande. Förhandenvaron å ett sjukhus av viss avdelning för obotliga torde överhuvudtaget kunna verka sårande eller deprimerande endast på dem, som vårdas å sådan avdelning eller deras anhöriga.

Vidkommande frågan om anläggnings- och driftkostnader för å ena sidan den ifrågasatta Vaxholmsanstalten och å andra sidan de av medicinalstyrelsen föreslagna paviljongerna har medicinalstyrelsen härefter framlagt viss preliminär utredning. Styrelsen yttrar i detta avseende följande:

Sedan styrelsen på grund af Kungl. Maj:ts uppdrag den 30 januari 1931 verkställt viss utredning rörande uppförande af de ifrågavarande paviljongerna, är styrelsen nu i tillfälle att närmare belysa dessa kostnadsfrågor.

Vad *anläggningskostnaden* angår, har den för Vaxholmsanstalten, såsom förut nämnts, af kasernkommittén beräknats till 1,850,700 kronor. För en jämförelse med de föreslagna paviljongerna vid sinnessjukhus måste man emellertid utgå från den kostnad för anstalten, som skulle föranledas af styrelsens ändringsförslag beträffande tvättinrättning m. m., eller 2,025,650 kronor, motsvarande, efter 305 vårdplatser (9 reservplatser ej inräknade), 6,641 kronor per plats.

Styrelsen har låtit uppgöra ritningar och kostnadsberäkningar till en af de ifrågasatta paviljongerna, avsedd att förläggas till S:ta Maria sjukhus i Hälsingborg. Af ritningarna, som uppgjorts af arkitekten C. Westman och fogats vid styrelsens utlåtande, framgår att paviljongen skulle innehålla fyra avdelningar om sammanlagt 105 platser (förutom 3 platser som reserv), af vilka 22 äro förlagda till enkelrum. Därjämte finnas 14 personalrum för 19 befattningshavare. Samtliga anläggningskostnader för denna paviljong, inklusive promenadgårdar med soltält, yttre och inre anläggningar för värme, vatten, avlopp och elektrisk belysning, arkitekt- och kontrollantarvoden m. m., äro af arkitekten samt övriga af styrelsen anlidade experter beräknade till 618,000 kronor. Härtill bör emellertid läggas kostnaden för erforderliga personalrum utöver de i paviljongen inrymda. I Vaxholmsförslaget ingår bostäder för översköterskor, ordinarie och extra ordinarie sköterskor samt elever, tillsammans 90 personer. Samma antal i proportion till antalet vårdplatser skulle för Hälsingborgspaviljongen utgöra 31. I paviljongen finnas bostäder för 19 befattningshavare. Återstår alltså bostadsrum för 12 befattningshavare. Enligt ett år 1931 genom styrelsen uppgjort förslag till sköterskelhus vid Mariebergs sjukhus vid Kristinehamn har kostnaden per plats beräknats till 2,279 kronor. Efter denna kostnadssiffra skulle nyssnämnda 12 platser i anläggning betinga (12 × 2,279) 27,348 kronor. Sammanlagda kostnaden för paviljong och bostäder skulle sålunda bliva (618,000 + 27,348) 645,348 kronor.

Sinnessjukhusets ekonomicalentraler äro från början utbyggda för 200 platser utöver de af sjukhuset nu disponerade, och andra kostnader för de nya platsernas för sinnesslöa inrättande än de förut angivna äro sålunda ej erforderliga.

En andra paviljong har af styrelsen tänkts förlagd antingen till Sundby sjukhus vid Styängnäs eller till Västra Marks sjukhus i Örebro. Vid bägge dessa förefinnes lämplig plats för en paviljong af väsentligen samma typ och med samma platsantal som den för S:ta Maria sjukhus avsedda. I båda fallen skulle erfordras inrättandet af nya bostäder för sköterskor, vilket kan beräknas medföra samma kostnad som i Hälsingborgsförslaget. Vid Sundby sjukhus äro ekonomicalentralernas kapacitet tillräckliga för den ifrågavarande platsökningen. Vid Västra Marks sjukhus, som är avsevärt mindre, skulle däremot utvidgningar af nämnda centraler bliva erforderliga. Här skall räknas endast med den senare, sålunda den dyrare anläggningen.

Inrättandet av 105 platser i en paviljong för sinnesslöa vid Västra Marks sjukhus har med ledning av en vid utlåtandet fogad utredning av ingenjör H. Theorell beräknats enligt följande uppställning:

Kostnaden för Hälsingborgspaviljongen.....	kronor	618,000
» » personalbostäder	»	27,348
Merkostnad för inre värmeledning	»	4,500
» » kulvert och yttre ledningar	»	4,600
Utvidgning av sjukhusets panncentral	»	28,000
» » kök och tvätt.....	»	9,000
		Summa kronor 691,448.

Den tredje paviljongen har avsetts att ingå i anläggningen av det planerade nya sinnessjukhuset i Gävleborgs län. Till grund för kostnadsberäkningen torde i detta fall böra läggas kostnaden per vårdplats i en ny större sinnessjukhusanläggning. Med utgångspunkt från det belopp, som i sådant hänseende beräknats för det år 1929 beslutade uppförandet av Umedalens sjukhus, eller 8,333 kronor, skulle kostnaden för nu ifrågavarande paviljong utgöra (8,333 × 105) 874,965 kronor.

Anläggningskostnaden för samtliga tre paviljonger kan sålunda anslås till

Hälsingborgspaviljongen	kronor	645,348
Örebropaviljongen	»	691,448
Gävleborgspaviljongen	»	874,965

eller sammanlagt kronor 2,211,761.

Kostnaden per vårdplats (315 platser) bleve sålunda 7,021 kronor. Motsvarande siffra för Vaxholmsanstalten skulle, såsom ovan nämnts, bliva 6,641 kronor, eller 380 kronor lägre.

Den lägre anläggningskostnad å cirka 116,000 kronor (beräknat efter 305 vårdplatser), som kommitténs förslag sålunda skulle innebära i jämförelse med styrelsens förslag, torde emellertid mera än uppvägas, om man medräknar värdet av Vaxöetablissemmentets markområde och befintliga byggnader, vilka jämlikt styrelsens förslag skulle stå till förfogande för annat ändamål. Därtill kommer, att alla lokaler, som ingå i styrelsens förslag, bleve välbelägna och av fullgod soliditet, vilket icke kan sägas vara fallet ifråga om en del träbyggnader, som skulle tagas i anspråk för Vaxholmsanstalten.

Inventarieutrustningen måste ställa sig icke oväsentligt billigare enligt styrelsens förslag, som innebär helt eller delvis besparade utgifter till inventarier, erforderliga för den ekonomiska förvaltningen.

Beträffande *driftkostnaderna* skall styrelsen söka framlägga en siffermässig jämförelse i fråga om den största utgiftsposten vid anstaltsdrift av detta slag, personalkostnaden, med utgångspunkt dels från beräknat antal befattningshavare av olika slag enligt vartdera förslaget, dels ock från begynnelselöner enligt gällande avlöningsreglemente för överlag samma ortsgrupp (D).

Enligt en sålunda uppgjord beräkning skulle avlöningsbeloppet för de i kasernkommitténs förslag upptagna befattningshavarna vid *Vaxholmsanstalten* utgöra sammanlagt 237,852 kronor per år.

Vid beräkningen av personalkostnaden för envar av de av styrelsen föreslagna tre paviljongerna bör givetvis icke upptagas annan personal än den, som med anledning av paviljongens förläggning till sjukhuset behöver anställas *utöver* redan befintlig eller, i fråga om det ännu icke uppförda sjukhuset i Gävleborgs län, i allt fall erforderlig personal.

För Hälsingborgspaviljongen kan sålunda personalkostnaden, beräknad på samma sätt som beträffande Vaxholmsanstalten, anslås till ett belopp, som framgår av nedanstående tablå:

Antal	Befattningshavare	Tjänsteklass	Lönegrad	Avlöning
2	översköterskor		B. 6	4,776
18	sköterskor, ordinarie		B. 3	35,532
7	sköterskor, extra ordinarie		E. 3	11,886
4	elever		H. 1	4,656
3	kvinnliga ekonomister (1 köksbiträde, 1 tvättbiträde, 1 servererska)	4 kl.	H. 1	3,492

Summa avlöning 60,342

Det må anmärkas, att översköterskornas antal på grund av paviljongens planläggning beräknats proportionsvis lägre än i Vaxholmsförslaget, men vid beräkningen av sammanlagda antalet ordinarie sköterskor, extra ordinarie sköterskor och elever samt proportionen mellan sistnämnda tre grupper hava siffrorna i Vaxholmsförslaget följts.

För Örebropaviljongen torde samma belopp kunna beräknas, med tillägg på grund av det befintliga sjukhusets relativt ringa storlek (370 platser) av 1 eldare (efter B. 5 2,250) och ytterligare 2 kvinnliga ekonomister av 4 kl. (efter H. 1 2,328). Summa avlöning sålunda 64,920 kronor.

Beträffande paviljongen vid det i Gävleborgs län planerade sinnessjukhuset, vilket storlek ännu icke kan angivas, bör den merkostnad för personal, som paviljongens förläggande till sjukhuset kan betinga, i allt fall icke beräknas vara större än för Örebropaviljongen, och upptages personalkostnaden därför till samma belopp, 64,920 kronor.

Enligt här anförda beräkningar skulle sålunda personalens begynnelselöner vid Vaxholmsanstalten, 237,852 kronor, överstiga den sammanlagda kostnaden vid de av styrelsen ifrågasatta paviljongerna, (60,342 + 64,920 + 64,920) 190,182 kronor, med över 47,000 kronor årligen, ehuru paviljongerna rymma 10 vårdplatser mera. Härtill kommer motsvarande merkostnader för ålderstillägg, vikarier samt sjukledigheter.

Huru driftkostnaderna i övrigt skulle ställa sig, är vanskligt att kalkylera. Det må dock framhållas — anför medicinalstyrelsen — att Vaxholmsanstalten skulle betungas bland annat av dyrare uppvärmning och saknaden av patienthjälp för handräkningsarbeten, medan det enligt styrelsens förmenande icke föreligger någon omständighet, som skulle medföra förbilligande av dess drift i jämförelse med de föreslagna paviljongernas.

Medicinalstyrelsen har slutligen även ingått på den av departementschefen vid ärendets behandling i propositionen nr 150 till 1930 års riksdag berörda och av kasernkommittén i dess senaste utlåtande alternativt antydda möjligheten att utan väsentliga nybyggnader disponera kasernetablissemnet för vård av obildbara kvinnliga sinnesslöa. Härom yttrar styrelsen:

De sinnesslöa, det här gäller, äro, såsom av den i kommitténs skrivelse den 27 februari 1929 framlagda utredningen tillfullo framgår, av i olika hänseenden särdeles svårskött art och i många fall i behov av vård i enkelrum. Sådana rum finnas icke och kunna ej heller utan avsevärda omändringar inrättas i erforderligt antal inom den nuvarande kasernbyggnaden, vilken i övrigt såväl genom sitt läge som sin plananordning är föga lämplig

för vård av andra än de lugnaste av patienterna. Byggnaden skulle således icke kunna ersätta en paviljong av den art, styrelsen i sitt förslag avsett, och den anstalt för vård av sinnesslöa, som härigenom skulle skapas, vore föga ägnad att medföra lättnad i de svårigheter, vilka för närvarande påkalla åtgärder från statens sida för sådan vård. Att inrätta en avdelning enbart för de lugnaste, utan att förutsättningar föreligga för dess kompletterande medelst avdelningar för de verkligt svårskötta, vore enligt styrelsens mening även med hänsyn till vårdens vidare utbyggnad föga lämpligt.

Vårdplatserna i kasernbyggnaden torde för övrigt icke, såsom kommittén förutsätter, kunna uppgå till ett hundratal, därest icke nu befintliga ekonomilokaler inom byggnaden skulle slopas och inrättas i nybyggnad.

Att denna anstalt skulle ställa sig relativt ännu dyrare i drift än den först projekterade lider väl intet tvivel.

Departements-
chefen.

Den i ärendet verkställda utredningen synes mig giva vid handen, att en tillfredsställande anstalt för här ifrågavarande grupp av sinnesslöa svårligen kan åstadkommas i det av kustingenjörkompaniet förut disponerade kasern-etablissemnetet å Vaxön. Mot kasernkommitténs förslag beträffande anordnandet av sjukvårdsbyggnaderna samt till utförande av byggnadsarbeten i övrigt för anstaltens iordningställande torde visserligen mera vägande anmärkningar icke vara att göra. De erinringar, som framställts och som icke torde kunna fränkännas fog, hänföra sig till det tilltänkta anstaltsområdets läge och beskaffenhet samt till omständigheter i övrigt, vilka bottna i bestående förhållanden och ej torde kunna tillrättaläggas med hänsyn till anstaltens behov. Sålunda skulle området art och den hittillsvarande bebyggelsen därå omöjliggöra en ur olika synpunkter fullt lämplig förläggning av sjukpaviljonger och promenadgårdar. Det av rådande förhållanden framtvingade sättet för byggnadsplatsens utnyttjande skulle icke blott medföra vissa olägenheter vid anstaltens drift utan även försvåra en framtida utvidgning av anstalten, en omständighet som icke kan anses vara utan betydelse, om hänsyn toges till att det för anstalten beräknade platsantalet ej fullt uppgår till det uppskattade minimibehovet av vårdplatser utav förevarande art. Nivåförhållandena samt läget omedelbart intill det stadsplanelagda området skulle medgiva en för anstaltsverksamheten besvärande insyn utifrån över stora delar av anstaltsområdet. Förläggningen av de befintliga byggnader, som skulle tagas i anspråk såsom administrations- och bostadslokaler, skulle medföra en viss svårskötthet och därav följande merkostnad i anstaltsdriften.

Till sålunda berörda olägenheter komma de svårigheter att på ett lämpligt sätt ordna läkarfrågan vid en anstalt av denna typ och med denna förläggning, som av medicinalstyrelsen framhållits och vilka, även om de icke äro av avgörande betydelse, likväl synas mig böra såsom medverkande omständigheter beaktas, då det gäller att bilda sig ett omdöme om förslaget i dess helhet.

De nackdelar, som alltså skulle vara förenade med etablissemnetets användning enligt kasernkommitténs förslag, torde ej heller kunna uppvägas av ekonomiska fördelar med avseende å vare sig anläggnings- eller driftkost-

nader för sinnesslöanstalten. Härutinnan hänvisar jag till de kalkyler, som medicinalstyrelsen nu framlagt beträffande kostnaderna för det av styrelsen förordade alternativet med särskilda paviljonger vid sinnessjukhus för vård av ifrågavarande sinnesslöa och vilka kalkyler, ehuru av preliminär beskaffenhet, synas mig vara uppgjorda på sådant sätt, att de möjliggöra en rättvisande jämförelse mellan nämnda alternativ och kommittéförslaget. Berörda kalkyler ådagalägga, att skillnaden i anläggningskostnad mellan de båda alternativen icke är större än att den torde mer än uppvägas av värdet å kasernetablissemnet med därtill hörande mark och byggnader eller, om hänsyn i detta sammanhang ej tages till berörda värde, av den omständigheten att för vården i fråga skulle genom uppförande av nya paviljonger vid sinnessjukhus erhållas välbelägna och i allo fullgoda lokaler. Vad driftkostnaderna angår, torde på medicinalstyrelsens utredning kunna grundas den slutsatsen, att en anstalt i etablissemnet å Vaxön, trots sin underlägsenhet i sjukvårdshänseende, bleve väsentligt dyrare i drift än paviljonger med sammanlagt motsvarande platsantal vid sinnessjukhus.

Med hänsyn till den utredning i ärendet, som sålunda nu föreligger, anser jag mig icke kunna tillstyrka kasernkommitténs förslag om anordnande av en sinnesslöanstalt i Vaxöetablissemnet. Ej heller synes det mig möjligt att förorda ett förverkligande av den i olika sammanhang framförda tanken på sådan modifikation av kommitténs förslag, varigenom kasernetablissemnet skulle, utan väsentliga nybyggnader, tagas i anspråk såsom en mindre anstalt, driven vare sig såsom självständig anstalt eller såsom annex till psykiatriska sjukhuset i Stockholm. Möjligheterna att på sistnämnda väg erhålla ett tillfredsställande resultat måste uppenbarligen anses vara än mindre än möjligheterna för en lämplig lösning vid genomförande av kommitténs förslag i dess helhet.

Vid här angivna förhållanden har jag för min del ansett mig böra intaga den ståndpunkten, att — även om en användning av kasernetablissemnet enligt kasernkommitténs förslag i och för sig skulle varit önskvärd av hänsyn till Vaxholms stad — tanken härpå nu bör övergivas. Om denna uppfattning biträdes av riksdagen, torde, då någon användning av kasernetablissemnet för annat statligt sjukvårdsändamål för närvarande icke synes möjlig att anvisa, frågan om etablissemnetets framtida disposition få göras till föremål för förnyat övervägande inom försvarsdepartementet. Därvid torde även komma under omprövning frågan om eventuell ytterligare kompensation till Vaxholms stad, utöver vad 1930 års riksdag i sådant hänseende beslutit, för förluster i anledning av 1925 års försvarsorganisation.

Därest, på sätt jag nu förordat, tanken på användande av Vaxholmsetablissemnet för här ifrågavarande vårdändamål avföres från dagordningen, torde för denna vårdfrågas lösning ligga närmast till hands det av medicinalstyrelsen framförda förslaget om anordnande vid sinnessjukhus av särskilda paviljonger för svårskötta obildbara sinnesslöa av kvinnkön. En sådan lösning lär på grund av vad förut anförts få anses ur ekonomisk synpunkt vara den fördelaktigaste. Med det jämförelsevis ringa platsantal, som det här gäller, torde nämligen en för ifrågavarande ändamål inrättad specialanstalt komma att ställa sig dyrare såväl i anläggning som i drift.

I sjukvårdshänseende synes den av medicinalstyrelsen förordade utvägen med hänsyn till möjligheterna att vidtaga lämpliga anordningar för det speciella vårdbehov, varom här är fråga, kunna betraktas såsom fullt likvärdig med anordnandet av en särskild anstalt för ändamålet. Ej heller ur den egentliga sinnessjukvårdens synpunkt torde enligt min mening befogade invändningar kunna göras mot denna lösning av frågan.

Om alltså vad medicinalstyrelsen nu anfört beträffande det lämpligaste sättet för anordnandet av anstaltsplatser för ifrågavarande vårdbehövande i huvudsak ej givit mig anledning till erinran, torde man emellertid enligt min mening i detta sammanhang icke böra taga slutlig ståndpunkt till frågan, vid vilka sjukhus och efter vilken plan paviljonger för kvinnliga obildbara sinnesslöa böra uppföras eller vilket belopp, som för anordnande av dylika paviljonger bör beräknas. För ställningstagande härutinnan torde böra avvaktas den närmare utredning med mera utformade ritningsförslag samt detaljerade kostnadsberäkningar, som medicinalstyrelsen på grund av Kungl. Maj:ts uppdrag den 30 januari 1931 torde komma att framlägga och som bör underställas byggnadsstyrelsens granskning och utlåtande. Det synes mig icke uteslutet, att de nu preliminärt uppskattade anläggningskostnaderna per vårdplats vid en dylik närmare utredning kunna nedbringas. Vidare torde böra tagas under omprövning, huruvida icke — med hänsyn till att, såsom nyss antytts, det av medicinalstyrelsen år 1928 till 329 vårdplatser uppskattade vårdbehovet är att betrakta såsom ett minimibehov — en ökning av det totala platsantalet bör beräknas antingen genom höjning av antalet vårdplatser per paviljong eller genom planläggning av ytterligare en paviljong vid något av de sinnessjukhus, där inrättande av specialavdelning för här avsett ändamål kan ifrågakomma.

Ytterligare en omständighet är i detta sammanhang att beakta. Såsom av det föregående framgår, har medicinalstyrelsen räknat med att en paviljong för obildbara sinnesslöa kvinnor skulle anordnas vid S:ta Maria sjukhus i Hälsingborg, vilken anstalt ursprungligen planlagts att omfatta två paviljonger å vardera 100 platser för sinnesslöa. I 1928 års hospitalsbyggnadsplan har emellertid — såsom framgår av vad jag inledningsvis erinrat — förutsatts att de paviljonger om tillhoppa 200 platser vid denna anstalt, som sålunda ursprungligen planerats men ej blivit uppförda, skulle anordnas för sinnessjuka, vilket man ansett kunna ske, eftersom ett stort antal vårdplatser för sinnesslöa beräknats kunna vinnas genom användande av lediga kasernetablisement. Om i enlighet med medicinalstyrelsens nu föreliggande förslag en av dessa paviljonger tages i anspråk för obildbara sinnesslöa, måste detta medföra jämkning i hospitalsbyggnadsplanen såtillvida, som ersättning för de härigenom förlorade platserna för sinnessjuka finge beredas på annat sätt. Enligt vad från medicinalstyrelsens sida under hand upplysts, har styrelsen tänkt sig, att detta skulle ske genom beredande av 100 platser i en upptagningspaviljong vid ett annat sinnessjukhus; även de 100 sinnessjukplatser, som fortfarande skulle kunna beredas vid Hälsingborgsanstalten, skulle anordnas i en upptagningspaviljong. Denna tanke ansluter sig till vad medicinalstyrelsen i skrivelse den 28 november 1930 angående vissa omständig-

heter, som borde beaktas vid beräkningen av platsantalet för en blivande sinnessjukanstalt i Gävleborgs län, ifrågasatt beträffande anordnande vid de större sinnessjukhusen av upptagningspaviljonger för lugna och ömtåliga akut sjuka och överensstämmer jämväl med den princip, som kommit till uttryck i statsmakternas beslut om anordnande av dylika paviljonger vid de nu under uppförande varande sinnessjukhusen vid Umeå och i Jönköping samt sinnessjukhuset i Växjö vid den pågående utvidgningen av denna anstalt.

Av vad senast anförts torde framgå, att sättet för lösning av frågan om anstaltsplatser för svårskötta obildbara sinnesslöa av kvinnkön i viss utsträckning torde få inflytande jämväl å frågan om anordnande av vårdplatser för sinnessjuka inom hospitalsbyggnadsplanens ram. I betraktande av att sistnämnda spörsmål kräver fortsatt övervägande och med hänsyn till önskvärdheten av att frågan om användningen av kasernetablisementet å Vaxön må kunna snarast möjligt avgöras har jag ansett lämpligt, att frågan om förstnämnda vårdbehovs tillgodoseende — oaktat denna fråga för närvarande icke kan i sin helhet göras till föremål för definitivt beslut av statsmakterna — redan nu underkastas den prövning, som erfordras för ett ståndpunkts-tagande i princip till de båda här omförmälda huvudalternativen, nämligen å ena sidan användande av kasernetablisementet å Vaxön och å andra sidan anordnande av paviljonger vid sinnessjukhus.

Umedalens sjukhus vid Umeå.

I propositionen nr 220 till 1929 års riksdag framlades förslag om uppförande för en beräknad kostnad av högst 7,650,000 kronor av en för 918 vårdplatser avsedd sinnessjukanstalt vid Umeå.

Kungl. Maj:ts förslag, beträffande vars innehåll jag tillåter mig hänvisa till nyssnämnda proposition, blev av riksdagen bifallet (skrivelse nr 288).

Genom brev den 20 juni 1929 uppdrog Kungl. Maj:t åt medicinalstyrelsen att — under förutsättning att vissa överenskommelser träffades med kommunalfullmäktige i Umeå landskommun och Umeå socknemän — låta uppföra sinnessjukanstalten i enlighet med riksdagens beslut. Dylika överenskommelser blevo sedermera ingångna.

För uppförande av nämnda sinnessjukanstalt hava hittills ställts till medicinalstyrelsens förfogande följande belopp, nämligen genom nyssnämnda brev den 20 juni 1929 högst 200,000 kronor, genom brev den 27 juni 1930 högst 1,200,000 kronor samt genom brev den 26 juni 1931 högst 2,300,000 kronor eller tillhopa högst 3,700,000 kronor.

I skrivelse den 29 september 1931 har *medicinalstyrelsen* nu hemställt, att för nästa budgetår måtte för fortsatta arbeten med uppförande av ifrågasvarande sjukhus, vilket numera benämnes Umedalens sjukhus vid Umeå, i enlighet med den vid 1930 års hospitalsbyggnadsproposition fogade kostnadsöversikten anvisas 2,100,000 kronor.

Mot medicinalstyrelsens beräkning av medelsbehovet under nästkommande budgetår till fortsättande av förevarande byggnadsföretag synes i och för sig någon erinran icke vara att göra. Vid de överläggningar, som jag haft med

Departements-
chefen.

representanter för medicinalstyrelsen och byggnadsstyrelsen i syfte att utröna möjligheten att med hänsyn till det statsfinansiella läget begränsa anslagsbeloppen för de särskilda med hospitalsbyggnadsanslaget avsedda byggnadsarbetena för nästkommande budgetår, har jag emellertid inhämtat, att av de medel, vilka hittills anvisats för utförande av ifrågavarande sinessjukhus, vid utgången av innevarande budgetår sannolikt torde komma att återstå odisponerat ett belopp av 75,000 à 100,000 kronor. Med hänsyn härtill anser jag det av medicinalstyrelsen nu ifrågasatta beloppet kunna nedsättas med 100,000 kronor. Jag förordar alltså, att under anslaget till hospitalsbyggnader för budgetåret 1932/1933 till fortsättande av byggnadsarbetena å Umedalens sjukhus vid Umeå beräknas ett belopp av 2,000,000 kronor.

Ryhovs sjukhus i Jönköping.

I propositionen nr 220 till 1929 års riksdag framlade Kungl. Maj:t förslag rörande omändring för en beräknad kostnad av högst 6,750,000 kronor — däri inräknade utgifter för inlösen av vissa Kungl. Maj:t och kronan icke tillhöriga byggnader och annan egendom — av det av Jönköpings regemente tidigare disponerade kasernetablissemnetet i Jönköping till en för 1,220 vårdplatser avsedd sinessjukanstalt.

Kungl. Maj:ts förslag, beträffande vars innehåll jag tillåter mig hänvisa till nyssnämnda proposition, bifölls av riksdagen (skrivelse nr 288).

Genom brev den 20 juni 1929 uppdrog Kungl. Maj:t åt byggnadsstyrelsen att låta omändra förenämnda kasernetablissemnet till sinessjukanstalt i enlighet med riksdagens beslut.

Samtidigt föreskrev Kungl. Maj:t, att omändringsarbetena skulle så bedrivas, att den avsedda anstalten kunde efter färdigställande tagas i bruk före den 1 juli 1934.

Genom brevet den 20 juni 1929 samt brev den 27 juni 1930 och den 26 juni 1931 har Kungl. Maj:t av vederbörande anslag till hospitalsbyggnader ställt till byggnadsstyrelsens förfogande högst respektive 160,000 kronor, 2,100,000 kronor och 1,650,000 kronor eller tillhoppa högst 3,910,000 kronor att användas till omändringsförslagets genomförande.

I skrivelse den 13 augusti 1931 har *byggnadsstyrelsen* gjort framställning om beredande av medel för nästa budgetår för omändringsarbetenas fortsättande. Styrelsen har därvid anfört väsentligen följande:

Ifrågavarande arbeten hade fortskridit i enlighet med den därför uppgjorda planen. Byggnadsstommarna till de fem stora nybyggnaderna, nämligen tre nya vårdpaviljonger, upptagningspaviljongen och personalbyggnaden, vore uppförda under tak och bjälklagen inlagda. Uppsättning av mellanväggar och putsning av byggnaderna hade igångsatts. Omändringsarbetena i de tre förutvarande kasernhusen samt i vakt- och arrestbyggnaden påginge.

Då byggnadsstyrelsen beräknade att kunna färdigställa byggnadsföretaget under loppet av hösten 1933, borde återstoden av de beräknade byggnadskostnaderna eller (6,750,000 — 3,910,000) 2,840,000 kronor, lämpligen fördelas med 2,400,000 för budgetåret 1932/1933 och 440,000 kronor för budgetåret 1933/1934.

Styrelsen ville vidare erinra *dels* att Kungl. Maj:t genom brev den 20

juni 1929 uppdragit åt byggnadsstyrelsen att i samråd med medicinalstyrelsen och arméförvaltningens vederbörande departement verkställa närmare utredning rörande möjligheterna att inom förevarande anstalt utföra tvätt åt Smålands arméartilleriregemente ävensom att från anstalten till samma regemente leverera elektrisk energi och ånga till en ångcentral samt till Kungl. Maj:ts inkomma med det förslag jämte tillhörande ritningar, vartill utredningens resultat syntes böra föranleda, *dels ock* att det jämlikt remiss den 14 februari 1930 syntes ankomma på byggnadsstyrelsen att efter samråd med medicinalstyrelsen inkomma med förslag rörande viss vägomläggning vid anstalten. De i dessa frågor verkställda utredningarna hade ännu icke avslutats, men byggnadsstyrelsen beräknade, att förslag i frågorna inom kort skulle kunna underställas Kungl. Maj:ts prövning. Huru Kungl. Maj:ts beslut i berörda avseenden än kunde utfalla, syntes detta emellertid icke komma att medföra någon ändring av det förut angivna medelsbehovet för budgetåret 1932/1933.

Under återopande av det anförda har byggnadsstyrelsen hemställt, att till fortsättande av byggnadsarbetena vid det blivande Ryhovs sjukhus i Jönköping måtte för budgetåret 1932/1933 anvisas ett belopp av 2,400,000 kronor.

I häröver infortrat, den 11 september 1931 avgivet utlåtande har *medicinalstyrelsen* förklarat sig icke hava något att erinra mot framställningen.

Enligt den vid propositionen nr 150 till 1930 års riksdag fogade, i det föregående omförmälda kostnadsöversikten skulle för budgetåret 1932/1933 till fortsättande av de arbeten, om vilka här är fråga, erfordras ett belopp av 2,100,000 kronor. Det av byggnadsstyrelsen nu begärda beloppet överstiger alltså sagda summa med 300,000 kronor. Emellertid är att märka, att det för ifrågavarande ändamål för löpande budgetår anvisade beloppet med 450,000 kronor understiger det belopp, som enligt berörda översikt skulle utgå för sistnämnda budgetår, en minskning, som möjliggjorts med hänsyn till beräknade reservationer å anslagsposten vid ingången av nu löpande budgetperiod. Ett bifall till byggnadsstyrelsens nu föreliggande framställning skulle därför i sak icke innebära något frångående av den uppgjorda plan beträffande kostnadernas fördelning på olika budgetår, som kommit till uttryck i översikten. Emellertid torde, enligt vad jag inhämtat, vid utgången av innevarande budgetår en reservation å för ändamålet anvisade medel av omkring 300,000 kronor komma att förefinnas. En häremot svarande minskning i det av byggnadsstyrelsen beräknade anslagsbeloppet lärer utan rubbning av byggnadsplanen kunna vidtagas. Genom någon förskjutning i den av styrelsen beräknade tidpunkten för anstaltens färdigställande torde vidare utan större olägenhet kunna vinnas en nedsättning i det begärda anslagsbeloppet med ytterligare 100,000 kronor. Vid här angivna förhållanden synes det icke nödvändigt att för de fortsatta arbetena med ifrågavarande kasernetablissemens omändring till sinnessjukhus för nästa budgetår beräkna högre belopp än (2,400,000 — 300,000 — 100,000) 2,000,000 kronor.

Departements-
chefen.

I detta sammanhang ber jag att, såsom jag inledningsvis förutskickat, få behandla vissa med Ryhovsanstaltens anordnande sammanhängande särskilda frågor.

Omläggning
av en väg
genom
anstalts-
området.

Det beslut, som år 1929 fattades angående omändring av Jönköpings regementes kasernetablissemang till sinnessjukanstalt, grundade sig i huvudsak på ett av kasernkommittén med skrivelse den 3 oktober 1928 ingivet förslag. Dock företogs i förslaget åtskilliga ändringar särskilt med anledning av ett av medicinalstyrelsen den 6 mars 1929 över förslaget avgivet utlåtande.

I nämnda utlåtande berörde styrelsen bland annat frågan om infarten till sinnessjukanstalten och anförde i denna del följande:

Tvärs igenom det föreslagna området löpte landsvägen till Ljungarum helt nära några av de till sjukpaviljonger avsedda kasernbyggnaderna och skiljande det tilltänkta sjukhuskomplexet från Ryhovsområdet med dess trädgårdsanläggning, där många av patienterna komme att vara i arbete. Detta landsvägens läge bleve för patienternas rörelsefrihet och ostördhet av obehöriga till avsevärt men. Bland annat skulle därav förorsakas att, såsom också av kasernkommittén föreslagits, de invid vägen belägna promenadgårdarna till tvenne sjukpaviljonger finge i stor utsträckning omgivas av murar, varigenom den vackra utsikten från promenadgårdarna västerut skulle stängas.

Genom länsstyrelsens försorg hade medicinalstyrelsen fått mottaga en av dåvarande distriktsingenjören i östra väg- och vattenbyggnadsdistriktet överstelöjtnanten R. Ekwall den 28 november 1928 ingiven utredning med förslag till landsvägens omläggning. Tvenne alternativ hade därvid undersökts.

Enligt *alternativet I* skulle den nya vägen utgå från Regementsgatan i Jönköping i den s. k. Kronovägens förlängning och förläggas omedelbart nedanför Ryhovs manbyggnad och vidare i skogskanten fram till den nuvarande vägen cirka 800 meter söder om kasernerna. Med denna sträckning erhöles förbättrad profil och ungefär likvärdig plan, jämfört med den nuvarande vägen. Den nya väglinjen skulle bliva 1,688 meter lång och anläggningskostnaden hade beräknats till 44,100 kronor.

Alternativ II avsåge en omläggning börjande ungefär vid anstaltsområdets norra gräns och sträckande sig i en åt väster konvex båglinje ovanför Ryhovs manbyggnad fram till nuvarande vägen vid en punkt 300 meter söder om kasernerna. Vägprofilen bleve i detta fall tämligen oförändrad men plansträckningen försämrade, jämfört med den befintliga vägen. Den nya väglinjen skulle bliva 709 meter lång och anläggningskostnaden hade beräknats till 20,500 kronor.

Distriktsingenjören Ekwall förordade det förstnämnda alternativet.

I båda fallen skulle vägen komma så långt bort från paviljongerna, att promenadgårdsmurarna kunde ersättas med stängsel, som ej hindrade utsikten, men i övrigt ägde alternativet I betydande fördelar framför alternativet II. Genom det förra skulle ernås, att landsvägen komme att löpa i utkanten av anstaltens område och över mark, som för anstaltens drift vore av underordnad betydelse. Enligt det senare alternativet komme vägen alljämt inom området, genomskärande en stor del av den förut nämnda trädgårdsanläggningen. Då alternativet I jämväl för landsvägstrafiken vore mera ändamålsenligt, ansåge styrelsen, att detta alternativ avgjort vore att förorda.

Styrelsen fann det synnerligen önskvärt att, därest sinnessjukhusanläggningen komme till stånd, en omläggning av ifrågavarande väg utfördes i huvudsaklig överensstämmelse med den av Ekwall under alternativ I föreslagna. Då en dylik omläggning bland annat på grund av vägprofilens förbättring i jämförelse med den befintliga kunde anses beröra även allmänna

trafikintressen, fann styrelsen emellertid icke tillräcklig anledning att föreslå en belastning av anslaget till sinnessjukhusanläggningen med kostnaden för ifrågavarande vägarbete. Styrelsen hemställde därför i särskild skrivelse den 6 mars 1929, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder för omläggning av ifrågavarande väg i överensstämmelse med det av distriktsingenjören Ekwall uppgjorda, med alternativ I betecknade vägförslaget.

Enligt det förslag till uppförande av sinnessjukanstalt, som medicinalstyrelsen avgav i sitt utförmälda utlåtande, skulle inom anstaltsområdet uppföras en portvaktsstuga. Härom anfördes i utlåtandet följande:

Styrelsen ansåge, att all trafik till anstalten från staden borde följa landsvägen, till dess anstaltsgränsen vid där framgående ravin passerats. Där borde en portvaktsstuga förläggas och varutransporten dirigeras å väg utefter ravinen inom anstaltsområdet, under det att den övriga trafiken följde nuvarande landsvägen fram till administrationsbyggnaden såsom av kommittén föreslagits. På detta sätt skulle önskvärd kontroll över all trafik till själva sjukhusområdet komma till stånd. Skedde den av styrelsen ifrågasatta omläggningen av landsvägen och komme därmed den nuvarande landsvägen att tillhöra området och kunna avstängas med grindar, bleve den av styrelsen förordade anordningen än mera effektiv, i det att trafiken till anstaltsområdet — den obetydliga trafiken söderifrån skulle i så fall inledas genom infarten vid norra gränsen — då kunde kontrolleras av portvakten vid områdesgränsen, varigenom den inre portvakten i administrationshuset, vilken tillika skulle tjänstgöra i telefoncentralen, icke skulle bliva upptagen av kontroll över trafiken utan väsentligen stå de besökande till tjänst med upplysningar.

Vid behandlingen i 1929 års hospitalsbyggnadsproposition av förslaget om sinnessjukanstalt i Jönköping uttalade föredragande departementschefen beträffande medicinalstyrelsens framställning angående omläggning av den genom anstaltsområdet löpande landsvägen Jönköping—Ljungarum, att framställningen borde för utlåtande remitteras till vederbörande myndigheter samt att han, då alltså utredningen i ämnet icke vore avslutad, icke för det dåvarande kunde intaga ståndpunkt till frågan. Enligt departementschefen syntes emellertid den ifrågasatta omläggningen av vägen i och för sig önskvärd, enär den skulle medföra avsevärda fördelar för sjukvården vid anstalten.

I nämnda proposition framhöll departementschefen vidare att det, då frågan om uppförande av portvaktsstuga ställts i visst samband med omläggningen av landsvägen, kunde ifrågasättas, att till ett kommande år uppskjuta även prövningen av frågan om portvaktsstuga. Då emellertid en sådan byggnad under alla förhållanden syntes erforderlig för en önskvärd kontroll över trafiken till anstalten, ansåge departementschefen hinder icke föreligga att redan då beräkna medel för byggnadens uppförande i enlighet med medicinalstyrelsens förslag, dock med den jämkning i fråga om byggnadens läge, som kunde påkallas av ett eventuellt beslut om vägens omläggning.

I överensstämmelse härmed inräknades vid bestämmande av totalkostnaderna för anordnandet av sinnessjukanstalten i Jönköping även kostnaderna för uppförande av berörda portvaktsstuga, varemot i totalkostnaden icke medtogs något belopp för utförmälda vägomläggning.

Medicinalstyrelsens berörda framställning rörande omläggning av vägen Jönköping—Ljungarum remitterades den 19 mars 1929 till *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen*, som däröver avgav utlåtande den 22 juli 1929.

I utlåtandet anförde sistnämnda styrelse i huvudsak följande:

Medicinalstyrelsen syntes hava tänkt sig, att Kungl. Maj:t skulle bevilja statsbidrag till omläggning av ifrågavarande väg. Allmänna villkor och bestämmelser för dylikt bidrag finnes intagna i kungörelsen den 10 augusti 1928 (nr 327) angående statsbidrag till allmänna vägars byggande m. m. Med hänsyn till det sätt, varpå ärendet anhängiggjorts, syntes emellertid statsbidrag till vägföretaget enligt nämnda kungörelse icke kunna beredas förrän efter sådan prövning, som omförmäldes i 25 kapitlet 1 och 8 §§ av byggningsabalken, därest vägen vore belägen inom stads område, samt i 1 kapitlet, 1 och 4 §§ i lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet, för den händelse fråga vore om väg på landet.

Av det av distriktsingenjören Ekwall uppgjorda förslaget syntes framgå, att den till omläggning föreslagna vägen låge inom Jönköpings stads område.

På grund av det anförda hemställde väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, att framställningen för det dåvarande icke skulle föranleda annan Kungl. Maj:ts åtgärd än att ärendet överlämnades till vederbörande länsstyrelse för den handläggning, som på länsstyrelsen ankomme jämlikt vederbörliga av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen angivna lagrum.

Sedan ärendet härefter remitterats till länsstyrelsen i Jönköpings län har länsstyrelsen jämte eget utlåtande i ärendet av den 24 december 1929 överlämnat från magistraten och stadsfullmäktige i Jönköping infordrade yttranden ävensom en i sistnämnda yttrande åberopad, av byggnadschefen i sagda stad A. O. Andersson avgiven promemoria.

I *promemorian* anføres bland annat följande:

Ljungarumsvägen från Jönköpings regementes kasernområde till Barnarpsvägen hade under åren 1927 och 1928 iordningställt för en kostnad av 87,800 kronor. Den del av nämnda sträcka, som berördes av det föreliggande förslaget till omläggning av Ljungarumsvägen, hade en längd av 600 meter, och kostnaden för dess iordningställande hade uppgått till omkring 12,000 kronor.

Genom avtal med kronan hade staden åtagit sig att för all framtid bekosta underhållet av hela Ljungarumsvägen. Vid ny omläggning av vägen komme staden att få ikläda sig ökade underhållskostnader på den grund att större delen av den befintliga vägen ej kunde slopas.

Den nuvarande sträckningen av vägen vore ur allmän trafiksynpunkt bättre än den föreslagna.

Då staden ej hade någon fördel av vägens omläggning och ej heller på grund av vägens beskaffenhet syntes kunna åläggas att ombygga densamma, borde någon kostnad för staden för den föreslagna omläggningsen ej kunna ifrågakomma.

Därest en omläggning av vägen skulle komma att utföras, syntes den nya vägen böra förses med någon permanent beläggning, såsom t. ex. betong, asfaltbetong eller amiesite, och borde densamma i likhet med den nuvarande vägen förses med en 1.5 meter bred gångbana av slagg och grus.

Stadsfullmäktiges yttrande var av väsentligen följande innehåll:

Av de föreliggande två alternativa förslagen till omläggning av Ljungarumsvägen hade stadsfullmäktige funnit det såsom alternativ I betecknade förslaget uppenbarligen vara att föredraga. Emot sistnämnda förslag syntes ej annat vara att erinra än att kurvorna vid anslutning till befintlig väg kunde anses väl skarpa. Rättelse därutinnan syntes emellertid kunna vinnas vid blivande renstakning. Med åberopande av vad byggnadschefen Andersson i sin promemoria anförde ansågo sig stadsfullmäktige böra framhålla, att det vore önskvärt, om körbanan försåges med permanent beläggning och att en gångbana vid ena sidan av vägen anordnades. Under hänvisning till vad byggnadschefen Andersson anförde ansågo sig stadsfullmäktige icke böra lämna kontant bidrag till vägomläggningen. Denna vore nämligen förorsakad uteslutande av den blivande sinnessjukanstalten. Någon förbindelse för staden att bidraga till vägomläggningen föreläge icke i den mellan kronan och staden träffade överenskommelsen om nämnda anstalts förläggning till kasernetablissemnet. Med hänsyn till det allmänna trafikintresset vore emellertid stadsfullmäktige villiga att kostnadsfritt upplåta staden tillhörig, för vägomläggningen erforderlig mark.

Magistraten har i sitt yttrande förklarat, att magistraten icke funne anledning att uttala sig rörande den för stadens del ifrågasatta bidragsskyldigheten men att magistraten rörande den föreslagna vägens sträckning och beläggning samt anordnande i övrigt instämde i vad stadsfullmäktige anförde.

Länsstyrelsen i Jönköpings län har i sitt förberörda utlåtande uttalat sig på följande sätt:

Av de för den ifrågasatta vägomläggningen upprättade alternativförslagen ansågo länsstyrelsen — särskilt med hänsyn till önskvärdheten av att det för sinnessjukanstalten erforderliga området finge förbli odelat — det med alternativ I betecknade förslaget, trots de större kostnaderna, vara att föredraga.

Emellertid ansågo länsstyrelsen uteslutet, att Jönköpings stad skulle såsom väghållningsskyldig kunna åläggas deltaga i kostnaderna för vägomläggningens utförande. Vägen i dess nuvarande sträckning tillfredsställde nämligen till fullo den allmänna samfärdsels krav. Även om någon förbättring av vägprofilen skulle vinnas genom den ifrågasatta omläggningen, måste dock denna omläggning anses uteslutande betingad av kasernetablissemnets omändring till sinnessjukhus. Det enda, som syntes kunna tillförbindas Jönköpings stad, vore att, sedan omläggningen vederbörligen kommit till stånd, staden skulle vara skyldig underhålla vägen i dess nya sträckning, medan den gamla vägen, till den del densamma icke komme att sammanfalla med den nya, icke vidare borde underhållas såsom allmän väg.

Härefter har byggnadsstyrelsen, efter samråd med medicinalstyrelsen, den 26 november 1931 avgivit utlåtande i ärendet. Byggnadsstyrelsen har yttrat följande:

Byggnadsstyrelsen ansågo sig i likhet med de myndigheter, vilka uttalat sig i frågan, böra av de för vägomläggningen upprättade alternativförslagen förorda alternativet nr I. Endast detta alternativ tillgodosågo enligt styrelsens mening det ändamål, vilket ifrågavarande vägomläggning avsågo att fylla, nämligen att föra genomgångstrafiken så långt från sinnessjukhuset, att detta kunde förbli jämförelsevis ostört av densamma. Alternativet nr

II syntes icke i något fall tjäna detta syfte, i synnerhet sedan numera den nya stora upptagningspaviljongen placerats å västra sidan om den nuvarande landsvägen mitt emot det kasernhus, som vore beläget närmast söder om administrationsbyggnaden.

Jönköpings stads myndigheter hade framfört den erinran, att kurvorna vid anslutning till befintlig väg kunde anses väl skarpa. Enligt styrelsens mening kunde erforderlig rättelse därutinnan vinnas i samråd med stadens byggnadskontor före arbetenas igångsättande.

Från staden hade vidare framställts det önskemålet, att vägbanan försåges med permanentbeläggning och att en gångbana anordnades vid vägbanans ena sida. Enligt vad styrelsen kunde finna syntes dock statsverket icke vara skyldigt att utföra den nya vägbanan av annan beskaffenhet än den nuvarande, varför styrelsen icke ansåge sig böra föreslå några särskilda åtgärder för permanentbehandling av vägbanan. Den nuvarande vägen vore fram till kasernetablissemnetet försedd med en gångbana, som på sin tid ansetts behövlig för underlättande av gångtrafiken till etablissemnetet. Den nuvarande vägen syntes komma att allt framgent utgöra tillfartsväg till den nya sjukhusanläggningen och delvis kommunikationsväg inom denna. Någon gångbana syntes följaktligen icke erfordras vid den omlagda vägen för trafiken till sinnessjukhuset, och för den allmänna vägen till Ljungarum syntes särskild gångbana icke behövlig. Ej heller syntes någon direkt förbindelse mellan den nya vägen och infartsvägen till det nya sinnessjukhusets administrationsbyggnad vara erforderlig.

Staden hade förklarat sig villig att kostnadsfritt upplåta staden tillhörig, för väganläggningen erforderlig mark. Övrig del av väganläggningen vore föreslagen att förläggas å mark, som tilldelats sinnessjukhuset.

Då Jönköpings stad åtagit sig underhållet av Ljungarumsvägen för all framtid, syntes det åligga staden att jämväl underhålla den omlagda delen av densamma. Länsstyrelsen vore även av denna uppfattning.

Kostnaderna för vägomläggningen enligt alternativ I vore av förslagsställaren, överstelöjtnanten R. Ekwall, beräknade till 44,100 kronor. Byggnadsstyrelsen hade under hand införskaffat anbud å arbetena från två väg-entreprenörer, vilka anbud slutade å respektive 42,700 kronor och 74,000 kronor. Prisskillnaden mellan de båda anbuden vore sålunda väsentlig. Dock syntes det högre anbudet icke i och för sig böra anses vara orimligt högt, enär efter allt att döma avgivaren av detta anbud tagit hänsyn till att arbetet komme att utföras intill och i visst samband med det omfattande byggnadsarbetet för kasernetablissemnetets omändring. Anbudsgivaren hade uppenbarligen icke trott sig kunna, såsom förslagsställaren och avgivaren av det lägre anbudet förutsatt, tillämpa de väsentligt lägre arbetspriser, som gällde vid vägbyggnadsarbeten, invid en byggnadsplats, där grovarbetarna enligt inom byggnadsindustrien gällande avtal avlönades efter betydligt högre tim- och ackordspriser.

Byggnadsstyrelsen ansåge emellertid, att vid slutlig tävlan om arbetenas utförande på entreprenad anbud, väsentligt understigande det nu avgivna högre anbudet, komme att erhållas. Att utföra detta vägbyggnadsarbete, liksom övrigt arbete vid etablissemnetets ombyggnad, under styrelsens egen regi syntes icke kunna ske under annan förutsättning än att vägarbetarna erhöles samma avlöning som grovarbetarna vid bygget. Förslagsställaren hade räknat med en dagsförtjänst för grovarbetare av 8 kronor, sålunda i genomsnitt 1 krona per timme. Grovarbetarnas timpenning utginge i Jönköping med 1 krona 16 öre, vartill komme vissa tillägg vid ackordsarbete, vilka tillägg icke syntes kunna beräknas understiga 50 % av timlönen.

Med hänsyn till nu anförda omständigheter hölle byggnadsstyrelsen före,

att kostnaderna för vägbygget i fråga icke borde beräknas lägre än det av förslagsställaren angivna beloppet, ökat med 20 %, sålunda till 53,000 kronor.

Under hänvisning till stadsfullmäktiges och länsstyrelsens yttranden i ämnet har byggnadsstyrelsen vidare anført, att statsbidrag i vanlig ordning icke syntes kunna erhållas för den ifrågavarande vägomläggningen. Med hänsyn därtill hade styrelsen ansett, att kostnaden för omläggningen borde bestridas från hospitalsbyggnadsanslaget. Enligt styrelsen skulle detta förutsätta en ökning av den av 1929 års riksdag beslutade totalkostnaden för Ryhovs sinnessjukhus från 6,750,000 kronor till 6,803,000 kronor. Omläggningen av ifrågavarande väg komme emellertid icke att medföra ändring i det av styrelsen i skrivelse den 13 augusti 1931 angivna medelsbehovet för anstalten under budgetåret 1932/1933. Väg arbetet borde enligt styrelsen komma till utförande vid tid, som styrelsen funne lämplig, dock givetvis före avslutandet av byggnadsarbetena vid anstalten.

Med anledning av vad sålunda i ärendet anförts har byggnadsstyrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva, att vägomläggningen finge utföras för en kostnad av högst 53,000 kronor samt att i anslutning härtill den sammanlagda kostnaden för omändring till sinnessjukhus av det av förutvarande Jönköpings regemente disponerade kasernetablissemnet finge utgöra högst 6,803,000 kronor.

Medicinalstyrelsen har förklarat sig biträda den av byggnadsstyrelsen sålunda gjorda framställningen.

Den i ärendet verkställda utredningen har bibragt mig den uppfattningen, att en omläggning av vägen från Jönköping till Ljungarum bör komma till stånd i samband med inrättandet av sinnessjukhuset vid Ryhov ävensom att denna omläggning bör verkställas i huvudsaklig överensstämmelse med det i det föregående omförmälda, med alternativ I betecknade förslaget. Därest så sker, behöva uppenbarligen de promenadgårdar vid Ryhovsanstalten, vilka förläggas utmed den nuvarande, genom anstaltsområdet löpande vägen, icke till någon del kringgärdas med murar, utan de kunna förses med sådant stängsel, som icke för patienterna skymmer utsikten. För den händelse vägomläggningen kommer till stånd, torde icke finnas någon anledning att beträffande den i det föregående omförmälda portvaktsstugan föreslå annan placering än den, vilken förutsattes i medicinalstyrelsens år 1929 avgivna förslag. Nämnda byggnad lärer alltså böra erhålla det av styrelsen från början avsedda läget.

Vid renstakning av vägen torde i samråd med Jönköpings stads byggnads kontor böra göras sådana jämkningar i det föreliggande förslaget, varigenom stadens önskemål beträffande vägkurvorna bliva i möjlig mån tillgodosedda. Samråd torde vid renstakningen jämväl böra äga rum med vederbörande militärmyndighet. Enligt vad från arméförvaltningens fortifikationsdepartement under hand meddelats, föreligga nämligen från Smålands arméartilleriregementes sida vissa önskemål beträffande vägens sträckning, i vad den berör regementets ridbana. Dessa önskemål torde böra beaktas så långt lämpligen kan ske.

Departements-
chefen.

Enär omläggning av vägen icke synes erforderlig för tillgodoseende av den allmänna samfärdselns krav utan betingas av sinnessjukhusets intressen, lär kostnaden för vägbyggnaden få i sin helhet bestridas av statsverket, och torde kostnaden i sådant fall lämpligen böra utgå av hospitalsbyggnadsanslaget. Då staden förklarar sig villig att utan avgift till staten upplåta den del av för vägomläggningen erforderlig mark, som tillhör staden, medför däremot omläggningen icke för statsverket några kostnader för markförvärv. Ej heller synes vägomläggningen komma att åsamka staten några kostnader för underhåll av den nya vägdelen. Den skyldighet att för all framtid underhålla den nuvarande vägsträckan, som för närvarande åvilar Jönköpings stad, lär nämligen efter vägens omläggning böra, såsom länsstyrelsen och byggnadsstyrelsen förutsatt, avse vägen i dess nya sträckning. För undvikande av framtida meningsskiljaktighet beträffande omfattningen av stadens förpliktelser torde emellertid, innan vägomläggningen påbörjas, böra mellan staten och Jönköpings stad träffas avtal angående densamma. I detta avtal torde staden böra förbinda sig dels att kostnadsfritt upplåta staden tillhörig, för omläggningen erforderlig mark, dels ock att underhålla den nytillkommande vägdelen, medan staden å andra sidan bör befrias från skyldigheten att underhålla den del av den nuvarande vägen, som ersättes med ny väg. Med hänsyn till vad byggnadsstyrelsen anfört finner jag det icke nödvändigt, att den nya vägdelen förses med vare sig gångbana eller varaktig beläggning. Staten bör därför icke i dessa avseenden åtaga sig några förpliktelser. Givetvis är emellertid från statens sida intet att erinra mot att en permanentbeläggning av vägen i samband med omläggningen kommer till stånd eller mot att gångbana anordnas, därest staden bestrider de med dessa arbeten förenade merkostnaderna.

Vad statens kostnader för vägomläggningen angår, möta för närvarande svårigheter för ett exakt beräkande av desamma. Med hänsyn härtill anser jag mig böra förorda, att någon kostnadssumma för ändamålet icke nu fixeras. Lämpligt synes mig vara att, sedan förenämnda avtal kommit till stånd, entreprenadanbud infordras genom byggnadsstyrelsens försorg, varefter frågan om arbetets igångsättande underställes prövning och beslut av Kungl. Maj:t. Tills vidare torde man emellertid hava anledning att räkna med att kostnaden kommer att bliva av ungefärligen den storleksordning, som byggnadsstyrelsen ifrågasatt, och alltså uppgå till drygt 50,000 kronor.

Såsom framgår av det föregående, har vid uppskattningen av totalutgifterna för Ryhovs sinnessjukhus till högst 6,750,000 kronor icke räknats med den här ifrågasvarande kostnaden. I anledning härav har byggnadsstyrelsen nu föreslagit en höjning av sistnämnda summa med belopp motsvarande den beräknade kostnaden för vägomläggningen. Enligt min mening bör dock en sådan höjning icke för närvarande företagas, utan prövningen av behovet av en dylik höjning bör uppskjutas till nästa budgetår, då man bättre än nu kan bedöma såväl utgifterna för vägomläggningen som ock totalkostnaderna för uppförandet av ifrågasvarande sinnessjukhus.

På sätt byggnadsstyrelsen framhållit, inverkar frågan om vägomläggningen icke på anslagsbehovet för Ryhovsanstalten under nästa budgetår.

Enligt det av *kasernkommittén* den 3 oktober 1928 avgivna förslaget till omändring av Jönköpings regementes kasernetablissemment till sinnessjukanstalt skulle etablissemmentets gamla tvätt- och badbyggnad fortfarande avses för sitt tidigare ändamål. Byggnaden skulle emellertid om- och tillbyggas. I bottenvåningen skulle inrymmas tvättlokaler, i våningen en trappa upp badlokaler och i en nybyggd våning två trappor upp bostäder för tvättpersonalen.

Fråga om leverans av tvätt m. m. från sinnessjukanstalten till Smålands arméartilleriregemente.

Enligt kasernkommitténs förslag skulle vidare uppföras ett nytt ångpannehus i anslutning till två befintliga, i samband med varandra stående byggnader, vilka tidigare använts till smedja och gevärsförråd.

Sinnessjukanstaltens behov av elektrisk energi skulle enligt kommitténs förslag tillgodoses genom en kombination av produktion i egen kraftcentral och inköp av kraft från Jönköpings stads elektricitetsverk. Den egna kraftcentralen skulle förses med två ångturbingeneratorer à 80 kw. Från stadens elektricitetsverk skulle tagas elektrisk energi dels vissa timmar på natten, varigenom kostnaden för personal till kraftcentralens drift nattetid skulle inbesparas, dels även på dagen under sommarmånaderna, då värmeledningen ej vore i bruk.

För nedbringande av driftkostnaderna föreslog kommittén en centralisering av värmeledningssystemet. Enligt ett av Hugo Theorells ingenjörbyrå upprättat förslag skulle värmecentralen anordnas för pumpvarmvatten, och till densamma skulle anslutas alla inom det egentliga sjukhusområdet belägna byggnader.

Över kasernkommitténs förslag avgav arméförvaltningens fortifikationsdepartement den 14 november 1928 utlåtande, vilket åtföljdes av yttrande av *chefen för östra arméfördelningen*. Arméfördelningschefen framställde i anledning av förslaget åtskilliga önskemål. Bland annat uttalade han följande:

Smålands arméartilleriregemente hade tidigare fått sin *tvätt* ombesörjd inom infanteriregementets tvättinrättning. Skulle möjligheten härtill upphöra, bleve regementet hänvisat till Jönköpings-Kalmar regementes tvättinrättning i Eksjö, vilket skulle medföra avsevärt ökade kostnader. Vidare skulle det för artilleriregementet vara till fördel att få disponera infanterietablissemmentets *badinrättning*. Även om sinnessjukanstalten ej skäligen kunde tänkas bliva ålagd att ensam reglera frågan angående arméartilleriregementets tvätt- och badinrättning, syntes det emellertid ej vara mer än rätt och billigt, att anstalten ekonomiskt bidroge i någon mån till denna frågas lösning. Även kunde man tänka sig överflyttning av inom det förutvarande infanterietablissemmentet befintliga ångpannor till en för tvätt-, bad- och matinrättningarna erforderlig och ifrågasatt ångcentral för arméartillerietablissemmentet.

Arméförvaltningens fortifikationsdepartement förklarade sig kunna tillstyrka kasernkommitténs förslag allenast under den förutsättningen, att av arméfördelningschefen framställda önskemål vunne beaktande.

Såsom förut berörts, framlade *medicinalstyrelsen* i ett den 6 mars 1929 avgivet utlåtande ett förslag till anordnande av ifrågavarande sinnessjukanstalt, som på åtskilliga punkter innebar ändringar i kasernkommitténs förslag. Bland annat skilde sig förslagen med avseende å användningen av

infanteriregementets gymnastikhus. Medan enligt kasernkommittén denna byggnad antingen skulle användas delvis till festsal och delvis till personalbostäder eller ock — enligt ett alternativt framlagt förslag — skulle i sin helhet apteras till snickar- och målarverkstäder, föreslog medicinalstyrelsen, att huvuddelen av byggnaden borde tagas i anspråk till tvättinrättning men att en del av densamma skulle användas för sitt dittillsvarande ändamål. Härom anförde styrelsen i sitt utlåtande huvudsakligen följande:

Enligt styrelsens mening lämpade sig *gymnastikhuset* på grund av sin stora bredd ej rätt väl för inrättandet av bostadsrum, och för de i alternativförslaget ifrågasatta verkstäderna syntes utrymmena vara alltför stora. Det skulle väl kunna ifrågasättas att bibehålla byggnaden i oförändrat skick. För gymnastik och idrott, lekar och spel o. s. v., vilkas betydelse för sjuksjukvården alltmera gjorde sig gällande, vore byggnaden av stort värde för anstalten. Men även för ett annat ändamål kunde densamma komma till god användning, nämligen för inrättandet av anstaltens *tvättinrättning*. Denna skulle här erhålla avsevärt bättre lokaler än medelst den av kommittén föreslagna tillbyggnaden till den befintliga tvättinrättningen. Den senare vore särskilt ifråga om utrymme för utlämning och förråd väl trång och skulle säkerligen visa sig icke vara tillfyllest, därest anstalten, såsom blivit ifrågasatt, skulle utföra tvätt jämväl för artilleriregementet. Då en kostnadsberäkning givit vid handen, att inrättandet av tvättinrättning i gymnastikhuset därtill skulle ställa sig något, omkring 17,000 kronor, billigare än tvättinrättningens anordnande enligt kommitténs förslag, och då slutligen en mindre del av gymnastikhuset vid genomförandet av styrelsens ändringsförslag bleve över att användas för gymnastikövningar m. m., hade styrelsen ansett, att byggnadens utnyttjande enligt detta förslag vore det för anstalten fördelaktigaste.

Med tvättinrättningens förläggande till gymnastikhuset uppstode frågan om lämpligaste sättet att använda bottenvåningen i infanteriregementets tvätt- och badbyggnad. Styrelsen hade funnit, att våningen borde ingå i ett dit förlagt *ångpannehus med tillhörande verkstäder*. Vid en jämförelse mellan kommitténs och styrelsens förslag i fråga om ångpannehus kunde nämnas, att anläggningen enligt det senare förslaget skulle bli rymligare och ändamålsenligare. Den ställde sig också något dyrare; men en jämförelse av kostnaderna kunde icke göras lösryckt från kostnadsberäkningen för de båda förslagens dispositioner i sin helhet beträffande omändringar och nybyggnader för ångpannehus, tvättinrättning, bad, bostadsrum i påbyggnad av tvättinrättningen i ena fallet och i gevärsförrådet i det andra, enär dessa dispositioner i vardera förslaget grepe in i varandra.

Mot de av kommittén föreslagna anordningarna för uppvärmning samt för anskaffande av elektrisk energi förklarade sig medicinalstyrelsen icke hava något att erinra. Styrelsen berörde emellertid i samband därmed frågan om vissa leveranser från anstaltens verkcentraler till arméartilleriregementet samt anförde i detta avseende följande:

Preliminära utredningar hade av ingenjörerna G. Magnusson och H. Theorell företagits angående ifrågasatt leverans från anstalten till arméartilleriregementet av elektrisk energi. Av arméfördelningschefen hade framhållits behovet av en ångcentral vid artillerietablissemnet för tvätt, bad- och kokinrättningar därstädes. Vid utredning i detta hänseende syntes förutsättningarna för leverans av ånga till en dylik central från anstaltens ångpanneanläggning böra bli föremål för undersökning. Även ombesör-

jande av tvätt för artilleriregementets räkning i anstaltens tvättnrättning kunde ifrågasättas.

Utredningar i berörda avseenden hade icke kunnat medhinnas under den tid, som stått styrelsen till buds för avgivande av utlåtande. Man syntes dock på grund av den nämnda preliminära utredningen angående leveransen av elektrisk energi, däri ingenjören Theorell berört även ångleveransen, samt av vad under förhandlingar angående dessa ärenden upplysts hava grundad anledning antaga, att de ändringar i föreslagna anläggningar vid anstalten, vilka kunde föranledas av ifrågavarande leveranser, icke komme att inverka på den förläggning eller disposition av byggnaderna, som av medicinalstyrelsen föreslagits.

Vid behandlingen i *propositionen nr 220 till 1929 års riksdag* av frågan om anordnande av anstalten i Jönköping anslöt sig *föredragande departementschefen* i huvudsak till medicinalstyrelsens ändringsförslag. Departementschefen yttrade därvid beträffande anstaltens ekonomicentraler följande:

Medicinalstyrelsens ändringsförslag innebure, bland annat, sådan ändring i kommittéförslaget, att tvätten förlades till gymnastikhuset, varigenom vunnes större utrymme för en lägre kostnad, samt att ångpannehus anordnades i regementets tvätt- och badhusbyggnad. Emot detta förslag syntes icke vara något att erinra. Emellertid hade fråga väckts, att anstalten skulle verkställa tvätt även för arméartilleriregementets räkning. Likaså hade ifrågasatts leverans av elektrisk energi samt ånga från anstalten till regementet. Vad medicinalstyrelsen i dessa ämnen anfört syntes giva vid handen, att, därest så ur andra synpunkter befunes lämpligt, anordningar för dylika leveranser kunde vidtagas utan ändrad förläggning eller disposition i stort sett av de byggnader, vilka avsåges för anstaltens verkcentraler. Däremot syntes för möjliggörande av leveranserna krävas någon kostnadsökning för anläggningarna samt någon jämkning beträffande utrymmena i verkcentralerna. I dessa frågor syntes, såsom medicinalstyrelsen förutsatt, vidare utredning i olika hänseenden böra föregå en slutlig prövning. Utan avbidan därå syntes dock medel böra beräknas för de kostnader, som erfordrades för anläggningarnas inredande med hänsyn till anstaltens eget behov i enlighet med medicinalstyrelsens förslag. Frågan om eventuellt ytterligare medelsbehov för att möjliggöra leveranser till artilleriregementet syntes efter utredningens slutförande böra upptagas ett kommande år.

Då kostnaderna för anordnande av anstalten vid Ryhov i berörda proposition uppskattades till högst 6,750,000 kronor, innefattade denna beräkning i överensstämmelse med departementschefens förslag allenast erforderliga utgifter med hänsyn till anstaltens egna behov.

Sedan Kungl. Maj:ts förslag, såsom tidigare omförmälts, bifallits av riksdagen, uppdrog Kungl. Maj:t — på sätt jämväl förut antytts — genom brev den 20 juni 1929 åt byggnadsstyrelsen att i samråd med medicinalstyrelsen och arméförvaltningens vederbörande departement verkställa närmare undersökning rörande möjligheterna att inom förevarande anstalt utföra tvätt åt Smålandsarméartilleriregemente ävensom att från anstalten till samma regemente leverera elektrisk energi och ånga till en ångcentral samt till Kungl. Maj:t inkomma med det förslag jämte tillhörande ritningar, vartill utredningens resultat syntes böra föranleda.

Dylikt förslag har, efter i ämnet verkställd utredning, framlagts av *byggnadsstyrelsen* i *skrivelse den 21 januari 1932*.

Styrelsen har däri till en början behandlat frågan om lämpligaste sättet för anordnande av tvättinrättningen vid Ryhovsanstalten och i denna del, under hänvisning till förslaget bifogade ritningar, anfört huvudsakligen följande:

Det i det föregående omförmälda gymnastikhuset skulle enligt det av Kungl. Maj:t och riksdagen godkända förslaget ombyggas till tvättinrättning. Byggnadens huvuddel hade en längd av något mer än 43 meter och en bredd av 17,6 meter; tillbyggnaden hade en längd av 7.1 meter och en bredd av 15.6 meter. Enligt förslaget, å bifogade ritningar betecknat med alt. I, skulle så stor del av huvudbyggnaden, som svarade mot en längd av 12 meter, utnyttjas såsom gymnastiklokal, varjämte i samband med denna lokal skulle anordnas ett mindre avklädningsrum. Återstoden av huvudbyggnaden med en längd av 31 meter skulle jämte hela tillbyggnaden utnyttjas för tvättinrättningens behov.

Själva tvättlokalen skulle förläggas till huvudbyggnaden, under det att förrådet för rena kläder samt utlämningsrummet skulle inrymmas i tillbyggnaden. De väsentligaste byggnadstekniska förändringarna skulle avse ersättande av trägolvet inom tvättavdelningen med en med plattor belagd betongkonstruktion, uppsättande av erforderliga skiljeväggar, beklädnad av väggarnas nedre del med glasertegel, anordnande under byggnadens golv av kulvert för rörledningar samt av varmkammare för ventilationsändamål ävensom vissa åtgärder för ventilation av de olika lokalerna. Den maskinella utrustningen beräknades omfatta 6 tvättmaskiner, 6 centrifuger, 2 ångmanglar, den ena med 120 och den andra med 80 cm. valsdiameter, 1 torkmaskin samt 1 kallmangel.

Emellertid hade byggnadsstyrelsen med anlitande av speciell sakkunskap inom tvättmekanikens område ytterligare studerat frågan om anordnandet av den nya tvättinrättningen inom gymnastikhuset och därvid kommit till den uppfattningen, att en vida lämpligare lösning av frågan skulle vinnas, därest omändringen av nämnda byggnad utfördes i enlighet med det förslag, som framställts å styrelsens utlåtande bilagda, med alt. II betecknade ritningar. Enligt detta förslag skulle för tvätten disponeras, förutom hela tillbyggnaden, så stor del av huvudbyggnaden, som svarade mot 35 meter i längdled, medan för gymnastiklokalen skulle — fränsett vissa utrymmen för omklädning m. m. — tagas i anspråk ett utrymme av 8 meter i längdled i sistnämnda byggnad. Genom den sålunda föreslagna utvidgningen av tvättlokalerna skulle särskilt vinnas den fördelen att bättre utrymmen för inlämning och förråd av tvätt erhöles än enligt alt. I. De byggnadstekniska omändringsarbetena inom byggnaden skulle i huvudsak motsvara de för alt. I angivna. Vad beträffade den maskinella utrustningen, skulle denna omfatta 4 tvättmaskiner och 4 centrifuger — av väsentligt större typer än de i alt. I avsedda — 2 ångmanglar samt en grupp torkhästar.

Därest tvättinrättningen anordnades i överensstämmelse med alt. II, skulle densamma ej blott kunna tillgodose anstaltens eget tvättbehov, vilket kunde uppskattas till 345.000 kg. tvättgods per år, utan även bliva i stånd att leverera tvätt till Smålands arméartilleriregemente, vars behov i detta avseende beräknats till 70.000 kg.

Anläggningskostnaderna för en tvättinrättning, utförd enligt alt. II, skulle, anför byggnadsstyrelsen, komma att överstiga motsvarande utgifter för en tvättinrättning enligt alt. I med 9.000 kronor, i vilket belopp inräknats jämväl arvoden till styrelsens tekniska medhjälpare vid den verkställda utredningen. Enligt byggnadsstyrelsen skulle emellertid denna merkostnad upp-

vägas av minskade årliga kostnader ävensom av andra fördelar. Härom anför styrelsen närmare följande:

Arméartilleriregementets tvätt ombesörjdes för närvarande av Jönköpings-Kalmar regementes tvättinrättning i Eksjö, vilken visserligen vore tio år gammal men dock jämförelsevis modern. Det finnes skäl att antaga, att de direkta tvättkostnaderna vid den nya tvättinrättningen i Jönköping skulle komma att i huvudsak bliva desamma som vid tvättinrättningen i Eksjö, dock att sannolikhet föreläge för att kostnaderna vid Ryhovsanstalten skulle bliva något lägre. Genom anlåtande av tvättinrättningen vid Ryhov skulle emellertid artilleriregementets transportkostnader för tvättgodset kunna avsevärt nedbringas. Enligt uppgift från regementet beräknades transportkostnaderna vid tvättning i Eksjö uppgå till 3 öre per kg. tvättgods och sålunda för hela den årliga tvättgodsmängden till 2,100 kronor. Transporterna av tvättgodset mellan regementet och anstalten syntes knappast kunna betinga högre kostnad än 0.5 öre per kg. eller 350 kronor per år, en kostnad, som möjligen kunde uppvägas av den sannolikt lägre tvättkostnaden vid den nya tvättinrättningen i Jönköping. En överflyttning av artilleriregementets tvätt från tvättinrättningen i Eksjö till Ryhovsanstalten skulle alltså för statsverket medföra en årlig besparing, vilken syntes kunna uppskattas till i runt tal 2,000 kronor.

Därtill komme, att det givetvis för artilleriregementet bleve bekvämare att få tvätten utförd i den närbelägna Ryhovsanstalten än att transportera densamma den omkring 13 mil långa vägen till Eksjö och åter.

För att emellertid denna fråga skulle ur driftsynpunkt kunna för anstaltens vidkommande på lämpligt sätt lösas, vore det nödvändigt, att regementets tvätt tillfördes tvättinrättningen med i huvudsak jämn fördelning under hela arbetsåret.

På grund av det anförda har byggnadsstyrelsen hemställt, att tvättinrättningen vid Ryhovsanstalten måtte få utbyggas enligt alt. II för en beräknad merkostnad av 9,000 kronor samt att medicinalstyrelsen och arméförvaltningen måtte erhålla uppdrag att träffa överenskommelse rörande sättet och priset för verkställande, i den mån så lämpligen borde och kunde ske, av tvätt vid nämnda tvättinrättning för Smålands arméartilleriregementes räkning.

Byggnadsstyrelsen övergår härefter till en redogörelse för av styrelsen i ämnet verkställd utredning rörande leverans av elektrisk energi från sinnessjukanstalten till artilleriregementet, vid vilken utredning styrelsen biträtts av ingenjören Gustav Magnusson. Denna redogörelse är av väsentligen följande innehåll:

Jönköpings stads electricitetsverk tillhandahölle för närvarande artilleriregementet elektrisk energi i form av 2×220 volt likström till ett pris av 25 öre per kilowattimme för såväl belysnings- som motorström. I samband med utredningen rörande leverans av elektrisk energi från Ryhovsanstalten till artilleriregementet hade underhandlingar förts med drätselkammaren i Jönköping angående eventuell sänkning av priset å leverans av ström från staden till regementet.

Den i anstaltens kraftcentral alstrade strömmen vore beräknad att utgöras av 50-periodig, trefasig växelström med 220 volts spänning. Strömliverans från anstalten till regementet måste alltså ske i form av växelström.

Kostnaderna för leverans av elektrisk energi från anstaltens kraftcentral till artilleriregementet komme därför att ställa sig olika allt eftersom den

nuvarande likströmsanläggningen vid regementet bibehölles eller ej. Därest den elektriska anläggningen vid artilleriregementet omlades för växelströmsdrift, kunde anläggningskostnaderna — omfattande bland annat utgifter för två transformatorer à 50 kilowatt vardera, för en 1,000 meter lång överföringsledning i jordkabel och för utbyte vid artilleriregementet av likströmsmotorer till växelströmsmotorer — beräknas till sammanlagt 40,000 kronor. Driftkostnaderna, innefattande utgifter för ränta, avskrivning, underhåll och avgifter för energiförbrukning, kunde uppskattas till 7,612 kronor för år, vilket belopp motsvarade 10.15 öre per nyttig kilowattimme.

Bibehölles åter artilleriregementets anläggning för likströmsdrift, komme anläggningskostnaderna att omfatta utgifter för nyssnämnda transformatorer och överföringsledning samt för en omformare för förändring från växelström till likström och en mindre reservtransformator att användas vid uppkommande fel å omformaren. Dessa utgifter kunde uppskattas till 20,000 kronor. I detta fall kunde driftkostnaderna beräknas till 7,377 kronor, motsvarande 9.85 öre per nyttig kilowattimme.

Överföringskabeln hade beräknats kunna nedläggas i den för den planerade ångledningen mellan sinnessjukhuset och kasernetablissemnetet avsedda graven, varför några särskilda kostnader för schaktning av kabelgraven icke medräknats. Skulle emellertid en dylik ångledning icke komma till utförande, måste bland anläggningskostnaderna jämväl upptagas kostnaden för schaktning av kabelgraven, approximativt beräknad till 3,000 kronor. Denna merkostnad medförde genom ränta och avskrivning å beloppet, en höjning av driftkostnaderna med i båda fallen 0.45 öre, sålunda till respektive 10.6 och 10.3 öre per kilowattimme.

Såsom förut meddelats, hade underhandlingar förts med Jönköpings stads drätselkammare om sänkning av priset å den från staden till artilleriregementet levererade elektriska energien. I anslutning till dessa underhandlingar hade drätselkammaren vid sammanträde den 10 februari 1931 åtagit sig att till arméartilleriregementet leverera elektrisk energi i form av trefas växelström, 10,000 volt, 50 perioder, medelst av elektricitetsverket bestod jordkabel, framdragen till artilleriregementets tomtgräns, mot en ersättning av 600 kronor i fast årlig avgift, 75 kronor per abonnerad kilowatt och år samt 4 öre per förbrukad kilowattimme.

Den elektriska anläggningen inom kasernetablissemnetet skulle i sådant fall förändras från likströmsdrift till växelströmsdrift, och skulle genom statsverkets försorg från stadens servisledning i tomtgränsen framdragas en högspänningsjordkabel till ett inom etablissemetets vakt- och arrestbyggnads källarvåning anordnat transformatorrum, där en transformator skulle uppställas för nedtransformering av högspänningen till 220 volt.

För den händelse på angivna villkor avtal träffades med staden, kunde anläggningskostnaderna beräknas till 34,500 kronor och driftkostnaderna till 9,338 kronor, motsvarande 11.85 öre per nyttig kilowattimme.

Strömpriserna per kilowattimme kunde alltså i de olika fallen beräknas till följande belopp:

1) vid strömleverans från Ryhovsanstalten	
a) vid växelströmsdrift	10.15 (10.6) öre
b) » likströmsdrift	9.85 (10.3) »
2) vid strömleverans från Jönköpings stads elektricitetsverk	11.85 »

Av de sålunda föreliggande olika alternativen har byggnadsstyrelsen ansett det sistnämnda vara att föredraga med hänsyn bland annat till de fördelar ur driftsynpunkt, som det erbjöde. Till stöd för denna sin uppfattning har styrelsen anfört huvudsakligen följande:

Ryhovsanstalten och arméartilleriregementets kasernetablissemment vore två anläggningar av sinsemellan väsentligen olikartad karaktär och hade följaktligen varierande kraftbehov under olika tider av dygnet och året. En gemensam elektrisk drift av dessa anläggningar genom anstaltens kraftcentral komme därför att bliva ganska oberäknelig. Den beräknade kostnaden för kraftproduktionen i kraftverket vore grundad på vissa erfarenhetssiffror angående energibehovet och konsumtionen av avloppsånga inom ett sinnessjukhus under årets olika månader, men det vore möjligt att dessa siffror icke vore tillämpliga vid kraftleverans till artilleriregementet. Det vore därför icke uteslutet att, även om kostnaden beräknats med viss säkerhetsmarginal, densamma i verkligheten komme att överskridas. Vidare hade erfarenheterna från kasernombyggnaderna i Vänersborg och Sala visat, att det i och för sig vore svårt att med små kraftmaskiner hålla en för belysningen tillräckligt konstant spänning, då maskinerier av olika slag sattes igång, en svårighet som syntes komma att ytterligare ökas vid en anslutning av kasernetablissemmentets ledningsnät. Då strömmen skulle tillföras detta nät genom två transformatorer och en lång överföringsledning, bleve spänningsvariationerna inom kasernetablissemmentet ännu mycket större och svårare att kompensera än inom sjukhuset. Det syntes därför icke vara osannolikt, att artilleriregementet komme att bliva mindre tillfredsställt med den energileverans, som sinnessjukhuset kunde bjuda. Det syntes också för maskinpersonalen bliva svårt att tillgodose bägge anläggningarnas önskemål, vilka möjligen kunde komma att stå i vissa motsatsförhållanden till varandra.

Det syntes även skäligt, att man i någon mån toge hänsyn till Jönköpings stads intressen i förevarande fråga. Stadens elektricitetsverk skulle ju, i fall av strömleverans från sinnessjukhuset till kasernetablissemmentet, komma att förlora en större avnämning av elektrisk energi, och staden hade till undvikande härav uppenbarligen sökt i möjligaste mån nedbringa priset på energileverans till kasernetablissemmentet för att tillmötesgå statsverkets intressen.

Då, enligt vad styrelsen redan anfört, vissa drifttekniska skäl syntes tala mot en sammankoppling av sjukhusets och regementets elektriska anläggningar samt den besparing, statsverket möjligen kunde göra genom en dylik sammankoppling, icke syntes vara under alla omständigheter tryggad och i varje fall icke syntes uppgå till något mera avsevärt belopp, har styrelsen föreslagit, att strömleveransen till artilleriregementet skulle — liksom hittills — ske från Jönköpings stads elektricitetsverk och att åt arméförvaltningen skulle uppdragas att med stadens drätselkammare träffa närmare avtal om strömleverans i enlighet med stadens erbjudande av den 10 februari 1931.

Därjämte har byggnadsstyrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreskriva, att Ryhovsanstaltens elektriska kraftcentral måtte anordnas allenast för tillgodoseende av nämnda anstalts eget behov av elektrisk energi.

Byggnadsstyrelsen har härefter redogjort för av styrelsen verkställd utredning rörande ifrågasatt leverans av ånga från Ryhovsanstaltens panncentral till arméartilleriregementet, vid vilken utredning styrelsen biträtts av civilingenjören Hugo Theorells ingenjörbyrå. Rörande denna utredning anför styrelsen huvudsakligen följande:

Arméartilleriregementets olika byggnader uppvärmdes för närvarande var för sig medelst separata uppvärmningssystem; ånga för manskapsköket och övriga ekonomibehov alstrades i en mindre, koleldad panncentral.

Det totala värmebehovet för uppvärmnings- och ekonomiändamål vid kasernetablissemnet hade beräknats till 2,000,000 värmeenheter per timme. Därvid hade medräknats behovet såväl av varmvatten som av ånga. Verkställda beräkningar hade emellertid givit vid handen, att det icke vore ekonomiskt fördelaktigt att leverera varmvatten från anstalten till regementet samt att därför endast en leverans av ånga kunde ifrågasättas. En ångleverans från anstalten till kasernetablissemnet förutsatte en centralisering och modernisering av kasernetablissemnets uppvärmningsanordningar. Därest dylik leverans skulle förekomma, syntes det böra ankomma på arméförvaltningens fortifikationsdepartement att vidtaga åtgärder för åstadkommande av en sådan centralisering och modernisering.

Den pannanläggning för Ryhovsanstalten, vilken inginge i den för anstalten fastställda byggnadsplanen, hade avsetts att utföras antingen med tre 100 kvm. tubulära ångpannor och två 120 kvm. tubulära varmvattenpannor eller ock med fyra 100 kvm. ångpannor och en varmvattenpanna om 120 kvm. Kostnaderna hade, inklusive utgifterna för erforderlig utrustning för pannorna, beräknats till högst 297,000 kronor.

Därest leverans av ånga till artilleriregementet skulle äga rum, syntes skäl föreligga att utrusta panncentralen med enbart ångpannor, vilka lämpligen borde utföras såsom vattenrörspannor för 18 atmosfärers övertryck. Panncentralen skulle i sådant fall förses med två vattenrörspannor om 175 kvm. och två dylika pannor om 125 kvm. samt erhålla modern utrustning för bränslebesparing, kol- och slagtransportanordningar m. m. Kostnaden härför kunde — inklusive utgifter för pumpar av olika slag, varmvattenberedare för anstalten m. m. — beräknas till 350,000 kronor. Då den ursprungligen planerade anläggningen beräknats till 297,000 kronor, skulle därvid för själva pannanläggningen uppkomma en merkostnad av 53,000 kronor.

Därtill komme utgifter för ledningar för ångan från anstalten till kasernetablissemnet, vilka utgifter kunde uppskattas till 85,000 kronor.

För möjliggörande av ångleverans från anstalten till regementet hade man alltså — fränsett kostnader för centralisering och modernisering av värmeledningsanordningarna inom kasernetablissemnet — att räkna med ökade anläggningskostnader å tillhoppa 138,000 kronor.

Medan artilleriregementets årliga driftkostnader för av regementet förbrukad ånga, för det fall att detsamma erhöle egen panncentral, kunde beräknas till 39,675 kronor, behövde dessa kostnader i händelse av ångleverans från Ryhovsanstalten icke uppskattas till högre belopp än 36,200 kronor. För statsverket skulle alltså det senare alternativet vara ekonomiskt fördelaktigare.

Spörsmålet om lämpligaste sättet för artilleriregementets förseende med ånga sammanhängde emellertid, såsom redan framhållits, med frågan om omläggning och centralisering av samtliga värmeanläggningar inom regementets kasernetablissemnet. Sistnämnda fråga krävde utredning, som av flera skäl knappast kunde slutföras inom den närmaste framtiden. Under sådana förhållanden syntes enligt styrelsens mening Kungl. Maj:t näppeligen nu kunna fatta beslut om utförandet av anordningar för ifrågasatt leverans av ånga från anstalten till kasernetablissemnet.

För att emellertid i framtiden möjliggöra panncentralens utbyggnad för dylikt ändamål har styrelsen funnit önskvärt, att själva pannhuset från början gives sådan storlek, att fyra vattenrörspannor kunna uppställas där. Rörande anordnandet av anstaltens panncentral har byggnadsstyrelsen vidare, efter ytterligare övervägande av frågan, föreslagit följande:

Panncentralen syntes lämpligen böra utrustas med tre vattenrörspannor för 18 atmosfärers övertryck. Av pannorna borde två hava en eldyta av 175 kvm. och den tredje en eldyta av 125 kvm. Med denna pannutrustning skulle panncentralen erhålla samma produktionsförmåga som enligt det år 1929 godkända förslaget. De nu föreslagna vattenrörspannorna vore emellertid såväl beträffande konstruktiva anordningar som med avseende å driften avgjort att föredraga framför de tubulära pannor, varmed räknats i det tidigare förslaget. Den av styrelsen nu förordade ändringen hade också tillstyrkts av socialstyrelsens värmetekniska avdelning, med vilken byggnadsstyrelsen samrått. Enligt verkställda beräkningar komme emellertid den sålunda föreslagna utrustningen av panncentralen att medföra en merkostnad av 20,000 kronor.

Därest panncentralen utbyggdes och utrustades på nu föreslaget sätt, skulle möjlighet hållas öppen att framdeles utöka panncentralens energiproduktion antingen för leverans av ånga till Smålands arméartilleriregemente eller ock för tillgodoseende av de nya behov vid Ryhovsanstalten, vilka måhända kunde yppa sig.

I anslutning till det anförda har byggnadsstyrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreskriva, att Ryhovsanstaltens panncentral icke för närvarande skall utbyggas för andra energibehov än anstaltens egna men att plats skall beredas inom pannhuset för ytterligare en panna.

Såsom framgår av det föregående, har byggnadsstyrelsen beräknat merkostnaderna enligt de nu framlagda förslagen till (9,000 + 20,000) 29,000 kronor. Till detta belopp bör emellertid enligt styrelsen läggas ytterligare 1,000 kronor för utgifter i anledning av utredningen rörande leverans av elektrisk energi till arméartilleriregementet samt likaledes 1,000 kronor för utgifter i samband med utredningen rörande ångleverans till regementet. De sammanlagda merkostnaderna hava alltså beräknats till 31,000 kronor. Byggnadsstyrelsen meddelar att, så vitt nu kan bedömas, dessa kostnader torde kunna täckas genom uppkomna besparingar å andra utgiftsposter för ifrågavarande byggnadsföretag.

Byggnadsstyrelsen upplyser till sist, att medicinalstyrelsen och arméförvaltningens fortifikationsdepartement tagit del av innehållet i styrelsens nu återgivna skrivelse samt förklarar sig biträda däri gjorda framställningar.

Vad till en början angår frågan om leverans av tvätt från Ryhovsanstaltens tvättinrättning till Smålands arméartilleriregemente, synes mig den verkställda utredningen hava ådagalagt, att i det förutvarande infanteriregementets gymnastikhus utan olägenhet kan inrymmas en tvättinrättning av sådan storlek, att densamma kan tillgodose både anstaltens eget och artilleriregementets tvättbehov, samt att därjämte erhålles visst utrymme att användas såsom gymnastiklokal. Omändringen av gymnastikbyggnaden enligt det av byggnadsstyrelsen nu uppgjorda, med alternativ II betecknade förslaget skulle i jämförelse med det av medicinalstyrelsen år 1929 framlagda förslaget allenast medföra en beräknad merkostnad av 9,000 kronor, under det att arméartilleriregementet, därest detsamma finge sin tvätt ombesörjd vid anstaltens tvättinrättning, skulle — huvudsakligen till följd av minskade transportkostnader — å sina nuvarande tvättutgifter göra en årlig

Departements-
chefen.

besparing av omkring 2,000 kronor. Byggnadsstyrelsens förslag måste alltså ur ekonomisk synpunkt anses vara för statsverket fördelaktigt. Med hänsyn härtill och då sistnämnda förslag jämväl i övrigt erbjuder vissa fördelar, får jag tillstyrka, att ifrågavarande byggnad omändras och inredes i huvudsaklig överensstämmelse med sistnämnda förslag. Vid bifall härtill torde Kungl. Maj:t böra uppdraga åt medicinalstyrelsen och arméförvaltningens vederbörande departement att träffa överenskommelse rörande de närmare villkoren för leverans av tvätt från anstalten till arméartilleriregementet. Jag förutsätter, att denna överenskommelse erhåller sådan avfattning, att såväl regementets som anstaltens behöriga intressen varda vederbörligen beaktade. Särskilt torde det till tryggande av en jämn drift vid tvättinrättningen böra tillses, att regementets tvätt i möjligaste mån inlevereras till anstalten på regelbundna tider och i ungefärligen lika stora partier.

I fråga om sättet för överförande av elektrisk energi till arméartilleriregementet innefattar den verkställda utredningen tre olika alternativ. Enligt två av dessa skulle dylik energi levereras från Ryhovsanstaltens kraftcentral, medan enligt det tredje alternativet leverans skulle äga rum från Jönköpings stads elektricitetsverk på de villkor, som innefattas i ett av drätselkammaren i staden numera avgivet anbud. De två förstnämnda alternativen skulle enligt uppgjorda kalkyler medföra något, ehuru obetydligt, lägre driftkostnader än det tredje. Därvid är emellertid att märka, att man på de grunder, byggnadsstyrelsen anfört, måste räkna med möjligheten av att en kraftproduktion från anstalten kan komma att ställa sig något dyrare än vad de approximativa beräkningarna utvisa. Från ekonomisk synpunkt torde därför de olika alternativen kunna betraktas såsom i huvudsak likvärdiga; i varje fall synes någon större skillnad icke kunna uppstå. Däremot kan man, enligt vad byggnadsstyrelsen framhållit, vid en energileverans från anstalten av olika skäl riskera, att driften icke blir fullt tillfredsställande. Med hänsyn härtill är jag i likhet med byggnadsstyrelsen av den uppfattningen, att artilleriregementets behov i förevarande avseende helst bör, ur synpunkten av såväl regementets som sinnessjukanstaltens intressen, tillgodoses genom en anslutning till stadens elektricitetsnät. Jag utgår därför från att Ryhovsanstaltens elektriska kraftcentral bör, såsom avsetts i det ursprungliga förslaget rörande sinnessjukanstaltens inrättande, anordnas endast för anstaltens eget behov. Någon ändring i detta förslag synes alltså icke böra äga rum. Det bör i detta sammanhang framhållas, att det av mig tillstyrkta förslaget i jämförelse med hittillsvarande förhållanden innebär en mycket betydande ekonomisk fördel för artilleriregementet. Medan regementet hittills för sitt behov av elektrisk energi fått erlægga ett pris av 25 öre per kilowattimme, kommer kostnaden enligt den nu träffade uppgörelsen att nedbringas till 11.85 öre per kilowattimme.

Vad slutligen angår frågan, huruvida från Ryhovsanstaltens panncentral lämpligen bör verkställas leverans av ånga till arméartilleriregementet eller icke, synes denna fråga icke kunna besvaras, förrän avgörande träffats, huruvida och på vad sätt de nuvarande föråldrade värmeanläggningarna inom

regementets kasernetablissemment böra omläggas och förbättras. Detta avgörande torde, enligt vad som framgår av det föregående, förutsätta ytterligare utredning, vilken lär ankomma på försvarsdepartementet. Med ett ståndpunktstagande till frågan om ångleverans från Ryhovsanstalten till regementet synes följaktligen tills vidare böra anstå. Under dessa förhållanden behöver panncentralen vid Ryhovsanstalten åtminstone för närvarande blott utrustas med hänsyn till tillfredsställandet av anstaltens eget behov. Vad angår sättet för panncentralens utrustning vill jag emellertid med hänsyn till vad byggnadsstyrelsen, efter samråd med socialstyrelsens värmetekniska avdelning, i ämnet anfört förorda, att — i trots av därmed förenade, till omkring 20,000 kronor uppskattade merkostnader i förhållande till det ursprungligen uppgjorda förslaget — densamma utrustas med, i stället för de tidigare avsedda tubulära pannorna, tre vattenrörspannor med av byggnadsstyrelsen föreslagen storlek. Då i händelse av framtida ångleverans till arméartilleriregementet skulle erfordras ytterligare en vattenrörspanna, torde i enlighet med byggnadsstyrelsens förslag anstaltens pannhus böra byggas på sådant sätt, att plats där kan framdeles beredas för ytterligare en panna.

De av byggnadsstyrelsen verkställda, här omnämnda utredningarna och ett genomförande av styrelsens å desamma grundade, av mig förordade förslag hava beräknats betinga en merkostnad i förhållande till tidigare godkända kostnadsberäkningar av omkring 31,000 kronor, i vilket belopp inräknats vissa utredningskostnader. Av vad byggnadsstyrelsen anfört framgår, att sannolikhet finnes för att denna merkostnad skall kunna uppvägas av uppkommande besparingar å utgifter för andra ändamål avseende förevarande byggnadsföretag. Berörda merutgift torde alltså, såvitt nu kan bedömas, icke behöva föranleda höjning av det för Ryhovsanstaltens anordnande beräknade totalbeloppet. Ej heller nödvändiggöra de av mig nu tillstyrkta förslagen någon ökning av det belopp, som i det föregående beräknats erforderligt för fortsättningsarbeten å nämnda anstalt under nästa budgetår.

Därest riksdagen ej framställer erinran mot vad jag här föreslagit, torde Kungl. Maj:t längre fram böra meddela beslut om de jämkningar i den fastställda byggnadsplanen för sinnessjukanstalten vid Ryhov, som erfordras för genomförande av de förordade förslagen i nu berörda avseenden.

Ny ångpannebyggnad och ångpanneanläggning m. m. vid S:t Lars sjukhus i Lund.

I propositionen nr 140 till 1931 års riksdag hemställde Kungl. Maj:t, att riksdagen måtte besluta, att vid S:t Lars sjukhus i Lund skulle i huvudsaklig överensstämmelse med av mig i propositionen till omedelbart utförande förordat förslag verkställas vissa nybyggnads- och andra arbeten för en beräknad kostnad av sammanlagt högst 575,000 kronor. Förslaget avsåg uppförande av ny ångpannebyggnad och ångpanneanläggning m. m.

Kungl. Maj:ts förslag, beträffande vars innehåll jag tillåter mig hänvisa till nyssnämnda proposition, bifölls av riksdagen (skrivelse nr 200).

Av det till hospitalsbyggnader för budgetåret 1931/1932 begärda och av riksdagen beviljade anslaget beräknades ett belopp av 228,000 kronor till ifrågavarande arbetens påbörjande.

Genom brev den 26 juni 1931 uppdrog Kungl. Maj:t härefter åt medicinalstyrelsen att låta i huvudsaklig överensstämmelse med det av mig i förenämnda proposition till omedelbart utförande förordade förslaget vid nämnda sjukhus uppföra en ny ångpannebyggnad och ångpanneanläggning m. m. Samtidigt ställde Kungl. Maj:t för verkställande av dessa arbeten till medicinalstyrelsens förfogande ett belopp av högst 228,000 kronor, att utgå av det för budgetåret 1931/1932 anvisade anslaget till hospitalsbyggnader.

I skrivelse den 29 september 1931 har *medicinalstyrelsen* hemställt, att för nästa budgetår måtte för slutförande av ifrågavarande arbeten anvisas återstoden av det belopp, som beräknats erforderligt för arbetena, eller 347,000 kronor.

I likhet med medicinalstyrelsen och i överensstämmelse med vad som förutsattes vid frågans behandling år 1931 anser jag, att för fortsättande och avslutande av omförmälda arbeten vid S:t Lars sjukhus i Lund bör för budgetåret 1932/1933 beräknas ett belopp av 347,000 kronor.

Departements-
chefen.

Ny- och ombyggnader vid S:t Sigfrids sjukhus vid Växjö.

I propositionen nr 150 till 1930 års riksdag hemställde Kungl. Maj:t, att riksdagen måtte besluta, att vid Växjö hospital — numera benämnt S:t Sigfrids sjukhus vid Växjö — skulle utföras ny- och ombyggnadsarbeten i huvudsaklig överensstämmelse med av departementschefen i propositionen förordat förslag och för en beräknad kostnad av högst 3,807,600 kronor.

Kungl. Maj:ts förslag, beträffande vars innehåll jag tillåter mig hänvisa till nyssnämnda proposition, bifölls av riksdagen (skrivelse nr 361).

Genom brev den 27 juni 1930 uppdrog Kungl. Maj:t åt byggnadsstyrelsen att i överensstämmelse med det av riksdagen godkända förslaget utföra ifrågavarande arbeten.

För ändamålet hava till byggnadsstyrelsens förfogande ställts följande belopp av vederbörande anslag till hospitalsbyggnader, nämligen genom brevet den 27 juni 1930 högst 200,000 kronor och genom brev den 26 juni 1931 högst 850,000 kronor eller tillhopa högst 1,050,000 kronor.

I skrivelse den 13 augusti 1931 har *byggnadsstyrelsen* hemställt om anvisande av medel för nästa budgetår för fortsättande av omförmälda arbeten. I skrivelsen har styrelsen meddelat, att vissa grundläggningsarbeten för nybyggnaderna blivit utförda och att murningsarbetena inom kort komme att påbörjas. Det för arbetena återstående anslagsbehovet av (3,807,600 — 1,050,000) 2,757,600 kronor, syntes kunna fördelas på sådant sätt, att därav ett belopp av 1,250,000 kronor komme på vart och ett av budgetåren 1932/1933 och 1933/1934 samt ett belopp av 257,600 kronor på budgetåret 1934/1935. I avslutning härtill har styrelsen för fortsättande av omförmälda arbeten för nästa budgetår begärt ett belopp av 1,250,000 kronor.

I utlåtande den 11 september 1931 har *medicinalstyrelsen* tillstyrkt byggnadsstyrelsens framställning.

Enligt den vid propositionen nr 150 år 1930 fogade kostnadsöversikten skulle för ifrågavarande arbeten avses för budgetåret 1931/1932 1,200,000 kronor och för innevarande budgetår 1,000,000 kronor. Såsom av det föregående framgår, har emellertid medelsbeloppet för innevarande budgetår begränsats till 850,000 kronor, vilket — på sätt i propositionen nr 140 till 1931 års riksdag framhålls — ansetts kunna ske genom viss omläggning i byggnadsplanen.

Departements-
chefen.

I sin nu föreliggande beräkning angående anslagsbehovet har byggnadsstyrelsen utgått från att de beslutade ny- och tillbyggnaderna vid Växjöanstalten skulle vara avslutade före utgången av år 1934. Under denna förutsättning torde medelsbehovet för nästa budgetår icke kunna beräknas till nämnvärt lägre belopp än det av byggnadsstyrelsen ifrågasatta. Några reservationer å hittills anvisat belopp kunna nämligen, enligt vad jag inhämtat, icke beräknas föreligga vid utgången av nu löpande budgetår. En mera avsevärd nedsättning av det begärda beloppet lär kunna ske blott genom att tiden för arbetenas fullbordande framskjutes, så att återstående byggnadskostnader kunna fördelas på flera budgetår än som hittills avsetts. I betraktande av det statsfinansiella läget har jag — oaktat en sådan åtgärd skulle medföra viss ökning i totalkostnaden för byggnadsföretaget — funnit mig böra ifrågasätta en utsträckning av byggnadstiden med ett år, varigenom byggnadsföretagets fullbordande skulle framskjutas till budgetåret 1935/1936. Vid bifall härtill kan, enligt vad jag förvissat mig om, det av byggnadsstyrelsen nu begärda beloppet minskas med omkring 425,000 kronor. Det belopp, som skulle erfordras för fortsättande under budgetåret 1932/1933 av arbetena vid förevarande sjukhus, torde därför kunna uppskattas till (1,250,000 — 425,000) 825,000 kronor.

Huruvida och i vad mån den här förutsatta utsträckningen av byggnadstiden med därav föranledd kostnadsökning kommer att nödvändiggöra ökning av den för byggnadsföretaget bestämda totalsumman, kan icke i detta sammanhang bedömas.

Vipeholms sjukhus i Lund.

I skrivelse den 11 juni 1930, nr 361, anmälde riksdagen, att riksdagen beslutit, att en anstalt för 600 svårskötta obildbara sinnesslöa av mankön finge i huvudsaklig överensstämmelse med vad riksdagen i skrivelsen angivit anordnas genom omändring och utbyggnad av det för södra skånska infanteriregementet påbörjade men ofullbordade kasernetablissemnetet i Lund för en beräknad kostnad av högst 4,140,000 kronor.

Genom beslut den 27 juni 1930 uppdrog därefter Kungl. Maj:t åt byggnadsstyrelsen att under viss, sedermera uppfylld förutsättning verkställa sådana förberedande arbeten, vilka erfordrades för anordnande i enlighet med riksdagens beslut av ifrågavarande anstalt och vilka arbeten kunde

företagas utan hinder därav att definitiv plan för anstaltens anordnande ännu icke blivit fastställd. Samtidigt ställde Kungl. Maj:t för ändamålet till byggnadsstyrelsens förfogande ett belopp av högst 100,000 kronor att utgå av befintliga reservationer å det för budgetåret 1929/1930 anvisade anslaget till hospitalsbyggnader.

I propositionen nr 140 till 1931 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t riksdagen besluta, att omförmälda sinnesslöanstalt skulle anordnas i huvudsaklig överensstämmelse med av mig i propositionen förordat förslag.

Kungl. Maj:ts förslag, rörande vars innehåll jag hänvisar till nämnda proposition, bifölls av riksdagen (skrivelse nr 200).

Av det till hospitalsbyggnader för budgetåret 1931/1932 begärda och av riksdagen beviljade anslaget beräknades ett belopp av högst 1,300,000 kronor för anordnandet av ifrågavarande anstalt. Det förutsattes, att ett häremot svarande belopp skulle gäldas av statsverkets fond av rusdrycksmedel.

Genom brev den 26 juni 1931 uppdrog Kungl. Maj:t åt byggnadsstyrelsen att låta, i huvudsaklig överensstämmelse med det av mig i propositionen förordade förslaget, för en beräknad kostnad av högst 4,140,000 kronor anordna ifrågavarande anstalt — Vipeholms sjukhus i Lund — därvid det skulle tillkomma byggnadsstyrelsen att, efter samråd med medicinalstyrelsen, vidtaga de smärre omläggningar och ändringar i förslaget, som kunde visa sig behövliga eller lämpliga och vilka av medicinalstyrelsen godkändes samt icke medförde ökning i kostnaden för arbetena.

Samtidigt ställde Kungl. Maj:t för ifrågavarande ändamål till byggnadsstyrelsens förfogande — utöver det genom brevet den 27 juni 1930 anvisade beloppet å högst 100,000 kronor — ett belopp av högst 1,300,000 kronor att utgå av det för budgetåret 1931/1932 anvisade hospitalsbyggnadsanslaget. Därjämte förklarade Kungl. Maj:t, att det skulle åligga byggnadsstyrelsen att — enär enligt riksdagens beslut statsregleringen skulle, intill en summa av 1,300,000 kronor, av statsverkets fond av rusdrycksmedel tillgodoföras ett mot omkostnaderna för byggnadsarbetena vid Vipeholms sjukhus i Lund svarande belopp — vid styrelsens anslagsredovisning till riksräkenskapsverket meddela särskild uppgift angående dispositionen av de belopp, som av de genom brevet den 26 juni 1931 för ändamålet anvisade medlen tagits i anspråk för nämnda byggnadsarbeten.

I skrivelse den 13 augusti 1931 har *byggnadsstyrelsen* framlagt beräkning rörande medelsbehovet för fortsättande av ifrågavarande byggnadsföretag under nästa budgetår. Styrelsen har däri anfört huvudsakligen följande:

Byggnadsföretaget hade numera igångsatts, i det att vissa grundläggningsarbeten blivit verkställda. Då den beräknade totalkostnaden för företaget utgjorde 4,140,000 kronor samt ditills för ändamålet anvisats 1,400,000 kronor, erfordrades ett belopp av ytterligare 2,740,000 kronor. På sätt styrelsen vid ett tidigare tillfälle framhållit, syntes byggnadsföretaget lämpligen kunna fullbordas före utgången av år 1934. Sistnämnda belopp syntes därför böra fördelas så, att på vart och ett av budgetåren 1932/1933 och 1933/1934 fölle

1,250,000 kronor samt på budgetåret 1934/1935 återstoden eller 240,000 kronor.

I anslutning härtill har byggnadsstyrelsen hemställt, att för fortsättande av byggnadsarbetena vid det blivande Vipeholms sjukhus i Lund måtte för budgetåret 1932/1933 anvisas ett belopp av 1,250,000 kronor.

Medicinalstyrelsen har i ett den 11 september 1931 avgivet utlåtande biträtt byggnadsstyrelsens hemställan.

Mot byggnadsstyrelsens förslag torde i och för sig icke något vara att erinra. Med hänsyn till den statsfinansiella situationen anser jag det emellertid nödvändigt, att det av styrelsen äskade beloppet avsevärt beskäres. Efter samråd med representanter för vederbörande ämbetsverk får jag föreslå, att det för byggnadsarbetena vid Vipeholms sjukhus i Lund för nästa budgetår avsedda beloppet beräknas till 850,000 kronor. Vid bifall till detta förslag lär det icke kunna undvikas, att sjukhusets färdigställande kommer att något försenas, sannolikt ett år. Detta förhållande kommer för statsverket att föranleda vissa merkostnader dels för byggnadsarbetena och dels — på sätt framgår av propositionen nr 140 till 1931 års riksdag (sid. 31—32) — till följd av bestämmelserna i ett mellan kronan och Lunds stad år 1930 träffat avtal. En dylik konsekvens synes emellertid i nuvarande läge vara ofrånkomlig.

Det för sinnesslöanstalten i Lund för nästa budgetår avsedda beloppet synes, såsom i statsverkspropositionen förutsatts, liksom motsvarande belopp för innevarande budgetår böra utgå från statsverkets fond av rusdrycksmedel.

Frågan, huruvida och i vad mån den utsträckning av byggnadstiden för förevarande anstalt med därav följande kostnadsökning, som torde komma att föranledas av ett bifall till vad jag här föreslagit, kommer att nödvändiggöra en ökning av den totalsumma, som enligt riksdagens beslut må användas för anstaltens färdigställande, kan icke för närvarande avgöras.

S:t Olofs sjukhus i Visby.

S:t Olofs sjukhus i Visby — tidigare benämnt Visby hospital — är beläget inom den del av Visby stad, som ligger innanför ringmuren. Sjukhusets tomt, som omfattar omkring $\frac{1}{2}$ hektar, begränsas i norr av Hospitalsgatan och i sydost av Norra Kyrkogatan. Omedelbart nordost om tomtens ligger Helgeands kyrkoruin.

Sjukhuset består av en mansavdelning och en kvinnoavdelning. Den förra avdelningen är inrymd i en på 1700-talet uppförd byggnad, i vilken efter år 1896 vårdades något över 30 patienter. Den senare avdelningen är förlagd till en på 1830-talet uppförd byggnad, vilken tillhört Gotlands läns landsting och använts såsom lasarett men enligt beslut av 1899 års riksdag inköptes av staten för sinnessjukhusets räkning samt efter verkställd, år 1905 avslutad ombyggnad togs i bruk för vård av 42 kvinnliga patienter. Det fastställda platsantalet för anstalten utgör för närvarande 63.

Historik.

Frågan angående utvidgning — genom ny- eller ombyggnad — av sjuksjukhuset i Visby har länge varit föremål för utredning och föranlett åtskilliga framställningar och förslag.

Redan i *skrivelse den 30 november 1906* framhöll *medicinalstyrelsen*, att den äldre av sjukhusets byggnader befunne sig i ett mycket underhålligt tillstånd. Styrelsen omnämnde, att byggnaden icke vore isolerad från grunden, vadan fukt besvärade alla lägenheter i bottenvåningen. Denna fukt kunde vid regnig väderlek bliva så höggradig, att vatten formligen runne utmed väggarna. Fönstren vore små och trånga, och de ända till 1¼ meter tjocka murarna förminskade fönstrens belysningsförmåga. Nedre våningens höjd vore endast 2.3 meter. Till övre våningen ledde delvis trätrappor. Sjuklokalerna vore mörka, dystra och trånga samt lämpade sig icke för anordnande av övervakning av de sjuka. Hela byggnaden vore av sådan beskaffenhet, att den måste i hög grad försvåra, för att icke säga omöjliggöra, tidsenlig vård av de sinnessjuka. Styrelsen hade därför haft under övervägande en omändring av byggnaden, men denna plan hade måst övergivas, sedan ett uppgjort förslag utvisat, att flera av de anmärkta olägenheterna icke skulle kunna avhjälpas genom en ombyggnad ävensom att en dylik skulle betinga höga kostnader. Då det enligt styrelsen icke vore möjligt att för sjukvården vid sjukhuset endast använda den förutvarande lasarettbyggnaden, föreslog styrelsen, att den äldre byggnaden skulle ersättas med en å sjukhustomten vid Hospitalsgatan uppförd nybyggnad, avsedd för 38 patienter.

I häröver den 3 januari 1907 avgivet utlåtande avstyrkte *vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien* medicinalstyrelsens förslag med hänsyn till den föreslagna nybyggnadens läge i omedelbar närhet av Helgeandsruinen samt ifrågasatte anstaltens förflyttning till utanför staden belägen plats.

I *skrivelse den 27 september 1907* avgav *medicinalstyrelsen* ett i vissa avseenden omarbetat förslag till nybyggnad, enligt vilket dock fortfarande den nya byggnaden skulle förläggas till sjukhusets tomt. I yttrande den 19 september 1907 över det omarbetade förslaget hade *sjukhusets direktion* framhållit bland annat följande:

Anstaltens tomt vore jämförelsevis liten, och anstaltens belägenhet mitt inne i staden med sjukpaviljongerna liggande i gatulinjen försvårade på flera sätt sjukvårdens behöriga handhavande. Inom anstaltens nuvarande område vore det omöjligt att sysselsätta patienterna med trädgårdsarbete och även förenat med svårigheter att bereda dem annat arbete i det fria. Därtill komme, att de i närheten av anstalten boende ofta utsattes för störande oljud från patienterna. Med hänsyn till alla dessa omständigheter skulle en förflyttning av anstalten obetingat vara att föredraga framför en nybyggnad å den gamla tomt. Genom en förflyttning skulle jämväl möjlighet beredas såväl för utvidgning av anstalten, där så erfordrades, som ock för anordnande vid anstalten av bostäder åt läkare och syssloman.

Då emellertid för det dåvarande icke vore fråga om en förflyttning av sjukhuset, tillstyrkte direktionen medicinalstyrelsens senast avgivna förslag.

I ett den 19 november 1907 avgivet yttrande hemställde *överintendents-ämbetet* om utredning dels för huru lång tid anstalten, utvidgad på av me-

dicinalstyrelsen föreslaget sätt, kunde anses tillfredsställande, dels ock huru en förflyttning av anstalten till lämplig tomt utom staden skulle ställa sig i ekonomiskt och praktiskt hänseende.

Efter det ärendet återremitterats till *medicinalstyrelsen*, avgav styrelsen *förnyat utlåtande den 9 december 1912*. Styrelsen yttrade däri till en början följande:

Styrelsen hade icke kunnat förutsätta, att anstalten så snart efter den genom inköpet av den förutvarande lasaretsbyggnaden skedda utvidgningen skulle kunna övergivas. Det hade därför gällt för styrelsen att ersätta de äldsta bristfälliga byggnaderna med andra, därvid det dock visat sig, att detta icke kunde ske på ett sätt, som tillfredsställde både sjukvårdens krav och dem, vilka hade att tillvarataga omgivningens historiska värde.

Styrelsen framlade vidare vissa beräkningar rörande det dåvarande platsbehovet för sinnessjuka från Gotland, vilket uppskattades till 105 å 110 platser. Antalet å rikets sinnessjukhus vårdade sjuka från Gotland hade emellertid den 1 juli 1912 utgjort allenast 87, och några ansökningar om beredande av anstaltsvård åt dylika sjuka förelåge icke. Med hänsyn härtill och under förutsättning att sinnessjukvården å Visbyanstalten framdeles skulle komma att kombineras med familjevård, kunde med skäl antagas, att anstaltens platsantal, som enligt styrelsens utvidgningsförslag skulle bliva 80, komme att bliva tillräckligt. Styrelsen vidhölle emellertid icke sitt sistberörda förslag, enär ett genomförande av detsamma skulle för en längre tid framåt fastläsa anstalten vid en trång och i många avseenden otjänlig tomt, där det i synnerhet vore svårt att bereda de sjuka sysselsättning.

Styrelsen redogjorde vidare för en del av styrelsen verkställda undersökningar rörande plats för en ny sinnessjukanstalt utanför staden. Undersökningarna hade enligt styrelsen givit vid handen, att fullt lämplig plats för ändamålet icke syntes finnas på kortare avstånd från staden än tre kilometer. Styrelsen anförde flera omständigheter, som komme att göra en dylik anstalt dyrbar, såsom nödvändigheten att uppföra bostäder för läkare och syssloman samt stall m. m., vilket icke erfordrades vid en anstalt inom staden, den högre anläggningskostnad, som en liten anstalt skulle betinga i jämförelse med större sinnessjukhus, samt högre driftkostnader bland annat på grund av ökade löner till läkare och syssloman, för vilka extra inkomster icke skulle stå till buds. Därtill beräknades försäljning av det gamla hospitalet komma att inbringa högst 57,000 kronor, under det att lasaretsbyggnadens inköp och förändring kostat 90,500 kronor. Styrelsen avstyrkte därför även uppförande av ny anstalt.

Styrelsen meddelade i berörda skrivelse vidare, att styrelsen under de senaste åren i den äldre byggnaden utrymt vissa sjukrum, vilka varit alltför otjänliga för sitt ändamål, samt beträffande andra sjukrum vidtagit en del förändringar. Utöver de platser, som därefter funnes å anstalten, finge man räkna med att — såsom redan tidigare skett — för Gotland disponera en del platser vid sinnessjukhuset i Västervik att användas för sådana sjuka, som utan större olägenheter kunde dit överflyttas.

Med anledning av vad medicinalstyrelsen sålunda anført beslöt *Kungl. Maj:t den 4 april 1913*, att styrelsens tidigare framställningar rörande ny-

byggnad vid sinnessjukhuset i Visby icke skulle föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Förevarande fråga upptogs emellertid efter några år av *anstaltsdirektionen*, som i *skrivelse den 6 juli 1916* framhöll, att den äldre byggnaden, mansavdelningen, befunde sig i ett tillstånd, som icke blott i hög grad försvårade, för att icke säga omöjliggjorde, vård av de sinnessjuka, utan fastmer, åtminstone vad bottenvåningen beträffade, vore olämplig till människobostad. Luften i densamma kändes alltid unken. Temperaturförhållandena vore fullkomligt outhärdliga. Vid kylig väderlek vore det omöjligt att få upp temperaturen högre än till 14 grader; för det mesta, om eldningen ej särskilt forcerades, hölle den sig omkring 12 grader. De i medicinalstyrelsens skrivelse den 9 december 1912 omnämnda förändringarna hade icke avlägsnat de väsentligaste redan år 1906 anmärkta bristerna, nämligen frånvaron av isolering från grunden, de små och trånga fönstren, de tjocka murarna och de låga rummen. Direktionen påyrkade därför enträget utredning om åtgärder för uppförande av en ny anstalt, helst utanför staden, vilket vore enda utvägen att slutgiltigt ordna sinnessjukvården på Gotland. Det nya hospitalet ansågs av direktionen böra inrättas för 150 platser.

I *skrivelse den 23 oktober 1918* gjorde härefter *medicinalstyrelsen* — som av särskilda skäl funnit sig icke omedelbart kunna upptaga frågan om nyanläggningen till behandling — förnyad framställning i förevarande ämne. Styrelsen anförde däri huvudsakligen följande:

En rationell sjukvård kunde icke bedrivas i de nuvarande otidsenliga anstaltslokalerna och på det inskränkta, mitt i en tätt bebyggd del av staden belägna området, där plats för nybyggnad vore synnerligen knapp och ingen möjlighet funnes att bereda patienterna tillfälle till trädgårds- eller annat utarbete.

Det enda sättet att åstadkomma en tillfredsställande sinnessjukvård på Gotland syntes vara att på annan plats uppföra ett helt nytt, för länets hela platsbehov avsett sinnessjukhus.

Det erforderliga platsantalet hade av anstaltsdirektionen på grundval av vissa av styrelsens statistiker lämnade uppgifter angående antalet sinnessjuka å ön beräknats till 150. Om därtill lades ett 50-tal platser för obildbara, å vanlig sinnesslöanstalt mer eller mindre svårskötta sinnesslöa, vilkas vård å statsanstalt utvecklingen av landets abnormvård allt tydligare krävde, komme man fram till ett platsantal av omkring 200, stort nog för att anstalten skulle kunna organiseras med tillbörlig hänsyn till ekonomiska krav, även om läkare och syssloman skulle erhålla bostäder därstädes och något höjda löner på grund av att anstalten komme att helt och hållet taga deras arbetskraft i anspråk.

Även om det behövliga platsantalet vid det ifrågasatta sinnessjukhuset med hänsyn till pågående utredning om sinnessjukvårdens uppdelning på stat och landsting ännu icke kunde med säkerhet beräknas, syntes man kunna med stor sannolikhet uppskatta detsamma till omkring 200 och därför lägga denna siffra till grund för de preliminära åtgärder för förvärv av lämpligt område för anstalten, vilka syntes böra vidtagas.

På därom av medicinalstyrelsen i sistberörda skrivelse gjord framställning uppdrog *Kungl. Maj:t* genom *brev den 7 mars 1919* åt styrelsen att med biträde av läkaren vid Visbyanstalten och av styrelsens arkitekt verkställa

utredning angående planläggning av ett nytt för Gotlands län avsett sinnessjukhus invid Visby, samt bemyndigade styrelsen att med vederbörande markägare träda i underhandling angående förvärf av för dylikt sjukhus erforderligt jordområde.

I *skrivelse den 11 mars 1927* framlade *medicinalstyrelsen* härefter resultatet av den jämlikt omförmälda uppdrag företagna utredningen. Styrelsen meddelade däri, att vid med staden förda förhandlingar såsom plats för anstalten ifrågasatts två olika, staden tillhöriga områden, samt att dessutom en enskild person erbjudit sig att till staten för ändamålet försälja visst område. Beträffande nämnda områden anförde styrelsen vidare i huvudsak följande:

Ägaren av *Länna egendom*, byggmästaren C. P. Niklasson, hade erbjudit styrelsen att inköpa egendomen för ett pris av 80,000 kronor.

Egendomen vore belägen cirka 1,5 kilometer söder om staden samt hade en areal av omkring 9 tunnland, varav 5 tunnland park och 4 tunnland god trädgårdsjord. Å egendomen funnes följande byggnader: huvudbyggnaden med 8 rum och 2 kök; två flygelbyggnader med 2 rum och kök vardera; en paviljong innehållande ett rum och kök samt en villabyggnad om 6 rum och kök; samtliga av sten. Dessutom funnes tvättstuga samt ladugård med plats för 3 kor. Tillgången på vatten syntes vara god.

Egendomen syntes emellertid vara alltför liten för ändamålet. Visserligen skulle, enligt vad byggmästaren Niklasson meddelat, till egendomen gränsande, enskild ägare tillhörig jord kunna förvärfas, men då i allt fall egendomen i övrigt icke vore lämplig för ändamålet och förvärvandet av densamma jämte erforderligt angränsande område skulle bliva förenat med alltför stora kostnader, kunde denna plats icke förordas av styrelsen.

Det ena av de staden tillhöriga områdena vore beläget cirka 1,200 meter norr om stadsmuren samt emellan den längs havsstranden löpande vägen och den s. k. landborgen nordost om lasarettet.

Området skyddades i någon mån av landborgen mot östliga vindar men saknade i övrigt vindskydd. Området låge alldeles öppet för inblick från landborgen. Jordmånen, bestående av sand och singel, vore skäligen steril och syntes alls icke lämpa sig för odling.

Markytan vore tämligen plan men hade delvis lutning i riktning mot landborgen, varigenom avlopp för ytvattnet här saknades, och marken vore sumpig. Avdikning till havet syntes dock kunna ske utan stora svårigheter. Byggnadsgrunden syntes vara god.

Avståndet till hamn och järnväg överstege 2 kilometer. Anslutning till stadens blivande vattenledning skulle på grund av avståndet ställa sig relativt dyrbar. Avlopp finge anordnas direkt till havet. Platsen erbjöde en vidsträckt utsikt över havet men vore, särskilt på grund av jordmånens otjänlighet, föga lämplig som plats för en sinnessjukanstalt.

Da därtill komme, att staden sedermera förklarar, att staden med hänsyn till områdets säregna natur önskade dess bibehållande i nuvarande skick, kunde detsamma icke ifrågakomma för det avsedda ändamålet.

Det andra av de staden tillhöriga områdena utgjordes av ett öster om staden, något norr om Österväg och cirka 400 meter öster om Österport beläget område, de s. k. Nybergska åkrarna med angränsande mark, omfattande tillhoppa 105,000 kvadratmeter.

Området låge på stadens mark utanför ringmuren och vore öppet åt alla håll. Det bestode av bördig åker och lämpade sig alltså både för plantering av park och för trädgårdsbruk. Markytan vore i stort sett plan, och

byggnadsgrunden vore otvivelaktigt god. Goda kommunikationsleder till området låte sig lätt anordna, och järnvägsanhalt med stickspar finnes vid Österport. Anslutning till stadens avloppsledningar samt elektriska kraftledningsnät kunde utan svårighet ske. Vatten kunde erhållas från stadens vattenledningsverk. Området lämpade sig enligt styrelsens förmenande väl för den ifrågasatta sinnessjukanstalten.

Medicinalstyrelsen meddelade vidare, att styrelsen med stadens representanter förhandlat angående de villkor, på vilka staden kunde vara villig att överlåta sistberörda område till staten, samt att dessa förhandlingar resulterat i ett den 11 februari och den 8 mars 1927 dagtecknat avtal med Visby stad, ingånget mellan stadsfullmäktige och medicinalstyrelsen under förutsättning av Kungl. Maj:ts godkännande. I detta avtal hade staden förbundit sig att kostnadsfritt upplåta omförmälda område för uppförande av en sinnessjukanstalt, varjämte staden åtagit sig vissa förpliktelser beträffande leverans av vatten m. m. Avtalet, som i avskrift bifogades styrelsens skrivelse, innehåller följande bestämmelser:

1. Till medicinalstyrelsen, här nedan kallad styrelsen, å Kungl. Maj:ts och Kronans vägnar, upplåter Visby stad, nedan kallad staden, med full äganderätt utan ersättning ett jordområde om 105,000 kvadratmeter areal inom Polhemsroten å 1910 års stadsplan, vilket område å en vid detta avtal fogad »Karta över Visby stad, upprättad år 1912, A. Serboni, stadsingenieur» är utmärkt med röda gränslinjer och betecknat med »område för nytt hospital», med rätt för styrelsen att tillträda sagda område den 14 mars året näst efter det, varunder Kungl. Maj:t fattat beslut om uppförande av ett nytt hospital på området.

2. Å området anlägges ett hospital för minst 200 patienter.

3. Staden förbinder sig att icke genom byggnadsbestämmelser hindra dispositionen av hospitalsområdet.

4. Staden förbinder sig att icke kräva ersättning för värdet av gatumark enligt lagen om fastighetsbildning i stad av den 12 maj 1917.

5. Staden åtager sig att till hospitalsområdets gräns utan ersättning framdraga och underhålla vattenledning, så anordnad, att vatten erhålles i tillräcklig mängd och av tillräckligt tryck för att tillgodose hospitalets behov, varvid hänsyn även skall tagas till eldsläckning, samt att från stadens vattenledning leverera vatten för det blivande hospitalets behov till inom staden för hushållsförbrukning gällande pris och villkor; och är styrelsen skyldig tillgodose hospitalets hela behov av vatten från stadens vattenledningsverk.

Dessa förbindelser skola gälla, även om hospitalet skulle komma att utvidgas på sin nuvarande plats eller å mark, som kan av Kronan förvärfvas i förbindelse med hospitalsområdet.

6. Staden åtager sig att utan ersättning anlägga och underhålla ledning för avlopp å lämplig plats från hospitalsområdets gräns, tillräckligt stor att mottaga såväl spillvatten som dagvatten från området, samt anordnad på sådant sätt, att lämpligt fall erhålles för hospitalets avloppsledningar.

7. För den händelse styrelsen beslutar att tillgodose hospitalets behov av elektrisk kraft helt eller delvis från stadens elektricitetsverk, förbinder sig staden att till hospitalsområdets gräns anlägga och underhålla ledning för elektrisk energi samt att leverera elektrisk energi till inom staden gällande pris och villkor.

8. Staden förbinder sig att till tiden för hospitalets tagande i bruk hava från stora landsvägen öster ut till hospitalsområdets gräns anlagt två gator, den ena till hospitalets huvudingång och den andra till dess ekonomiska avdelning.

9. Staden upplåter kostnadsfritt till styrelsen erforderlig mark för framdragande av ett järnvägsspår från den invid Österport liggande järnvägsstationen till hospitalområdet, avsett att användas under tiden för anstaltens uppförande.

10. Staden förbinder sig att tillhandahålla styrelsen alla nödiga handlingar för erhållande av lagfart å det under 1) omförmälda området.

I anslutning till bestämmelserna i detta avtal framhöll medicinalstyrelsen, att föreskriften om förpliktelse för staden att leverera erforderligt vatten för anstaltens behov intagits av den anledningen, att utsikterna att inom det ifrågasatta anstaltsområdet finna vatten i tillräcklig mängd och av god beskaffenhet syntes vara ytterst ringa. Från stadens sida hade vid de förda förhandlingarna uttalats den önskan, att staden även måtte få leverera elektrisk energi till anstalten. Frågan om lämpligaste sättet för anstaltens förseende med dylik energi borde emellertid enligt styrelsens uppfattning bliva föremål för ytterligare utredning.

Medicinalstyrelsen anförde vidare, att stadsfullmäktige vid de förda förhandlingarna hos medicinalstyrelsen hemställt, att styrelsen måtte medverka därtill, att vid en förflyttning av anstalten till det avsedda nya området den del av det nuvarande anstaltsområdet, som låge närmast Helgeandskyrkans ruin, upplättes till Visby stad, under villkor att det sålunda upplättna området för framtiden icke bebyggdes, ävensom att styrelsen i skrivelse till stadsfullmäktige förklarat sig villig att lämna sådan medverkan. Det åsyftade området hade en areal av 515 kvadratmeter och vore å en handlingarna bifogad, den 14 januari 1920 av A. Serboni upprättad karta över platsen kring Helgeands ruin utmärkt med gröna och röda streck.

Styrelsen framhöll härefter, att en upplåtelse till sinnessjukanstalt av förenämnda område om 105,000 kvadratmeter, vars gränser framginge av den i avtalet omförmälda kartan, förutsatte viss ändring av den för staden gällande år 1910 fastställda stadsplanen.

Beträffande platsantalet vid det ifrågasatta nya sinnessjukhuset uttalade sig medicinalstyrelsen på följande sätt:

I sin förenämnda skrivelse den 23 oktober 1918 hade styrelsen räknat med ett platsantal av 200. Med samma antal hade styrelsen räknat i det av styrelsen den 25 september 1925 avgivna förslaget till plan för anskaffande av nya platser för den statliga sinnessjukvården i riket.

Då enligt vad styrelsen erfarit förslag föreläge att staten skulle i vidsträcktare mån än hittills sörja för vården av sinnesslöa, för vilket ändamål en del ledigblivna kaserner skulle användas, syntes det styrelsen, att plats borde beredas å den nya anstalten vid Visby för de sinnesslöa, tillhörande Gotlands län, vilkas vård skulle åligga staten. För detta ändamål skulle platsantalet behöva ökas till 250. Området lämnade gott utrymme för en sådan ökning, genom vilken driftkostnaderna syntes bliva proportionsvis mindre än för en anstalt om 200 platser, då någon ökning av den högre personalen icke därigenom skulle bliva erforderlig och då en stor del administrationskostnader i båda fallen bleve desamma. Skulle framdeles erfarenheten visa, att icke samtliga platser erfordrades för berörda ändamål, syntes sinnessjuka från sinnessjukhuset i Västervik lätteligen kunna överflyttas till sjukhuset i Visby.

Under åberopande av det sålunda anförda hemställde medicinalstyrelsen, att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt styrelsen att uppgöra och till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till uppförande å det av styrelsen föreslagna området av byggnader för en ny anstalt om 250 sjukplatser, avsedd såväl för sinnessjuka som sinnesslöa, ävensom att Kungl. Maj:t måtte medgiva, att förenämnda område om 515 kvadratmeter invid Helgeands ruin måtte i händelse av den nuvarande anstaltens nedläggande överlätas till Visby stad, under villkor att området icke finge bebyggas.

Över medicinalstyrelsens sålunda gjorda framställning avgav *vitterhets-, historie- och antikvitetsskademien utlåtande den 3 maj 1927*, däri akademien tillstyrkte framställningen. Akademien anförde bland annat, att det vore ett önskemål att bevara motsättningen mellan stadsmuren och utanför liggande landsbygd genom att så långt sig göra läte avlägsna bebyggelsen från stadsmuren samt att en förläggning av anstalten till det ifrågasatta området helt visst kunde medverka till realiserandet av detta önskemål, därest de i anläggningen ingående byggnaderna gjordes låga. Helst borde de erhålla en höjd, som icke överstege två våningar. Mot överlåtelse till staden av området invid Helgeandskyrkans ruin hade akademien icke någon erinran att framställa. Såsom villkor för överlåtelsen syntes emellertid böra föreskrivas, att områdets ordnande skulle ske i enlighet med de anvisningar, som lämnades av riksantikvarien.

Under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande träffades sedermera mellan medicinalstyrelsen och Visby stad ett av staden den 16 juni 1927 och av styrelsen den 26 augusti samma år undertecknat *tilläggsavtal* till förut omnämnda avtal, varigenom vissa obetydliga jämkningar företagits i gränserna för det område, som enligt det ursprungliga avtalet skulle av staden överlätas för ifrågavarande ändamål. Med skrivelse den 26 augusti 1927 överlämnade medicinalstyrelsen detta tilläggsavtal.

Genom brev den 28 oktober 1927 fastställde Kungl. Maj:t vissa ändringar i den för Visby gällande stadsplanen. Enligt den sålunda fastställda stadsplanen upptogs såsom kvartersmark det område, som enligt förberörda två avtal skulle av staden överlätas till staten, därvid tillika föreskrevs, att å denna mark endast finge uppföras byggnad för allmänt ändamål.

Vidare får jag erinra, att *medicinalstyrelsen* i sin med *skrivelse den 21 oktober 1927* framlagda reviderade plan för anskaffande av nya platser för den statliga sinnessjukvården beräknade det erforderliga platsantalet vid en ny anstalt i Visby till 200. Till stöd härför anförde styrelsen, att under senare tid framkommit förslag om anordnande av särskilda statsanstalter för sådana sinnesslöa, vilka annars vore berättigade till vård å statens sinnessjukhus samt att därigenom plats syntes kunna beredas även för de sinnesslöa, vilka styrelsen i sin framställning den 11 mars 1927 tänkt sig skola vårdas å Visbyanstalten. I följd därav kunde antalet platser vid sistnämnda anstalt minskas från tidigare föreslagna 250 till 200.

I den år 1928 av statsmakterna i princip godkända planen för byggande

av stalliga sinnessjukanstalter ingick i överensstämmelse med medicinalstyrelsens förslag bland annat uppförandet av ett nytt sinnessjukhus i Visby med 200 vårdplatser.

Medicinalstyrelsens framställning den 11 mars 1927 föranledde beslut från Kungl. Maj:ts sida den 12 oktober 1928. Genom brev sistnämnda dag uppdrog nämligen Kungl. Maj:t åt styrelsen att med biträde av läkaren vid sinnessjukhuset i Visby uppgöra och till Kungl. Maj:t avgiva fullständigt, av ritningar och kostnadsberäkningar åtföljt förslag till en å förenämnda område förlagd vårdanstalt för sinnessjuka, avsedd för 200 patienter. Enligt föreskrift i beslutet skulle medicinalstyrelsen emellertid tillika hava att undersöka, huru anstalten med minsta kostnad skulle kunna givas den omfattning, att den kunde mottaga 250 patienter.

Dylikt förslag har av medicinalstyrelsen framlagts med skrivelse den 6 februari 1932.

I denna skrivelse har styrelsen — efter en redogörelse för vad i föreliggande anstaltsfråga förekommit till och med dagen för Kungl. Maj:ts sistberörda beslut — meddelat, att dåvarande läkaren vid Visbyanstalten J. Lundahl i skrivelse till styrelsen den 23 november 1928 framfört vissa synpunkter i fråga om sinnessjukvården på Gotland, för vilka han med tillstyrkande av anstaltsdirektionens ordförande påkallade beaktande vid uppgörande av det ifrågavarande förslaget. Enligt Lundahl borde man vid nyanskaffning av anstaltsplatser för sinnessjuka från Gotland räkna med ett behov av 200 platser. Möjlighet borde emellertid finnas att, där så erfordrades, öka detta platsantal. Lundahl utvecklade den stora betydelsen av upptagningsavdelningar, i möjligaste mån skiljande sig från övriga vårdavdelningar, samt förordade en decentralisation av anstalten. I anslutning härtill ifrågasatte Lundahl bibehållandet av den gamla anstalten med 60 platser för slöa och osnygga patienter och inrättandet vid den nya anstalten av dels en upptagningspaviljong med 100 platser, dels på tillräckligt avstånd från denna en paviljong för oroliga med 40 platser. Trots de eventuella administrativa olägenheter, som ett genomförande av detta förslag möjligen skulle draga med sig, förefölle det Lundahl, som om detta förslag i sin helhet skulle kunna innebära ganska avsevärda besparingar genom att nybygge endast skulle behöva vidtagas för beredande av 140 platser.

Medicinalstyrelsen anför härefter, att i april 1929 överläggningar i förevarande fråga hållits i Visby mellan representanter för medicinalstyrelsen, anstaltsdirektionens ordförande och doktor Lundahl. Därvid hade den sistnämnde frånträtt sitt förslag om sjukhusanläggningens uppdelning på två olika huvudavdelningar, och man hade enats om att en ny anstalt om 200 vårdplatser borde uppföras å det år 1927 förordade området samt i huvudsak enligt en vid överläggningarna godkänd plan.

På grundvalen av denna plan uppgjordes inom medicinalstyrelsen år 1929 i samråd med doktor Lundahl ett preliminärt förslag till anstaltens anordnande. Ritningar till byggnaderna upprättades därvid av styrelsens arkitekt

Bihang till riksdagens protokoll 1932. 1 saml. 105 häft. (Nr 129.) 187 32 5

*Medicinal-
styrelsens
förslag
den 6 februari
1932.*

C. Westman i juli 1929. Kostnadsberäkningar rörande byggnadsarbetena utarbetades av ingenjören E. Rignér. Utredning om grundförhållandena å byggnadsområdet verkställdes av filosofie doktorn R. Lidén och byråingenjören J. Ohlsson. Förslag och kostnadsberäkningar uppgjordes vidare för värme- och ventilationsanläggningen samt köks- och tvättanläggningen av ingenjören H. Theorell, för vatten- och avloppsledningar av ingenjören J. Bergström samt för elektrisk kraft- och belysningsanläggning av överingenjören T. Holmgren.

Såsom närmare kommer att framgå av det följande, blev det sålunda uppgjorda förslaget — av medicinalstyrelsen benämnt *1929 års förslag* — vid granskning inom byggnadsstyrelsen föremål för vissa anmärkningar. I anledning därav blevo byggnadsritningarna på vissa punkter omarbetade, därvid jämväl beaktades vissa av anstaltsdirektionens ordförande och den nuvarande läkaren vid anstalten J. Björnberg uttalade önskemål. Jämväl de ändrade ritningarna, som äro daterade i juni 1931, äro uppgjorda av arkitekten Westman. I samband med omarbetningen av ritningarna verkställdes också en omprövning av de uppgjorda kostnadsberäkningarna. Det omarbetade förslaget har av styrelsen benämnts *1931 års förslag*.

Innan jag övergår att redogöra för medicinalstyrelsens förslag, torde jag få omnämna en av styrelsen till ytterligare belysning av frågan om lämpligaste platsantalet för den föreslagna anstalten återgiven utredning, som av nuvarande läkaren vid anstalten Björnberg i skrivelse till styrelsen den 14 september 1931 framlagts rörande antalet anstaltsbehövande sinnessjuka inom Gotlands län. Utredningen har bland annat grundats på införskaffade uppgifter från samtliga sinnessjukhus i riket av någon betydelse och beträffande å Gotland befintliga sjuka i nästan alla fall baserats å personliga undersökningar, företagna av Björnberg själv eller av den för hjälpverksamheten i länet anställda föreståndarinnan.

Enligt utredningen skulle antalet sinnessjuka och vuxna sinnesslöa gotlänningar i behov av anstaltsvård i augusti 1931 hava uppgått till sammanlagt 252 personer, därav 204 utgjordes av sådana sinnessjuka, som borde vårdas å sinnessjukhus, och 48 utgjordes av vuxna obildbara eller asociala sinnesslöa eller ock av sådana sinnessjuka, som behövde vård å särskild specialanstalt. Av den förra gruppen vore 88 män och 116 kvinnor, medan till den senare gruppen hänförts 29 män och 19 kvinnor. Enligt Björnberg vore det sannolikt, att ett sinnessjukhus med 200 platser skulle vara tillräckligt för Gotlands behov, under förutsättning att sjukhuset anordnades så att det fyllde jämförelsevis stora krav på elasticitet med avseende å beläggningssiffran. Däremot vore det att befara att, om platsantalet bleve mindre än 200, detta skulle för Gotlands sinnessjukvård medföra allvarliga olägenheter. Därest sjukhuset erhöle 200 platser och därstädes i mån av utrymme mottoges även sådana sinnesslöa från Gotland, för vilka staten åtagit sig vård, föreläge icke någon risk för att sjukhuset vid något tillfälle skulle bliva underbelagt.

Jag övergår härefter till en redogörelse för medicinalstyrelsens förslag till den ifrågasatta sinnessjukvårdsanstalten.

Rörande byggnadernas allmänna planläggning och läge m. m. enligt det år 1929 uppgjorda förslaget har arkitekten Westman yttrat sig i *skrivelse den 7 september 1929*. Westman anförde däri bland annat följande:

Vid planläggandet av sinnessjukhuset hade hänsyn tagits bland annat till det ifrågavarande områdets form och läge, till området begränsande trafikleder samt till önskemålet att erhålla en koncentrerad och därigenom ekonomisk och lättskött anstalt.

Invid trafikleden i norr hade förlagts *två personalhus*, det ena innehållande även portvaktsstuga. Från dessa hus förde en väg fram till anstaltens huvudkomplex. Huvudingången till detta komplex hade förlagts till *administrationsbyggnaden*, vilken omfattade såväl mottagnings- och administrationslokaler som personalrum. På nordöstra sidan av sistnämnda byggnad låge *avdelningar för lugna kvinnliga patienter* och på den sydvästra *avdelningar för lugna manliga patienter*. I anslutning till sistnämnda avdelningar och söder om desamma hade placerats *ekonomibyggnaden*, innehållande köks-, tvätt- och matsalslokaler jämte samlingsal, och söder därom vissa *verkstadslokaler*. Samtliga byggnader i huvudkomplexet utgjorde ett sammanhängande helt. Åt öster vette huvudkomplexet mot en öppen gård. Österut, från huvudkomplexet räknat, och alltså till andra sidan om nämnda gård hade förlagts en större paviljong, omfattande — förutom ett mittparti med personalbostäder — *två avdelningar för oroliga sjuka*, en för kvinnor och en för män. Dessa avdelningar skulle genom planteringar avskiljas från den öppna gården. Anläggningen omfattade även en *upptagningspaviljong*, vilken förlagts till områdets norra del med direkt ingång från trafikleden. Det till upptagningspaviljongen hörande området skulle medelst staket och grind avstängas från det övriga området.

Överläkarbostaden hade förlagts till områdets västra del.

Sydväst om ekonomiavdelningen i huvudkomplexet skulle i en särskild byggnad uppföras ett *ångpannehus*. I ett med denna byggnad förenat träskjul skulle inrymmas garage, obduktionsrum och redskapslokaler.

I anslutning till den tankegång, som kommit till uttryck i stadsplanen, vore de flesta byggnaderna avsedda att uppföras i två våningar. Endast ett parti, nämligen administrationsavdelningen i huvudkomplexet, skulle erhålla tre våningars höjd. Upptagningspaviljongen och paviljongen för oroliga patienter skulle med hänsyn till sjukvårdens krav uppföras allenast i en våning.

Grundförhållandena på området vore mycket goda. Endast på den plats, där överläkarbostaden vore avsedd att placeras, vore grunden något sämre. En förflyttning av byggnaden i nordostlig riktning skulle förbättra läget. Då emellertid en sådan förflyttning skulle innebära en försämring med hänsyn till gårdsförhållanden och trafikleder samt grundförhållandena på den föreslagna platsen ej medförde avsevärda kostnadsökningar, syntes man tills vidare böra räkna med byggnadens placering å den först angivna platsen. En vidare utredning finge ge vid handen, om en förskjutning av byggnaden borde äga rum.

Byggnaderna vore avsedda att uppföras av tegel, och taken skulle täckas med tegel. Det hade icke ansetts lämpligt att i nämnvärd utsträckning uppföra mindre hus i trä, då detta till följd av de höga träpriserna på Gotland knappast skulle medföra någon besparing.

I övrigt hade för byggnaderna förutsatts samma material, som numera plägade komma till användning vid uppförande av sinnessjukhus. Största

Byggnadernas
allmänna
planläggning
och läge
m. m.

möjliga sparsamhet hade iakttagits. Att kostnaderna per säng det oaktat bleve osedvanligt höga, berodde dels därpå att upptagningspaviljongen och paviljongen för oroliga sjuka endast skulle uppföras i en våning, dels ock därpå att en del lokaler i ekonomifygeln tilltagits för ett något större antal patienter än det nu beräknade.

Anstaltsområdet syntes böra gentemot angränsande vägar och områden avgränsas medelst låga häckar och skyddande planteringar.

I yttrande den 27 mars 1930 anförde byggnadsstyrelsen i fråga om planen för omläggningen huvudsakligen följande:

Den föreslagna placeringen av byggnaderna, varvid i allt för stor utsträckning tomtområdets begränsningslinjer syntes hava följts, kunde ur belysningssynpunkt icke anses fullt tillfredsställande. Sålunda skulle avdelningen för lugna kvinnliga patienter på grund av att byggnaden lagts i vinkel erhålla djupa och därför mindre väl belysta dagrum, vilka i stor utsträckning hade norrbelysning. Vidare skulle sovrummen förläggas mot nordväst och promenadgården placeras på byggnadens norrsida. I avdelningen för oroliga kvinnor skulle isoleringsrummet förläggas mot nordost samt inom avdelningen för oroliga män sovrum och dagrum förläggas mot nordväst.

Enligt byggnadsstyrelsens mening syntes det icke vara uteslutet att mera oberoende av riktningen av områdets gränslinjer giva byggnadskomplexet en ur belysningssynpunkt lämpligare planläggning och placering å tomten, utan att detta behövde inverka störande på stadsbilden.

Sedan byggnadsritningarna huvudsakligen i anledning av byggnadsstyrelsens sålunda framställda anmärkningar omarbetats, anförde *Westman* i skrivelse den 28 september 1931 angående de vidtagna ändringarna bland annat följande:

I det nya förslaget hade dagrummen på avdelningarna för lugna kvinnor erhållit söderläge, medan norrläge givits åt sådana lokaler, där detta icke vore förenat med några olägenheter, såsom matrum, badrum och en del sovsalar. Paviljongen för oroliga patienter hade något rätats ut i norr-söderläge, varigenom bättre belysning från väster och öster erhållits. Omkastningar av en del rum hade även gjorts för att giva sjukrum och dagrum de bästa ljuslägena. Vissa önskemål från den nuvarande anstaltsläkarens sida rörande administrationsbyggnaden hade även beaktats.

Däremot hade byggnaderna i det nya förslaget i förhållande till områdets gränslinjer förlagts på i stort sett samma sätt som enligt det föregående förslaget. Någon ändring i detta avseende med hänsyn till belysningsförhållandena hade icke ansetts erforderlig, då olägenheterna med vissa lokalers placering i mindre lämpliga väderstreck till största delen avhjälpes genom de förut berörda, i förslaget vidtagna ändringarna.

Vid utarbetandet av det nya förslaget hade vidare en del personalrum minskats, i det att tamburer slopats och garderober ersatts med mindre klädkåp. Därigenom hade viss byggnadsvolym kunnat inbesparas. Det oaktat hade sängantalet kunnat något ökas.

Mot det sålunda omarbetade byggnadsförslaget har *byggnadsstyrelsen* i yttrande den 1 oktober 1931 förklarat sig icke hava något att erinra.

Det av *medicinalstyrelsen* med skrivelsen den 6 februari 1932 framlagda förslaget överensstämmer till alla delar med det av arkitekten *Westman* så-

lunda omarbetade förslaget. I nämnda skrivelse anför styrelsen beträffande vissa med sjukhusets allmänna planläggning sammanhängande frågor bland annat följande:

Enligt förslaget skulle inrättas en *upptagningspaviljong* avsedd för lugna ömtåliga sjuka. En dylik paviljong vore enligt styrelsen av synnerligen stor betydelse. Enligt statsmakternas beslut vore dylika paviljonger under uppförande vid Umedalens, Ryhovs och S:t Sigfrids sjukhus. Rörande behovet av anläggningar av ifrågavarande slag hänvisade styrelsen till den utförliga motivering i ämnet, som av styrelsen avgivits i samband med förslaget rörande Umedalens sjukhus, vilken motivering funnes återgiven i propositionen nr 220 till 1929 års riksdag angående anslag till hospitalsbyggnader. Styrelsen ville ock erinra om vad den förutvarande läkaren vid Visbyanstalten i sin tidigare omförmälda skrivelse den 23 november 1928 anfört angående värdet av särskilda upptagningsavdelningar.

Enligt förslaget skulle såväl upptagningspaviljongen som avdelningen för oroliga patienter *uppföras i endast en våning*. Utslagsgivande hade härvid varit, att byggnaderna skulle användas för sjuka av båda könen. Därest byggnaderna uppfördes i två våningar med horisontell uppdelning mellan mans- och kvinnoavdelningarna, d. v. s. med patienter endast av ett kön i vardera våningen, skulle detta medföra beträffande upptagningspaviljongen att flera utrymmen, som enligt förslaget skulle bli gemensamma, finge dubbleras och att ökad personal bleve nödvändig samt beträffande paviljongen för oroliga, att en i hög grad otillfredsställande isolering mellan könsavdelningarna uppkomme. Därest åter byggnaderna uppfördes i två våningar med vertikal uppdelning mellan könsavdelningarna, komme i föreliggande fall på grund av avdelningarnas litenhet värden och tillsynen inom avdelningarna att avsevärt försvåras.

Att inlägga vare sig upptagningsavdelningen eller avdelningen för oroliga patienter i samma byggnadsblock som någon av de övriga avdelningarna vid sjukhuset vore givetvis också olämpligt, då båda de ifrågavarande avdelningarna, om ock av olika anledningar, borde erhålla ett från andra avdelningar avskilt läge.

Beträffande den närmare planläggningen av de särskilda byggnaderna må här i huvudsak återgivnas vad medicinalstyrelsens redogörelse för det föreliggande förslaget i nämnda hänseende innehåller. Planläggningen av de särskilda byggnaderna.

Sjukhuset är avsett uteslutande för vård av s. k. salspatienter, d. v. s. sådana patienter, som vårdas å allmän avdelning och erhålla kost efter den allmänna utspisningsstaten. Vid beräkningen av *utrymmet i sjukvårdsavdelningarna* hava i huvudsak samma grunder följts, som tillämpats beträffande de under senare år beslutade statliga sinnessjukhusen. Sålunda är rums höjden genomgående 3.3 meter. Golvytan i sovsalarna är lägst 5, högst 6.5 kvadratmeter per säng, alltefter patientmaterialets art och rummens användning endast nattetid eller för sängläge dygnet om. Den angivna maximitan är något lägre än den hittills tillämpade med hänsyn till att permanent sänglägesbehandling numera användes i relativt ringa omfattning. Av samma skäl har utrymmet i daglokalerna beräknats tämligen rikligt, från 3.4 kvadratmeter per patient i avdelningarna för lugna till 3.8 kvadratmeter i avdelningarna för oroliga. Enkelrummens golvyta är omkring 9 kvadratmeter.

I fråga om *de särskilda sjukvårdsbyggnadernas anordnande* innehåller styrelsens redogörelse huvudsakligen följande:

I huvudkomplexet vore, å ömse sidor om det för administration och personalbostäder avsedda mittpartiet, avdelningarna för lugnare sjuka förlagda; för vardera könssidan två sinsemellan lika avdelningar i var sin våning. Oavsett någon olikhet mans- och kvinnoavdelningarna emellan på grund av byggnadens utformning vore avdelningsplanen för samtliga fyra avdelningar, var och en med 35 platser, i stort sett densamma. Av sovrummen vore tre salar om 4—8 sängar jämte ett 2-sängsrum och 4 enkelrum sammanförda till en för övervakning lämpad grupp; en sal med 9 sängar, avsedd att icke kräva övervakning, vore förlagd avskild från de övriga. Vardera mansavdelningen hade tvenne, kvinnoavdelningen ett — men desto rymligare — dagrum samt särskild matsal; invid dagrummen funnes utrymmen för arbetsmateriel. Övriga bilokaler, nämligen kapprum, serveringskök, förråd, badrum, snyggingsrum, sköljrum, nödiga w. c.-utrymmen samt undersöknings- och besöksrum funnes inom varje avdelning, förutom ett rum för översköterskan och ett rum för ytterligare två sköterskor. Å vardera könssidan funnes därjämte ett vaktrum för beredskapspersonal nattetid. I huvudkomplexets källare hade inrättats förrådsrum dels i mittpartiet och dels i kvinnoflygeln.

Vardera könsavdelningen i paviljongen för oroliga med 27 platser hade tvenne vaksalar om 7 respektive 4 sängar, med angränsande 5 enkelrum, dessutom en invid vaksal liggande sovsal om 6 sängar samt, vid särskild korridor, ytterligare 5 enkelrum. Avdelningarna hade vardera två dagrum och en matsal samt bilokaler av samma antal och art, som angivits för avdelningarna i huvudkomplexet. I mittpartiet låge rum för vårdpersonalen, två enkelrum för vardera avdelningens översköterskor, två vaktrum och tre rum för två personer samt 1 trappa upp ytterligare fyra dylika. Dit vore dessutom förlagda två rymliga förrådsrum. I källaren hade vardera avdelningen två förrådsrum samt skölj- och torkrum.

Upptagningspaviljongen hade ett för båda könen gemensamt mittparti med hall- och kapprum, matsal, serveringskök och undersökningsrum; åt trädgårdssidan en rymlig terrass. I vardera flygelpartiet, för män respektive kvinnor, funnes två sovrum om 6 sängar och 3 enkelrum, ett dagrum samt bad-, toalett-, skölj- och w. c.-rum, jämte förråd. Å mittpartiets vind vore anordnat ett rum för översköterska och ett för två sköterskor.

För manliga patienter vore i en liten envåningstillbyggnad till huvudkomplexets ekonomiflygel inrättad arbets- och verkstadsavdelning med fyra rum, förråd och kapprum. För kvinnor funnes en motsvarande avdelning i kvinnoflygelns vindsvåning.

Beträffande *byggnader för administration och ekonomi* innehåller styrelsens redogörelse för förslaget huvudsakligen följande:

I huvudkomplexets mittparti funnes i bottenvåningen expeditioner för överläkare, underläkare och förestånderska, kontorslokaler, apotek, laboratorium, undersöknings- och behandlingsrum samt telefoncentral och portvaktsrum. I våningen 1 trappa upp hade anordnats dublett för underläkare, rum för kassör, kanslibiträde och arbetsförestånderska samt ytterligare 10 personalrum, så dimensionerade att de efter behov kunde användas för 1 eller 2 personer. I våningen 2 trappor upp vore dublett för förestånderska och ytterligare 13 personalrum för 1—2 personer anordnade.

Ekonomiflygeln i huvudkomplexet inrymde i bottenvåningen centralkök med bilokaler och tvättinrättning, i övre våningen närmast mansavdelningen en samlings- och gymnastiksal för patienterna samt i övrigt matsalar och

ett par s. k. kasinorum för personalen ävensom bostadsrum för köks- och tvättpersonal. Källarvåningen vore i nödig utsträckning utbyggd för kökets behov.

I fråga om *övriga byggnader* må nämnas, att överläkarbostaden planerats i två våningar, innehållande 6 rum, jungfrukammare och kök, samt att de två bostadshusen vid entrén, likaledes i två våningar, innehålla sysslomansbostad, portvaktsbostad och maskinistbostad samt ytterligare fyra bostadslägenheter för gift personal.

Vad härefter angår anstaltens förseende med värme- och ventilationsanläggning, vatten- och avloppsledningar samt elektriska kraft- och belysningsanläggningar m. m. ber jag att, under hänvisning i övrigt till medicinalstyrelsens skrivelse med därvid fogade bilagor, få nämna följande.

Förslag till *värme- och ventilationsanläggning* har såsom förut nämnts uppgjorts av ingenjören Theorell. Enligt detta förslag skulle uppvärmning av samtliga byggnader ske från gemensam värmecentral i ångpannehuset, varifrån värmen medelst ett pumpvarmvattensystem skulle ledas ut till byggnaderna genom ledningar förlagda dels i respektive byggnaders källarvåningar och dels i mellan desamma befintliga sammanbindningsgångar och kulvert-rör, utförda av betong. Till överläkarbostaden skulle dock ledningarna förläggas i tudelade cementrör.

Värmecentralen med dess pannanläggning är planerad att lämna dels värme för värmeledning och dels ånga för kök och tvätt samt varmvattenberedning. Jämväl *köks- och tvättanläggningarna* äro beräknade i enlighet med av Theorell uppgjort förslag.

Till anläggningen för *vatten- och avloppsledningar* har, såsom tidigare omnämnts, ingenjören Bergström uppgjort förslag. Detta har grundats på det med Visby stad preliminärt träffade avtalet, enligt vilket, på sätt närmare framgår av nämnda avtal, staden förbundit sig dels att till anstaltsområdets gräns framdraga och underhålla vattenledning, dels ock att anlägga och underhålla ledning för avlopp å lämplig plats från nämnda gräns.

Enligt förslaget skulle den av staden framdragna vattenledningen indragas i västra entrébyggnadens källare, varest vattenmätare skulle inrättas. Ledningen skulle därefter, anordnad såsom cirkulationsledning, fortsättas till de olika sjukpaviljongerna, varjämte erforderliga avgreningar skulle göras till övriga byggnader.

Avloppsledningarna äro beräknade att utföras enligt ett kombinerat system, innefattande avledning av såväl spillvatten som dagvatten, varjämte hänsyn tagits till erforderligt avledande av dräneringsvatten.

Utredning och förslag angående tillgodoseende av sjukhusets behov av *elektrisk kraft* har verkställts av överingenjören Holmgren och till styrelsen överlämnats med skrivelse den 24 juli 1929. Holmgren anför däri, att erforderliga elektriska förbrukningsapparater beräknats kräva en maximieffekt av cirka 40 kilowatt och en årlig energiförbrukning av omkring 60,000 kilowatt-timmar. För tillgodoseende av energibehovet förefunnes tre olika möjligheter: 1) inköp av hela energien från Visby stads elektricitetsverk, 2) kombination av produktion i egen kraftcentral och inköp av kraft från nämnda elektricitetsverk

samt 3) produktion i egen kraftcentral av erforderlig energi. Enligt preliminärt erbjudande hade staden förklarat sig villig att tillhandahålla sjukhuset elektrisk energi till ett pris av 10 öre per förbrukad kilowattimme, dock mot en minimiavgift av 5,000 kronor per år. Enligt Holmgren kunde det tredje alternativet lämnas ur räkningen, då detsamma skulle ställa sig avsevärt dyrare än de övriga. Vilket av de två övriga alternativen, som komme att bli för statsverket fördelaktigast, bleve beroende av den överenskommelse, som kunde komma att träffas med staden rörande prissättningen. I och för sig skulle alternativ 2) bli för bägge parter förmånligaste, men ovisst vore, om överenskommelse med staden kunde träffas på basis av detta alternativ. Förhandlingarna med staden borde emellertid fortsättas. Holmgren hade tills vidare räknat med alternativ 1), därvid dock förutsatts att vid anstalten skulle reserveras plats för en ångturbin för 50 kilowatt. Därigenom skulle möjlighet hållas öppen att sedermera med staden träffa avtal grundande sig på kombinerad drift enligt alternativ 2).

Anstaltens
platsantal.

Enligt medicinalstyrelsens förslag är anstalten avsedd för 224 vårdplatser. Den närmare fördelningen av platserna enligt den förut återgivna planläggningen av sjukvårdsbyggnaderna framgår av följande tablå:

Byggnad	Avd.	Patient-kategori	I samrum	I enkelrum	Män	Kvinnor	Summa
<i>Huvudkomplexet:</i>							
Bottenvåningen ...	1	lugna	31	4	35	—	35
	1	»	31	4	—	35	35
Övre våningen.....	1	»	31	4	35	—	35
	1	»	31	4	—	35	35
<i>Paviljong för oroliga.....</i>							
	1	oroliga	17	10	27	—	27
	1	»	17	10	—	27	27
<i>Upptagningspaviljongen.....</i>							
	1	frigående	12	3	15	—	15
	1	»	12	3	—	15	15
Summa	8		182	42	112	112	224

Av de 224 platserna har medicinalstyrelsen ansett, att 4 platser å vardera könssidan borde räknas såsom reservplatser. Platsantalet borde alltså fastställas till 216 platser, därav 108 för män och 108 för kvinnor.

I anslutning härtill har medicinalstyrelsen erinrat, hurusom det nu framlagda förslaget i förhållande till 1929 års förslag innebure, att platsantalet ökats med 14, samtidigt som byggnadsvolymen minskats. Enligt styrelsen kunde ett ytterligare nedbringande av byggnadsvolymen genom ett borttagande av den sålunda uppkomna platsvinsten icke ske utan en genomgående omändring av byggnadsplanerna. Att exempelvis förkorta paviljongen för oroliga eller upptagningspaviljongen genom slopande av enkelrummen i flyglarna, vilket för det nämnda syftet kunde synas ligga nära tillhands, skulle medföra en betydande försämring av ifrågakvarande avdelningars funktion.

Den av doktor Björnberg företagna utredningen syntes för övrigt giva vid handen, att det icke vore att befara att det nu föreslagna platsantalet skulle visa sig vara för högt beräknat. Medicinalstyrelsen har också framhållit, att det, därest så visade sig erforderligt, skulle bliva möjligt att framdeles utvidga anstalten genom påbyggnad av paviljongen för oroliga med en våning samt att en dylik utvidgning komme att underlättas därav att enligt förslaget ekonomilokalerna tilltagits så att de skulle förslå även för den händelse att anstalten utökades till 250 platser.

Vad härefter beträffar kostnaderna för anstalten, uppskattades dessa enligt 1929 års förslag på följande sätt:

	Kronor.	Kronor.	Kostnaderna för anstaltens upprättande.
<i>A. Byggnadskostnader enligt ingenjör Rignér.</i>			
Administrationsbyggnad	181,400		
Paviljong för lugna kvinnliga patienter	228,600		
» » » manliga »	199,600		
» » oroliga manliga och kvinnliga patienter	338,600		
Upptagningspaviljong	119,900		
Ekonomibyggnad	252,300		
Verkstadsbyggnad	38,600		
Ångpannebyggnad	90,600		
Bostadsbyggnad för överläkare	59,400		
» » syssloman m. fl.	67,900		
» » med lägenheter om två rum och kök ..	60,700		
Kulvertar	16,500		
Kolgård	10,000		
Liggverandor	8,000		
Stängselmurar	5,500		
Övriga stängsel och grindar	10,500	1,688,100	
Vägar och planteringar		75,000	
<i>B. Arkitekt- och kontrollantarvoden, administration, avsyningar, resor och oförutsett .....</i>			
		146,100	
<i>C. Värmeanläggning enligt ingenjör Theorell .....</i>			
		242,100	
<i>D. Köks- och tvättanläggning enligt ingenjör Theorell .....</i>			
		61,000	
<i>E. Vatten- och avloppsledningar enligt densamme .....</i>			
		190,000	
<i>F. Elektrisk anläggning enligt överingenjör Holmgren .....</i>			
		103,000	
<i>G. Kylanläggning .....</i>			
		10,000	
	Summa kronor	2,515,300	

Beträffande dessa kostnadsberäkningar anförde byggnadsstyrelsen i sitt förut omnämda yttrande den 27 mars 1930 följande:

Den angivna totalkostnaden för byggnadsföretaget syntes väl högt beräknad. Densamma motsvarade ett å-pris per vårdplats av omkring 12,000 kronor, vilket vore närmare 50 % högre än det å-pris, som räknats med i fråga om de planerade sinnessjukhusanläggningarna vid Beckomberga (Stockholms stad) och Umeå, vilka emellertid vore väsentligt större. En anlägg-

ning av den mindre omfattning, varom nu vore fråga, måste givetvis draga proportionsvis avsevärt högre kostnader per vårdplats än de större anstalterna.

I föreliggande fall hade man även att räkna med att för byggnadsföretaget erforderlig arbetskraft å själva byggnadsplatsen komme att vara ytterst knapp, varför man måste vara beredd på att nödgas anskaffa arbetare från fastlandet. Med hänsyn härtill hade byggnadsstyrelsen icke ansett sig kunna föreslå någon minskning av det beräknade beloppet.

I 1931 års förslag äro kostnaderna beräknade på följande sätt:

	Kronor.
Byggnadskostnad, enligt ingenjören Rignér	1,652,100
Vägar och planteringar	75,000
Arkitekt- och kontrollantarvoden, administration, avsyningar, resor och oförutsett	146,400
Värmeanläggning, enligt ingenjören Theorell	242,100
Köks- och tvättanläggning, enligt densamme	61,000
Vatten- och avloppsledningar, enligt ingenjören Bergström	190,000
Elektrisk anläggning, enligt överingenjören Holmgren	132,400
Radioanläggning	6,000
Kylanläggning	10,000
Summa kronor	2,515,000

Denna kostnadsberäkning skiljer sig alltså — frånsett en mindre avvikelse beträffande kostnader för arkitektarvoden m. m. — från 1929 års förslag därutinnan, att byggnadskostnaderna minskats med 36,000 kronor, medan kostnaderna för den elektriska anläggningen ökats med 29,400 kronor, varjämte tillkommit en ny utgiftspost å 6,000 kronor för en radioanläggning. Av kostnadsökningen för den elektriska anläggningen är ett belopp av 10,000 kronor att hänföra till inträffade prisstegringar å belysningsinstallationer, medan 3,000 kronor tillkommit på grund av senast vunna erfarenheter rörande kostnaderna för telefon- och signalanläggningar. Vidare har i 1931 års förslag räknats med en utgift av omkring 16,000 kronor för anskaffande av en ångturbingenerator, vilken skulle erfordras vid anstalten, för den händelse anstalten erhöle kombinerad elektrisk drift. Anledningen härtill är den, att det numera ansetts sannolikt, att förhandlingarna med Visby stad komme att resultera i träffandet av ett avtal om dylik drift. I fråga om radioanläggningen anför medicinalstyrelsen, att dylika anläggningar i allmänhet inginge i planerna för anordnandet av de senast beslutade sinnessjukhusen.

Byggnadsstyrelsen har i sitt förberörda *ytrande den 1 oktober 1931* icke haft något att erinra mot de sålunda framlagda kostnadsberäkningarna.

Medicinalstyrelsen framhåller, att kostnaderna för vårdplats enligt 1931 års förslag skulle komma att uppgå till 11,228 kronor, därest samtliga 224 platser medräknas, samt till 11,643 kronor, därest hänsyn endast tages till det effektiva platsantalet av 216. I anslutning härtill erinrar styrelsen, att styrelsen i sin år 1927 avgivna plan för anskaffande av nya platser för den statliga sinnessjukvården för en ny anstalt i Visby med 200 platser räknat med en kostnad av 11,000 kronor per plats, därvid styrelsen framhållit, att

kostnaden per plats vid uppförandet av en anstalt med så få platser givetvis bleve avsevärt högre än för större anstalter, beroende därpå att fordringarna på ekonomi- och övriga, för den egentliga sjukvården icke avsedda lokaler ej minskades i samma mån som platsantalet gjordes mindre. Såsom bidragande orsaker till de höga kostnaderna för det nu föreliggande förslaget framhåller medicinalstyrelsen inrättandet av en särskild upptagningspaviljong, uppförandet av denna paviljong samt paviljongen för oroliga i endast en våning ävensom vissa ekonomilokalers dimensionering för ett högre platsantal än det nu beräknade. Angående de motiv, som föranlett dessa förhållanden, hänvisar styrelsen till den förut återgivna framställningen.

Medicinalstyrelsen har till sist gjort vissa uttalanden dels rörande de engångskostnader, vilka vid bifall till styrelsens förslag till ny anstalt i Visby skulle uppkomma utöver utgifterna för själva byggnadsföretaget, dels och beträffande behovet av personal vid den föreslagna nya anstalten. I berörda hänseenden har styrelsen anfört huvudsakligen följande:

Inventarie-
utrustning och
personalbehov.

Av engångskostnaden komme framför allt *inventarieutrustningen* i betraktande. Vid beräkningen av härför erforderliga utgifter kunde motsvarande kostnader vid anstalterna i Sala och Örebro — de anstalter vilka senast tagits i bruk — tjäna som ledning. Kostnaderna vid dessa anstalter hade uppgått till ett belopp av omkring 850 kronor per vårdplats. Emellertid måste man räkna med att inventariiekostnaden per plats bleve högre vid en mindre anstalt än vid en större. Å andra sidan syntes en del inventarier i den nuvarande Visbyanstalten kunna komma till användning även i den nya anstalten. Styrelsen ansåge sig därför kunna uppskatta kostnaderna för inventarieutrustning i den föreslagna Visbyanstalten till 850 kronor per plats, motsvarande för hela anstalten en kostnad av (224×850) 190,400 kronor.

Vad anginge *personalbehovet* för den nya anstalten, vore det givetvis omöjligt att så långt i förväg uppgöra en detaljerad organisationsplan för sjukvården. Med ledning av förhållandena vid statens övriga mindre sjuksjukhus kunde emellertid personalens ungefärliga sammansättning beräknas på sätt framgånge av följande förteckning:

Läkarpersonal.

- 1 överläkare av 2:a klass.
- 1 andre läkare.

Förvaltnings- och kontorspersonal.

- 1 syssloman av 3:e klass.
- 1 kassör.
- 1 kanslibiträde.

Sjukvårdspersonal.

- 1 förestånderska av 2:a klass.
- 2 överskötare.
- 7 översköterskor.
- 14 skötare.
- 34 sköterskor.

Ekonomipersonal.

- 1 maskinist av 1:a klass.
- 4 hantverksföreståndare av 2:a klass.
- 1 förman i trädgårdsarbete.
- 2 eldare av 2:a klass.
- 1 post- och stadsbud (tillika chaufför).
- 1 portvakt.
- 1 arbetsförestånderska.
- 1 köksförestånderska av 2:a klass.
- 1 tvättförestånderska av 2:a klass.
- 4 köksbiträden.
- 3 tvättbiträden.
- 1 telefonist och inre portvakt.
- 2 städerskor och servererskor.

I denna personal vore endast inräknade befattningshavare, som erfordrades för själva anstaltsvården, alltså icke personal, som behövdes för

i anslutning till anstalten utövad familjevård eller hjälpverksamhet för sinnessjuka.

Under återopande av vad i ärendet anförts har medicinalstyrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte i proposition till 1932 års riksdag föreslå riksdagen att

dels medgiva, att ett nytt sinnessjukhus, avsett för 216 vårdplatser, finge för en beräknad kostnad av 2,515,000 kronor uppföras i huvudsaklig överensstämmelse med av arkitekten C. Westman i juli 1929 upprättade, i juni 1931 delvis omarbetade ritningar, samtliga märkta med »Kungl. Medicinalstyrelsen 1932», å ett inom Visby stad beläget område, vilket å en av stadsingenjören A. Serboni år 1912 upprättad karta över Visby stad vore utmärkt med röda gränslinjer och beteckning »Område för nytt hospital», med den mindre jämkning i gränserna för nämnda område, som funnes angiven i ett mellan medicinalstyrelsen och stadsfullmäktige i Visby den 16 juni och den 26 augusti 1927 träffat avtal,

dels medgiva, att till Visby stad vid det nya sjukhusets ibruktagande finge utan särskild ersättning överlätas en omkring 515 kvadratmeter stor del av det S:t Olofs sjukhus nu tillhöriga området, vilken del å en av Serboni den 14 januari 1920 upprättad karta över platsen kring Helgeands ruin vore betecknad med röda och gröna streck,

dels ock för påbörjande av berörda byggnadsföretag för budgetåret 1932/1933 anvisa ett extra anslag av 300,000 kronor.

Departements-
chefen.

Av den föreliggande utredningen lärer med tydlighet framgå, att den nuvarande sinnessjukanstalten i Visby sedan lång tid tillbaka befinner sig i ett sådant skick, att den ingalunda motsvarar de krav, som numera måste uppställas på en anstalt av förevarande slag. Detta gäller icke blott den under 1700-talet uppförda, för vård av manliga sjuka disponerade byggnaden, vilken synes kunna betecknas såsom delvis otjänlig till människobostad och alldeles olämplig för sjukvård, utan även, om än icke i fullt samma grad, den på 1830-talet tillkomna och i början av 1900-talet omändrade byggnad, i vilken kvinnoavdelningen är inrymd. Byggnadernas beskaffenhet och den överbeläggning, som till följd av utrymmenas knapphet i förhållande till platsbehovet måst äga rum — jag erinrar i sådant avseende om att anstalten är avsedd för 63 patienter men att beläggningen under flera år uppgått till mellan 90 och 100 patienter — hava medfört förhållanden, som redan för lång tid sedan av anstaltens direktion betecknats såsom olidliga. Att längre uppskjuta åtgärder för att råda bot på dessa i olika sammanhang, bland annat av riksdagens revisorer, påtalade missförhållanden synes mig icke vara försvarligt.

Då de brister, vilka vidlåda anstalten, icke torde stå att avhjälpa ens genom en omfattande och dyrbar ombyggnad, är jag i likhet med medicinalstyrelsen av den uppfattningen, att de nuvarande byggnaderna måste helt ersättas med nybyggnader. Med en sådan lösning av frågan har man också räknat i den plan för anskaffande av nya platser för den statliga sinnessjukvården, vilken av statsmakterna i princip godkändes år 1928. Enär den

nuvarande platsen för sinnessjukhuset icke lämpar sig för anordnande av en modern sinnessjukanstalt och ej heller möjliggör erforderlig utökning av platsantalet, har i planen förutsatts en förflyttning av anstalten till annat område, beläget i stadens utkant. Jag ansluter mig till denna tanke.

Vad angår storleken av den nya anstalten är att märka, att medan den nybyggnad, som ingick i nyssnämnda plan, var avsedd för 200 sinnessjuka — eller samma antal som det, vilket sedermera i det med Visby stad ingångna villkorliga avtalet upptagits såsom minimisiffra — anstalten enligt medicinalstyrelsens nu föreliggande förslag skulle bliva något större. Förslaget upptager nämligen, fränsett 8 reservplatser, 216 vårdplatser. Efter min mening bör anstalten erhålla sådan storlek, att man kan räkna med att å densamma skall kunna beredas vård åt samtliga sinnessjuka å Gotland, vilka äro i behov av anstaltsvård. Å andra sidan läser man kunna beräkna, att de sinnesslöa, för vilka vård kräves å statlig anstalt, i allmänhet komma att erhålla sådan vård i särskilda anstalter eller anstaltsavdelningar å fastlandet, varför platsantalet å Gotlandsanstalten icke behöver beräknas med tanke på dylika sjuka. Utgår man från dessa förutsättningar, synes den av nuvarande läkaren vid Visbyanstalten verkställda undersökningen i ämnet giva vid handen, att en anstalt med 200 vårdplatser möjligen kan komma att visa sig otillräcklig och att det därför kan vara tillrådligt att från början något utöka detta platsantal. För en dylik utökning tala även ekonomiska skäl, då det torde vara uppenbart, att varje minskning i anstaltens storlek såväl i uppförande som i drift medför jämförelsevis stor kostnadsökning per plats. Någon risk att anstalten med det av medicinalstyrelsen föreslagna platsantalet icke skulle bliva fullbelagd läser så mycket mindre föreligga, som det givetvis icke bör möta något hinder att, därest icke samtliga platser skulle bliva upptagna av sinnessjuka från Gotland, å de lediga platserna för längre eller kortare tid bereda vård antingen åt sådana å Gotland hemmahörande sinnesslöa, som äro i behov av vård å statsanstalt och lämpligen kunna omhändertagas å sjukhuset, eller åt sinnessjuka, vilka utan olägenhet kunna överflyttas från sinnessjukanstalten i Västervik.

Jag anser mig alltså med avseende å anstaltens storlek böra biträda medicinalstyrelsens förslag.

Den av medicinalstyrelsen föreslagna förlägningsplatsen för den nya anstalten synes mig tillfredsställande. På sätt handlingarna närmare utvisa, är det ifrågasatta området fritt beläget, ehuru icke alltför långt från stadens centrala delar. Byggnadsgrunden är god och området är sådant, att det med fördel kan utnyttjas för trädgårdsskötsel och andra arbeten i det fria, en omständighet som är av stor betydelse med hänsyn till patienternas sysselsättande. Då därtill kommer, att Visby stad, som är ägare till området, förbundit sig att utan ersättning med äganderätt överlåta området till statsverket ävensom att till områdets gräns framdraga erforderliga ledningar, får jag förorda, att anstalten förlägges till detta område.

Beträffande det sätt, varpå anstalten planlagts och de olika byggnaderna

föreslagits uppförda, har jag i huvudsak icke någon erinran att framställa. Den avvägning, som, med hänsyn tagen till under senare år framträdde utvecklings-tendenser inom sinnessjukvården, vid sjukvårdslokalernas planläggning ägt rum med avseende å utrymmenas fördelning på sovsalar samt arbets- och dag-lokaler m. m., synes mig vara lämplig. Vad däremot angår förslaget, att upptagningspaviljongen och paviljongen för oroliga patienter skulle uppföras allenast i en våning, synes mig den föreliggande utredningen knappast utgöra tillräcklig grundval för bedömande av frågan, huruvida denna lösning är att anse såsom den ur olika synpunkter riktigaste. En närmare undersökning på denna punkt synes mig därför vara önskvärd. Jag ämnar föranstalta om dylik undersökning. Därest vid en sådan skulle finnas, att byggnaderna i fråga eller endera av dem utan väsentlig olägenhet för sjukvården kan för det avsedda platsantalet uppföras i två våningar och därigenom vinnas avsevärd kostnadsbesparing, har jag för avsikt att vid fastställandet av plan för anstaltens anordnande förorda ändring i här angiven riktning i medicinalstyrelsens nu föreliggande förslag på denna punkt. Samtidigt med undersökning i nu berört hänseende torde böra verkställas närmare utredning, huruvida och i vad mån kostnadsbesparing kan vinnas genom uppförande av ett eller flera av bostadshusen i trä i stället för i sten, och torde fastställande av plan för sistnämnda byggnader böra bero av resultatet av denna undersökning.

Beträffande anstaltens förseende med vatten bygger medicinalstyrelsens förslag på Visby stads utfästelse att leverera vatten för anstaltens hela behov från stadens vattenledningsverk. Då, såsom utredningen i ärendet visar, sannolikhet icke föreligger för att anstaltens vattenbehov kan på annat sätt tillgodoses, har jag ansett mig böra biträda styrelsens förslag på denna punkt.

Vad angår sättet för anskaffande av elektrisk kraft för anstalten lär det få bliva beroende av vidare förhandlingar med staden, huruvida anstalten bör taga hela sitt kraftbehov från stadens elektricitetsverk eller om s. k. kombinerad drift bör anordnas. I likhet med medicinalstyrelsen finner jag lämpligt, att under alla förhållanden plats reserveras för den ångturbin, som vid sistnämnda alternativ blir erforderlig, samt att man vid kostnadsberäkningen medtager det belopp, som kräves för denna turbins anskaffande. Skulle det visa sig, att kombinerad drift icke från början kommer att anordnas, kommer givetvis denna kostnad att besparas.

Vidkommande kostnaderna för utförande av det föreslagna byggnadsföretaget, torde det icke kunna förnekas, att anläggningskostnaderna per vårdplats enligt de uppgjorda kalkylerna skulle bliva mycket avsevärda. Då emellertid dessa kostnader väsentligen synas betingade av anstaltens jämförelsevis ringa omfattning samt de särskilda omständigheter i övrigt, vilka i detta fall föreligga — och vilka även de delvis bottna i nödvändigheten att för Gotlands sinnessjukvård anordna en särskild anstalt, oaktat denna anstalt måste bliva betydligt mindre än de under senare år uppförda sinnessjukanstalterna å

fastlandet — anser jag mig, i likhet med byggnadsstyrelsen, böra acceptera de gjorda beräkningarna, vilka överensstämmer med den i hospitalsbyggnadsplanen i dess år 1930 jämkade form upptagna kostnadssiffran. Dock synes mig den uppskattade totalkostnaden kunna avrundas nedåt till högst 2,500,000 kronor. Jag erinrar här vidare om vad jag nyss anfört beträffande en omprövning i vissa detaljer av det föreliggande förslaget. Därest denna omprövning skulle komma att föranleda jämkningar, vilka medföra minskning i kostnaderna, kan en sänkning av den totala kostnadssumman sedermera äga rum. Tillsvidare torde man likväl böra räkna med nyssnämnda maximibelopp. Jag anser mig emellertid böra inskräpa vikten av att de möjligheter till besparingar, vilka må uppkomma vid företagets vidare planläggning och utförande, bliva omsorgsfullt tillvaratagna, i den mån så kan ske utan äventyrande av sjukvårdens berättigade krav. Jag vill i detta sammanhang framhålla lämpligheten av att byggnadsarbetet uppdrages åt byggnadsstyrelsen att av styrelsen bedrivs i egen regi, en anordning som i fråga om de hittills slutförda kasernombyggnaderna visat sig medföra besparingar i förhållande till uppgjorda kostnadsberäkningar.

Beträffande de uppskattade kostnaderna för inventarier och det beräknade personalbehovet för sinnessjukanstalten finner jag icke anledning till erinran, såvitt nu kan bedömas.

När det här förordade nya sinnessjukhuset blir färdigt att tagas i bruk, bör givetvis det nuvarande sjukhuset nedläggas. Medicinalstyrelsen har med anledning av en av Visby stad gjord hemställan föreslagit, att vid nämnda tidpunkt en mindre del av området invid Helgeands ruin måtte utan ersättning överlätas till staden. Häremot synes mig med hänsyn till de förpliktelser, som staden iklätt sig för den nya anstaltens anordnande, icke vara något att erinra. Såsom villkor för överlåtelsen torde emellertid böra föreskrivas, dels att området icke får bebyggas, dels ock att detsamma skall ordnas i enlighet med de anvisningar, som i ämnet må lämnas av riksantikvarien. Riksdagens medgivande till ifrågavarande överlåtelse synes mig böra inhämtas. Rörande det sätt, varpå den nuvarande sjukhustomten i övrigt med därå uppförda byggnader framdeles bör disponeras, föreligger för närvarande icke något förslag. Det torde närmast få ankomma på byggnadsstyrelsen att verkställa utredning, huruvida tomten lämpligen kan utnyttjas för annat statligt ändamål eller bör försäljas, samt att till Kungl. Maj:t ingiva den framställning i ämnet, vartill omständigheterna må föranleda.

Medicinalstyrelsen har begärt, att för påbörjande av den nya anstalten i Visby måtte för budgetåret 1932/1933 anvisas ett belopp av 300,000 kronor. I likhet med styrelsen är jag av den uppfattningen, att arbetena med den nya anstalten böra igångsättas under nästa budgetår. Då emellertid enligt det med staden träffade avtalet området skulle få tillträdas först den 14 mars året näst efter det, då beslut fattats om anstaltens uppförande, och arbetena under det första budgetåret fördenskull huvudsakligen torde komma att omfatta närmare utarbetande av förslaget samt övriga förberedande åt-

gärder, torde anslagsbeloppet utan olägenhet kunna begränsas till 100,000 kronor.

Länsplatser vid de statliga sinnessjukhusen.

I § 1 mom. 2 av förnyade stadgan den 14 juni 1901 (nr 48) angående sinnessjuka föreskrevs, att tillfälle till vård av sinnessjuka i de fall, om vilka § 46 i stadgan förmålde, skulle inom varje län beredas vid något av dess lasarett. Stadgandet i § 46 innebar, att sinnessjuk, vilken vore i trängande behov av vård å hospital, skulle, till dess plats därstädes kunde beredas honom, för någon kortare tid njuta vård å länslasarett mot avgift, som landstinget ägde bestämma. Enahanda rätt till vård å lasarett skulle tillkomma sinnessjuk, för vilken inträde å hospital beviljats, då tillfälliga omständigheter hindrat hans omedelbara insändande till hospital.

Dessa bestämmelser kompletterades med vissa föreskrifter i lasarettstadgan den 18 oktober 1901 (nr 83). I dennas § 4 var sålunda stadgat, att inom varje landstingsområde skulle, såvida icke landstinget med Kungl. Maj:ts tillstånd anordnat särskild upptagningsanstalt för sinnessjuka, vid något av områdets lasarett finnas en på lämpligt sätt anordnad avdelning för sådan tillfällig vård av sinnessjuka, varom i stadgan angående sinnessjuka förmålde. Föreskriften gällde enligt bestämmelse i lasarettstadgan även stad, som icke deltog i landsting.

Den skyldighet att i viss utsträckning bereda vård åt sinnessjuka, som sålunda förefanns och vilken jämväl funnits enligt tidigare gällande bestämmelser, hava ett flertal landsting ävensom Göteborgs stad fullgjort därigenom, att upptagningsanstalt upprättats i samband med något statens hospital. Därvid har tillgått så, att efter medgivande av riksdagen mellan Kungl. Maj:t eller, jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande, medicinalstyrelsen å ena sidan och vederbörande landsting eller stad å andra sidan träffats avtal med innehåll bland annat, att landstinget respektive staden skulle uppföra och underhålla viss sjukvårdsbyggnad vid hospitalet och mot en av Kungl. Maj:t fastställd dagavgift erhålla vård för visst antal patienter, samt att staten och landstinget eller staden skulle äga rätt att uppsäga avtalet med viss uppsägningstid, varefter staten skulle vara skyldig ersätta landstingets eller stadens kostnad för byggnaden med visst belopp, högre om uppsägningen skett av staten än om landstinget eller staden uppsagt avtalet. Förekomsten av dylika till statshospital förlagda upptagningsanstalter framgår närmare av en i 1928 års hospitalsbyggnadsproposition (nr 165, sid. 4) intagen översikt, vartill jag här torde få hänvisa. — Några landsting och städer hava upprättat fristående upptagningsanstalter. Övriga hava inrättat avdelningar för sinnessjuka vid lasarett.

Såväl sinnessjukstadgan som lasarettstadgan av år 1901 hava numera upphört att gälla. De bestämmelser i de upphävda stadgorna, som här berörts, äro emellertid ersatta av en föreskrift bland övergångsbestämmelserna i lagen den 22 juni 1928 (nr 302) om vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus (22 §). Enligt denna föreskrift skall jämväl efter

nämnda lags ikraftträdande, i den mån ej Konungen annorledes förordnar, inom varje landstingsområde, så ock i stad, som ej deltagar i landsting, finnas särskild av landstinget eller staden driven upptagningsanstalt för sinnessjuka eller ock vid något av landstinget eller staden drivet sjukhus vara anordnad avdelning för tillfällig vård av sådana sjuka.

I 1928 års plan för anskaffande av nya hospitalsplatser ingick även, att staten skulle övertaga de av landsting eller städer vid statens sinnessjukhus inrättade upptagningsanstalterna, de s. k. länsplatserna vid nämnda sinnessjukhus. Vad angår Göteborgs stads upptagningsanstalt, Gibraltar, var för övrigt inlösning uttryckligen avtalad redan i överenskommelsen angående stadens övertagande av sin sinnessjukvård. Statsmakterna torde också i samband med 1928 års plan hava i princip gått in för att landstingens och i landsting ej deltagande städers skyldighet över huvud att hålla upptagningsanstalt för sinnessjuka eller särskild avdelning för sådana vid sjukhus skall i sinom tid upphävas.

I den vid 1930 års hospitalsbyggnadsproposition (nr 150) fogade översikten över beräknade kostnader för nyanskaffning av hospitalsplatser m. m. under budgetåren 1928/1929—1937/1938 hava medel beräknats för statsverkets övertagande av länsplatserna vid de statliga sinnessjukhusen först från och med budgetåret 1935/1936.

I propositionen nr 140 till 1931 års riksdag framhöll jag emellertid, att frågan om övertagandet av dylika länsplatser redan i viss mån aktualiserats, i det dels Malmöhus läns landstings förvaltningsutskott i skrivelse den 17 september 1930 uppsagt ett genom brev den 12 juni 1891 av Kungl. Maj:t fastställt avtal mellan staten och landstinget om uppförande och drift för länets räkning av en upptagningsanstalt för sinnessjuka vid S:t Lars sjukhus i Lund, dels ock Älvsborgs läns landsting i skrivelse den 10 november 1930 uppsagt ett jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande år 1905 mellan medicinalstyrelsen och sistnämnda landstings förvaltningsutskott ingånget avtal i fråga om uppförande och drift för länets räkning av en dylik upptagningsanstalt vid Restads sjukhus vid Vänersborg.

Beträffande innehållet i nämnda avtal lämnade jag i förenämnda proposition en utförlig redogörelse, till vilken jag nu hänvisar. Här vill jag allenast erinra om att enligt avtalen staten och landstingen skulle hava ömsesidig rätt till uppsägning av avtalen, att upphöra två år efter uppsägningen, med skyldighet för staten att ersätta vederbörande landsting kostnaden för den uppförda byggnaden, därest uppsägningen skedde av staten med det belopp, som bestämdes av fem gode män, varav staten och landstinget skulle utse två vardera och de sålunda valda den femte, dock att värdet ej finge överstiga verkliga kostnaden för byggnadens uppförande, samt, därest uppsägningen ägde rum från landstingets sida, med två tredjedelar av det på förenämnda sätt bestämda värdet.

I avgivna utlåtanden över landstingens framställningar meddelade medicinalstyrelsen bland annat, att enligt inhämtade upplysningar de verkliga byggnadskostnaderna uppgått för upptagningsanstalten vid sjukhuset i Lund

till 88,890 kronor 90 öre samt för upptagningsanstalten vid Restads sjukhus till 115,180 kronor 4 öre.

I propositionen nr 140 anförde jag med anledning av ifrågavarande avtalsuppsägningar huvudsakligen följande:

Avtalsuppsägningarna hade uppenbarligen skett allenast under den förutsättningen att landstinget, efter det upptagningsanstalterna inlösts av staten, skulle vara befriade från den enligt övergångsbestämmelserna till sjukhuslagen, intill dess Kungl. Maj:t annorlunda förordnade, bestående skyldigheten för dem att för sinnessjuka hålla upptagningsanstalt eller avdelning vid sjukhus. Vid dylikt förhållande kunde givetvis Kungl. Maj:t genom att ej förordna om sådan befrielse föranleda, att uppsägningarna bleve utan resultat.

Tydligt vore allt, om ifrågavarande upptagningsanstalter inlöstes på grund av de skedda avtalsuppsägningarna, detta skulle innebära visst avsteg från beräkningarna i den vid 1930 års hospitalsbyggnadsproposition fogade kostnadsöversikten. Enligt denna skulle nämligen medel för statens övertagande av länsplatser vid sinnessjukhusen anvisas första gången för budgetåret 1935/1936, medan, om uppsägningarna bleve gällande, statens inlösningsplikt skulle inträda under hösten 1932 och anslag för ändamålet alltså skulle behöva begäras redan för budgetåret 1932/1933. Emellertid borde beaktas, att inlösnings efter uppsägning från landstings sida tedde sig ekonomiskt betydligt förmånligare för staten än sådan inlösnings efter avtalsuppsägning från statens sida. I det förra fallet hade staten nämligen att ersätta vederbörande landsting med allenast två tredjedelar av det ersättningsbelopp, som skulle utgå i det senare fallet. Då därtill komme, att statsmakterna redan syntes i princip hava gått in för att den anstaltsvård beträffande sinnessjuka, som tills vidare enligt de äldre bestämmelserna bestredes i anstalter eller byggnader, tillhöriga landsting och i landsting ej deltagande städer, borde avvecklas, syntes i förevarande fall Kungl. Maj:t ej böra genom vägran att dispensera från förutnämnda skyldighet hindra avtalsuppsägningarna att träda i tillämpning.

Enligt bestämmelserna i avtalen skulle desamma på grund av uppsägningarna upphöra att gälla under hösten 1932. Malmöhus läns landstings förvaltningsutskott hade emellertid ifrågasatt tidigare inlösnings av upptagningsanstalten vid S:t Lars sjukhus i Lund. För min del kunde jag av skäl, som sammanhängande med vad som anförts rörande den föreliggande avvikelser från den uppgjorda hospitalsbyggnadsplanen, icke tillstyrka, att anstalterna inlöstes vid tidigare tidpunkt, än som följde av statens skyldighet enligt avtalen. Däremot syntes anslag för möjliggörande av inlösningsarna böra begäras av riksdagen år 1932. Hinder syntes emellertid icke böra möta att ifrågavarande anstaltsavdelningar övertoges och landstingen formellt befriades från sina skyldigheter enligt sjukhuslagen och avtalen redan vid en tidigare tidpunkt. Beslut i dylikt hänseende borde emellertid givetvis ej fattas, innan riksdagen haft tillfälle angiva sin ställning till frågan.

Sedan riksdagen lämnat mitt sålunda gjorda uttalande utan erinran, har Kungl. Maj:t den 26 juni 1931 meddelat beslut i anledning av de gjorda avtalsuppsägningarna. Därvid förordnade Kungl. Maj:t, att Malmöhus läns landsting och Älvsborgs läns landsting skulle, räknat från och med den 1 juli 1931, åtnjuta befrielse från skyldighet att driva sådan inrättning för vård av sinnessjuka, som omförmäles i 22 § i lagen den 22 juni 1928 (nr 302) om vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus, samt föreskrev, att

ifrågavarande två upptagningsanstalter skulle från och med den 1 juli 1931 övertagas av staten. Samtidigt förklarade sig Kungl. Maj:t vilja framdeles meddela beslut angående åtgärder för bestämmande av den ersättning, som i anledning av de verkställda avtalsuppsägningarna skulle tillkomma vederbörande landsting.

I detta sammanhang får jag anmäla ytterligare en avtalsuppsägning av liknande innebörd som de nu omförmälda. Denna uppsägning avser ett mellan medicinalstyrelsen, med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande, å ena sidan, samt Kronobergs och Blekinge läns landsting, å den andra sidan, år 1904 ingånget avtal i fråga om uppförande och drift för nämnda läns räkning av en upptagningsanstalt vid S:t Sigfrids sjukhus vid Växjö. I detta avtal stadgas, att ömsesidig rätt till uppsägning av avtalet, att upphöra två år efter uppsägningen, skulle tillkomma å ena sidan staten och å andra sidan landstingen samfällt. Avtalets bestämmelser om statens ersättningsskyldighet efter uppsägning och sättet för ersättningens bestämmande överensstämmer med motsvarande stadganden i de förut berörda två avtalen, allenast med den ändring att av de fem gode män, vilka skola bestämma byggnadskostnaden, en skall utses av landstinget i Kronobergs län och en av landstinget i Blekinge län. Ifrågavarande avtal uppsades av Blekinge läns landsting under hösten 1930 och av Kronobergs läns landstings förvaltningsutskott i skrivelse den 4 augusti 1931.

Genom beslut den 21 augusti 1931 har Kungl. Maj:t dels, räknat från och med den 1 september 1931, befriat Kronobergs och Blekinge läns landsting från skyldigheten att driva i 22 § av sjukhuslagen avsedd inrättning för vård av sinnessjuka, dels ock föreskrivit, att nämnda upptagningsanstalt skulle från och med den 1 september 1931 övertagas av staten. Samtidigt förklarade Kungl. Maj:t sig vilja framdeles meddela beslut angående åtgärder för bestämmande av den ersättning, som i anledning av avtalsuppsägningen skulle tillkomma landstingen.

I skrivelse den 29 september 1931 har *medicinalstyrelsen* hemställt om anvisande av medel för nästa budgetår för inlösen av de tre upptagningsanstalter, vilka på grund av omförmälda avtalsuppsägningar övertagits av staten. Styrelsen har därvid räknat med följande belopp, nämligen 88,890 kronor 90 öre för anstalten vid S:t Lars sjukhus, 76,786 kronor 68 öre för anstalten vid Restads sjukhus och 61,763 kronor 10 öre för anstalten vid S:t Sigfrids sjukhus eller tillhopa 227,440 kronor 68 öre. Med anledning härav har styrelsen anhållit, att för nästa budgetår måtte för berörda ändamål upptagas ett belopp av i runt tal 228,000 kronor.

I följd av Kungl. Maj:ts beslut den 26 juni 1931 i anledning av de av Malmöhus och Älvsborgs läns landsting gjorda uppsägningarna är staten numera jämlikt omförmälda avtal förpliktad att under hösten 1932 inlösa upptagningsanstalterna vid S:t Lars och Restads sjukhus. Under anslaget till hospitalsbyggnader lär det därför, såsom ock förutsattes i 1931 års proposition, för nästa budgetår få beräknas medel till inlösen av dessa två anstalter.

Lösenbeloppet torde därvid för anstalten vid Restads sjukhus böra uppskattas till högst det av medicinalstyrelsen angivna beloppet 76,786 kronor 68 öre, vilket belopp motsvarar två tredjedelar av den verkliga byggnadskostnaden för anstalten. Vad angår upptagningsanstalten i Lund, motsvarar det av medicinalstyrelsen beräknade lösenbeloppet, 88,890 kronor 90 öre, *hela* den uppgivna verkliga byggnadskostnaden för anstalten. Då emellertid staten icke är pliktig att ersätta Malmöhus läns landsting mer än högst två tredjedelar av sagda kostnad, torde utgifterna för inlösen av sistnämnda anstalt icke behöva uppskattas till högre belopp än 59,260 kronor 60 öre. Beträffande härefter upptagningsanstalten vid S:t Sigfrids sjukhus är att märka, att avtalet rörande denna anstalt uppsagts av Kronobergs läns landsting först i augusti 1931 samt att därför statens skyldighet att erlägga lösen för anstalten inträder först under budgetåret 1933/1934. Med hänsyn härtill läser man i överensstämmelse med den uppfattning, som uttalades i fjolårets hospitalsbyggnadsproposition, icke hava anledning att för nästkommande budgetår beräkna något belopp för inlösen av sistnämnda anstalt.

Kostnaderna under budgetåret 1932/1933 för inlösen av länsplatser vid de statliga sinnessjukhusen torde enligt mina här gjorda kalkyler kunna upptagas till sammanlagt (76,786: 68 + 59,260: 60) 136,047 kronor 28 öre, vilket belopp synes böra jämkas till 136,048 kronor.

Sammanfattning.

I enlighet med vad jag i det föregående vid behandlingen av de särskilda byggnadsföretagen anfört skulle för nästa budgetår medel behöva anvisas till arbeten vid följande anstalter med här angivna belopp:

Umedalens sjukhus	.....	kronor	2,000,000
Ryhovs	»	»	2,000,000
S:t Lars	»	»	347,000
S:t Sigfrids	»	»	825,000
Vipeholms	»	»	850,000
S:t Olofs	»	»	100,000
		Summa kronor	6,122,000

Vidare skulle för inlösen av upptagningsanstalterna vid S:t Lars och Restads sjukhus erfordras ett belopp av i avrundat tal 136,000 kronor. Därutöver torde böra reserveras visst belopp att ställas till Kungl. Maj:ts disposition för bestridande av kostnader för underhåll av byggnader vid Ryhovs sjukhus i Jönköping, för vilket ändamål byggnadsstyrelsen begärt 12,000 kronor, samt för vissa utredningar m. m. Det belopp, som bör reserveras till Kungl. Maj:ts disposition, torde lämpligen kunna uppskattas till omkring 37,000 kronor.

Det erforderliga anslagsbeloppet skulle enligt dessa beräkningar bliva 6,295,000 kronor. Denna summa kan emellertid av särskilda skäl något minskas. Enligt vad byggnadsstyrelsen upplyst, finnes nämligen disponibelt ett belopp av omkring 25,000 kronor, vilket under tiden för arbe-

tena med omändringar av omförmälda kasernetablissemment i Vänersborg, Sala, Örebro och Jönköping influtit i form av hyres- och arrendemedel m. m. Vidare är att märka, att det jämlikt mellan medicinalstyrelsen och kommunalfullmäktige i Umeå landskommun träffad överenskommelse angående gäldande av vissa kostnader för inköp av mark m. m. för Umedalens sjukhus åligger nämnda kommun att till statsverket erlægga ett belopp av 20,000 kronor såsom bidrag till kostnad för avloppsledning. Detta belopp kan beräknas inflyta under nästkommande budgetår och lära bära tillgodoföras förevarande anslag. På grund härav torde ifrågavarande anslagsbehov kunna reduceras med sammanlagt 45,000 kronor och alltså uppskattas till 6,250,000 kronor. Anslaget till hospitalsbyggnader torde i enlighet härmed för nästa budgetår bära upptagas till sistnämnda belopp eller samma belopp, vartill anslaget preliminärt beräknats i statsverkspropositionen.

Med avseende å medlens fördelning torde liksom tidigare år bära fasthållas, att den angivna beräkningen givetvis icke avser att vara i detalj bindande för medlens disposition. I den mån så med hänsyn till sättet för byggnadsarbetenas bedrivande eller eljest kan finnas lämpligt, torde det för byggnadsplanens genomförande i stället vara förmånligt, att, såsom även framhållits i annat sammanhang, en ökning av beräknad medelsdisposition för ett visst ändamål kan ske, mot det att motsvarande minskning viktages i de anvisade medlen för ett annat ändamål.

I överensstämmelse med min här förut intagna ståndpunkt förordar jag, att av anslaget ett belopp av 850,000 kronor, avsett till bestridande av kostnaderna för arbeten med uppförandet av Vipeholms sjukhus i Lund, skall utgå av statsverkets fond av rusdrycksmedel.

Departementschefens hemställan.

Under åberopande av vad jag i det föregående i skilda hänseenden anfört och föreslagit får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

I) besluta, att ett för 216 vårdplatser avsett sinnessjukhus skall, för en beräknad kostnad av högst 2,500,000 kronor, i huvudsaklig överensstämmelse med av arkitekten C. Westman i juli 1929 upprättade och i vissa delar i juni 1931 omarbetade ritningar, samtliga ritningar märkta »Kungl. Medicinalstyrelsen 1932», uppföras å ett inom Visby stad beläget område, vilket å en av stadsingenjören A. Serboni år 1912 upprättad karta över staden utmärkts med röda gränslinjer och med beteckningen »Område för nytt hospital», dock med den jämkning i gränserna för området, som avses i ett mellan medicinalstyrelsen och stadsfullmäktige i Visby den 16 juni och den 26 augusti 1927 träffat avtal;

II) besluta, att efter ibruktagandet av det under I) avsedda nya sinnessjukhuset i Visby skall, på i det föregående angivna villkor, till Visby stad utan ersättning med äganderätt överlätas

Kungl. Maj:ts proposition nr 129.

den del av det till S:t Olofs sjukhus i Visby hörande området, som å en av Serboni den 14 januari 1920 uppräktad karta över platsen kring Helgeands ruin betecknats med röda och gröna streck; samt

III) under femte huvudtiteln, avdelningen medicinalstaten samt hälso- och sjukvården, underavdelningen sjukvårdsanstalterna, till hospitalsbyggnader för budgetåret 1932/1933 anvisa ett extra reservationsanslag, därav 850,000 kronor att utgå av statsverkets fond av rusdrycksmedel, av..... kronor 6,250,000.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

B. Spångberg.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Inledning	2
Beredande av anstaltsplatser för svårskötta obildbara kvinnliga sinnesslöa ...	12
Umedalens sjukhus vid Umeå	33
Ryhovs sjukhus i Jönköping	34
Ny ångpannebyggnad och ångpanneanläggning m. m. vid S:t Lars sjukhus i Lund	53
Ny- och ombyggnader vid S:t Sigfrids sjukhus vid Växjö	54
Vipeholms sjukhus i Lund	55
S:t Olofs sjukhus i Visby	57
Länsplatser vid de statliga sinnessjukhusen	80
Sammanfattning	84
Departementschefens hemställan	85
